

Det juridiske fakultet

Retten til ytre selvbestemmelse etter folkeretten

Hadde befolkningen på Krimhalvøya rett til å løsrive seg fra Ukraina våren 2014?

Tor Johan Norheim

Stor masteroppgave i rettsvitenskap – mai 2015

1	INNLEDNING	1
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2	METODE OG KILDER	3
1.3	DEN VIDERE FREMSTILLING	8
2	GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER	9
2.1	SUVERENITETSPRINSIPPET	9
2.2	TERRITORIELL INTEGRITET	9
3	RETEN TIL YTRE SELVBESTEMMELSE SOM GRUNNLAG FOR LØSRIVELSE.....	10
3.1	INNLEDNING	10
3.2	UTVIKLINGEN AV ET POLITISK PRINSIPP OM SELVBESTEMMELSE.....	11
3.2.1	<i>Prinsippets opprinnelse</i>	11
3.2.2	<i>Vladimir Iljitsj Lenin</i>	12
3.2.3	<i>Woodrow Wilson og Folkeforbundet</i>	13
3.2.4	<i>Ålandsaken i 1921</i>	14
3.3	DEN MODERNE RETTEN TIL SELVBESTEMMELSE.....	17
3.3.1	<i>FN-pakten av 1945</i>	17
3.3.2	<i>FNs internasjonale menneskerettighetskonvensjoner av 1966</i>	21
3.3.3	<i>FNs generalforsamlings resolusjoner 1514 (XV) og 1541 (XV) av 1960</i>	26
3.3.4	<i>FNs generalforsamlings resolusjon 2625 (XXV) av 1970</i>	29
3.4	STATSPRAKSIS OM RETT TIL YTRE SELVBESTEMMELSE UTENFOR KOLONITILFELLENE.....	35
3.4.1	<i>Bangladesh (1970)</i>	35
3.4.2	<i>Nord-Kypros (1983)</i>	38
3.4.3	<i>Québec (1998)</i>	40
3.4.4	<i>Kosovo (2008)</i>	44
4	RETEN TIL LØSRIVELSE SOM BOTEMIDDEL.....	52
4.1	OPPRINNELSE OG GRUNNLAG	52
4.2	VILKÅR FOR UTØVELSEN AV EN RETT TIL LØSRIVELSE SOM BOTEMIDDEL	53
4.2.1	<i>Rettighetssubjektet</i>	54
4.2.2	<i>Nektet selvbestemmelse eller grove menneskerettighetsbrudd</i>	56
4.2.3	<i>Siste utvei (ultima ratio)</i>	58
4.2.4	<i>Må vilkårene være oppfylt på tidspunktet for utøvelsen av retten?</i>	59
4.3	NÅVÆRENDE RETTSLIG STATUS	60
5	ANERKJENNELSE AV NYE STATSDANNELSER ETTER LØSRIVELSE.....	62
5.1	HVILKEN RETTSLIG BETYDNING HAR TREDJESTATERS ANERKJENNELSE?	62
5.2	FINNES DET EN PLIKT TIL IKKE-ANERKJENNELSE?	64
5.3	KAN UNIVERSELL ANERKJENNELSE REPARERE RETTSLIGE MANGLER VED LØSRIVELSE?.....	67
6	VURDERING AV HENDELSENE PÅ KRIMHALVØYA 2014	71
6.1	HISTORISK BAKGRUNN	71
6.2	HENDELSENE VÅREN 2014	74
6.3	VAR LØSRIVELSEN AV KRIMHALVØYA I STRID MED FOLKERETTEN?	76
6.3.1	<i>Utgangspunkt</i>	76
6.3.2	<i>Var folkeavstemningen på Krim i strid med folkeretten?</i>	77
6.3.3	<i>Var Krims unilaterale uavhengighetserklæring i strid med folkeretten?</i>	79
6.3.4	<i>Hadde befolkningen på Krim en rett til løsrivelse etter folkeretten?</i>	82
6.4	KAN TREDJESTATERS ANERKJENNELSE REPARERE MANGLER VED LØSRIVELSEN AV KRIM?.....	84
7	AVSLUTNING	85
	KILDER.....	87

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Verdenssamfunnet slik det ser ut i dag, har blitt til gjennom århundrer med erobringer av herreløst område, kriger og kompromissfylte fredsslutninger. Landegrenser har blitt forskjøvet, nye stater har blitt til og gamle stater har opphørt å eksistere. Dette har ført til at dagens statsgrenser ikke nødvendigvis gjenspeiler den territorielle fordelingen av språklig, kulturelt eller historisk distinkte enheter. I den videre fremstillingen vil slike enheter omtales som nasjoner.

Følelsen av fellesskap og områdetilhørighet blant nasjonene har siden fremveksten av det organiserte samfunnet gitt grunnlag for etablering av separatistbevegelser. I det moderne samfunnets tid har disse kjempet for å løsrive sin entitets territorium fra staten dette opprinnelig er en del av (heretter morstaten). Målet har vært å danne nye og selvstendige nasjonalstater på morstatens territorium.

For å lykkes med å danne en ny stat ved løsrivelse kreves det mer enn en enkel uavhengighetserklæring.¹ De klassiske løsrivelsestilfeller skaper store utfordringer fordi de bryter med folkerettens helt grunnleggende prinsipper om statenes suverenitet og territorielle integritet. Disse prinsippene danner utgangspunktet i folkeretten om at alle stater er suverene og ikke underkastet noen annen vilje enn sin egen. I dette ligger også at statene har krav på respekt for sine territorielle grenser. Spørsmålet om en eventuell rett til løsrivelse utfordrer dermed selve fundamentet til folkerettens primære subjekter.

Det finnes da heller ingen formulering av en rett til løsrivelse i folkerettslige traktater eller konvensjoner, selv om beslektede tema er behandlet i slike avtaler. En slik rett må istedenfor finnes i den folkerettslige sedvaneretten. Formålet med denne masteroppgaven er følgelig å undersøke i hvilken grad folkeretten gir adgang til løsrivelse fra en eksisterende stats territorium. Retten til ytre selvbestemmelse vil være et gjennomgående tema i denne fremstillingen.

Det klart viktigste grunnlaget som historisk vært påberopt for en rett til løsrivelse er da også nettopp retten til ytre selvbestemmelse. Selvbestemmelsesretten har vokst frem gjennom lang

¹ For en oversikt over noen av de mange mislykkede forsøk på løsrivelse, se James Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2. utgave, Oxford 2006, s. 403 flg.

tid, og det er vidt akseptert at denne i sin ytre form kan gi en rett til løsrivelse. Det andre aktuelle grunnlaget som har vært anført er doktrinen om en såkalt rett til løsrivelse som botemiddel.² Denne doktrinen er en forgreining av selvbestemmelsesretten, og åpner for en rett til løsrivelse dersom et folk nektes å utøve sin selvbestemmelsesrett internt eller utsettes for grove menneskerettighetsbrudd.

I tillegg til spørsmålet om eksistensen av en folkerettslig rett til løsrivelse, er det interessant å se nærmere på hvordan reglene om tredjestaters anerkjennelse av nye statsdannelser forholder seg til entiteter³ som hevder å ha løsrevet seg fra morstaten. Av særlig interesse er her muligheten for å lykkes med løsrivelse i kraft av tredjestaters anerkjennelse på grunnlag av et effektivitetsprinsipp.

Spørsmålet om hvordan folkeretten forholder seg til løsrivelse ble senest satt på dagsorden i mars 2014. Da erklærte myndighetene på Krimhalvøya først territoriets uavhengighet fra Ukraina. Området ble deretter innlemmet i Den russiske føderasjon i en form for irredentisme.⁴ På bakgrunn av materialet fra denne masteroppgaven, vil det bli foretatt en vurdering av løsrivelsen av Krimhalvøya våren 2014 for å se hvordan denne står seg mot gjeldende folkerett på området.

For denne oppgavens formål er "løsrivelse" ment å omfatte de klassiske, unilaterale løsrivelsestilfellene. Dette er de tilfeller hvor en gruppe som holder til på en del av en eksisterende stats territorium forsøker å etablere en ny uavhengig stat på dette territoriet uten morstatens samtykke. Dette omfatter både løsrivelse med mål om å opprette en ny selvstendig stat, men også tilfeller av såkalt irredentisme.

I dagligtalen vil gjerne også andre prosesser som ender i etablering av ny statsdannelse bli betegnet som løsrivelser. Dette kan for eksempel gjelde samtykkebaserte fradelinger av territorium. Slike fradelinger kan ha sitt grunnlag i en fremforhandlet avtale mellom morstaten og separatistene eller den kan være nedfelt i morstatens konstitusjon.⁵ Slike former for konsensusbasert løsrivelse vil holdes utenfor i denne fremstillingen. Dette er primært fordi

² På engelsk er denne doktrinen betegnet som en rett til "remedial secession".

³ Begrepet "entitet" vil i denne oppgaven bli benyttet om en folkerettslig, territoriell enhet som ikke er en stat.

⁴ Begrepet irredentisme (opprinnelig italiensk politisk bevegelse fra 1870-årene) brukes om gjenforening av et territorium med en annen stat på grunn av felles etnisitet eller historiske bånd.

⁵ Eksempler på dette finnes i Constitution of the Union of Soviet Social Republics 1977, gjengitt i *Review of Socialist Law*, volume 4 1978 s. 57-84 (artikkel 72 på s. 68) og Constitution of the Federal Peoples Republic of Yugoslavia 1946, artikkel 1, engelsk oversettelse tilgjengelig fra http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1946.txt, sist besøkt 14. april 2015.

de klassiske løsrivelsestilfeller er de rettslig sett mest kontroversielle, men også fordi det er her temaets aktualitet gir det største behovet for klarlegging av gjeldende folkerettslige normer.

De siste par tiårene har nasjonale separatistbevegelser fått et oppsving i oppslutning blant befolkningen på sine respektive territorier. Siden årtusenskiftet har særlig finanskrisen og arbeidsløsheten i Europa ført til uvanlig sterke separatistbevegelser. Dette gjelder for eksempel i Baskerland, Catalonia, Veneto, Syd-Tirol og Flandern.⁶ Disse har alle et ønske om å bryte ut av staten de er del av for å danne en ny og selvstendig nasjonalstat. Det politiske landskapet i Europa tilsier altså at spørsmålene om hvordan folkeretten forholder seg til løsrivelse kan bli satt på dagsorden igjen i nær fremtid.

Historisk sett har forsøk på løsrivelse ofte endt i blodige konflikter. Dette kan ha noe av sin årsak i den uklare rekkevidden av de folkerettslige regler som berører løsrivelse. Klare folkerettslige normer kan fungere som begrensninger på hvordan statene skal forholde seg til konflikter med separatistgrupper og kan skape mer forutsigbarhet i internasjonale relasjoner.

Det er derfor grunn til å håpe at en klargjøring av reglene på dette området lettere vil legge til rette for at konflikter kan løses på fredeligere vis enn ved at partene må ty til bruk av makt.

1.2 Metode og kilder

Problemstillingen vil bli belyst ved en gjennomgang av aktuelle kilder om ytre selvbestemmelsesrett og regler om anerkjennelse med henblikk på entiteter som hevder å ha løsrevet seg fra morstaten. Masteroppgaven har et folkerettslig tema og problemstillingen besvares ved bruk av folkerettslig metode.

I folkeretten finnes det ikke noe konstitusjonelt lovgivningsmaskineri slik en har i nasjonal rett. Det er statene selv som skaper retten. Suverenitetsprinsippet gjør imidlertid at stater som utgangspunkt bare er bundet av regler de selv har akseptert. Et viktig unntak her er den

⁶ Aftenposten, *Skottene tenner håpet for Europas separatister*, 14. september 2014, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Skottene-tenner-hapet-for-Europas-separatister--7702992.html>, sist besøkt 29. april 2015. Merk for øvrig at det i Skottlands tilfelle ikke var tale om en klassisk, unilateral løsrivelse, men snarere en betinget uttreden med morstatens samtykke.

folkerettslige sedvaneretten, som er bindende for alle stater uavhengig av om de har akseptert sedvanen som rett.⁷

Rettskildene angitt i Statuttene for Den internasjonale domstolen (ICJ) artikkel 38 (1) vil bli lagt til grunn.⁸ Selv om denne bestemmelsen formelt sett bare er bindende for domstolens egen rettsanvendelse, blir den ansett for å gi et alminnelig uttrykk for hvilke rettskilder som må vektlegges i løsningen av folkerettslige problemstillinger.⁹ ICJ-statuttens artikkel 38 (1) lyder:

"The Court, whose function it is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

- a. international convention, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;*
- b. international custom, as evidence of a general practice accepted as law;*
- c. the general principles of law recognized by civilized nations;*
- d. subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law."*

I tråd med ICJ-statuttens artikkel 38 (1) bokstav a-c vil folkerettslige traktater og konvensjoner, sedvanerett og alminnelige rettsprinsipper bli lagt til grunn som primære kilder. I tillegg vil noe veiledning søkes i domsavgjørelser, samt at synspunkter fra juridiske teoretikere vil bli tatt i bruk når de øvrige kildene ikke gir klare svar på normenes innhold.

Folkeretten er som utgangspunkt et horisontalt rettssystem.¹⁰ Det betyr for det første at sedvaneretten for eksempel kan settes til side av en konvensjon, som i sin tur kan endres ved partenes etterfølgende praksis.¹¹ Enkelte sedvanerettsregler, såkalt *jus cogens*, anses dessuten

⁷ Dette gjelder med den begrensning at en stat som vedvarende har protestert mot den nye regelen fra den tid da regelen etablerte seg anses som ubundet av sedvanerettsregelen, se Malcolm N. Shaw, *International Law*, 7. utgave, Cambridge 2014, s. 64.

⁸ Statute of the International Court of Justice (ICJ-statuttene), 24. oktober 1945.

⁹ Morten Ruud og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 4. utgave, Oslo 2011, s. 66. Angivelsen av relevante kilder i ICJ-statuttens artikkel 38 (1) er imidlertid ikke uttømmende.

¹⁰ Ruud og Ulfstein (2011), s. 67.

¹¹ *Ibid.*

som så grunnleggende at de ikke kan fravikes ved konvensjon.¹² Disse normene vil aktualiseres i flere av oppgavens kapitler.

For det andre er det ingen tvil om at både rettspraksis og juridisk teori kan ha betydelig vekt ved klarleggingen av gjeldende folkerett til tross for at disse kildene omtales som subsidiære i ICJ-statuttens artikkel 38. Det er på det rene at ICJ både viser til og legger stor vekt på sine tidligere avgjørelser eller rådgivende uttalelser.¹³

Kildematerialet tar dermed utgangspunkt i FN-pakten fra 1945 og FNs to menneskerettighetskonvensjoner fra 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP) og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK).¹⁴

Traktatene vil tolkes etter retningslinjene angitt i Wien-konvensjonens artikkel 31-33.¹⁵ Wien-konvensjonens bestemmelser om traktattolkning er av Den internasjonale domstolen (ICJ) ansett for å uttrykke folkerettslig sedvanerett.¹⁶ Artikkel 31 fastsetter at utgangspunktet skal tas i ordenes "ordinary meaning" sett i lys av konteksten de er brukt i og traktatens formål, men senere praksis med hensyn til anvendelsen av traktatene er også relevant.¹⁷ Det følger videre av artikkel 32 at traktatens forarbeider tas i betraktning som supplement i tilfeller hvor ordlyden ikke fremstår som tilstrekkelig klar etter tolking i samsvar med artikkel 31.¹⁸ Dette kan imidlertid ikke tas på ordet; alle relevante momenter vil tas i betraktning i tolkingen, men vekten av de supplerende momentene etter artikkel 32 vil i prinsippet være mindre.¹⁹

Praksis viser at det ved tolking av FN-pakten og andre internasjonale organisasjoners statutter har vært lagt spesiell vekt på statuttens formål og hensikt gjennom en mer dynamisk tilnærming enn ellers.²⁰ Også organisasjonens senere praksis har vært tillagt spesiell vekt.²¹

¹² Eksistensen av slike regler er forutsatt i Vienna Convention on the Law of Treaties (Wien-konvensjonen), 22. mai 1969 (Wien-konvensjonen), artikkel 53, "peremptory norm of general international law".

¹³ Ruud og Ulfstein (2011), s. 77

¹⁴ Charter of the United Nations (FN-pakten), 26. juni 1945, International Covenant on Civil and Political Rights (SP), 16. desember 1966 og International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ØSK), 16. desember 1966.

¹⁵ Wien-konvensjonen, artikkel 31-33.

¹⁶ Ruud og Ulfstein (2011), s. 89 med videre henvisning i fotnote 51 til *Arbitral Award of 31 July 1989, ICJ Reports 1991, s. 53 (Guinea-Bissau-saken)*, avsnitt 48 på s. 70.

¹⁷ Wien-konvensjonen, artikkel 31 (1) og (3) (b).

¹⁸ Wien-konvensjonen, artikkel 32 (a).

¹⁹ Ruud og Ulfstein (2011), s. 94.

²⁰ Catherine Brölmann, "Specialized Rules of Treaty Interpretation: International Organizations" i *The Oxford Guide to Treaties*, Oxford 2012, s. 507-524 (s. 523).

²¹ *Ibid.*

Internasjonale organisasjoners statutter må altså primært tolkes objektivt, men i tråd med endrede omstendigheter slik at partenes intensjoner ikke nødvendigvis blir avgjørende.

I tolkingen av menneskerettighetskonvensjonene fra 1966 vil også såkalte General Comments fra FNs menneskerettighetskomité bli brukt som tolkingsbidrag. Disse har generelt til formål å avklare tolkningen av de menneskerettslige forpliktelsene, men har neppe selvstendig rettskildemessig vekt utover tolkingsbidraget de eventuelt måtte gi.²²

Ved siden av disse traktatene og konvensjonene er det den folkerettslige sedvaneretten som blir den viktigste rettskilden i denne masteroppgaven. Etter ICJ-statuttens artikkel 38 (1) b blir folkerettslig sedvanerett til gjennom statspraksis ("general practice") som oppfattes som gjeldende rett, såkalt *opinio juris* ("accepted as law").

Alle former for statspraksis er relevant. Dette inkluderer både avgjørelser fra nasjonale domstoler og stemmegivning i internasjonale organisasjoner.²³ For at praksisen skal bli sedvanerett må det kreves at den følges av et betydelig antall stater og over en viss tid.²⁴ Det er noe uklart nøyaktig hvilke krav som stilles til det subjektive momentet om at den eventuelle sedvaneretten må praktiseres i den tro at den er i samsvar med gjeldende rett. Forholdet må i alle fall ikke generelt betraktes som folkerettsstridig eller som noe som utøves av hensiktsmessighet alene.²⁵

En relevant kilde som vil benyttes i spørsmålet om dannelsen av folkerettslig sedvanerett er dokumenter fra FNs internasjonale lovkommissjon. Lovkommissjonen består av 34 høyst kvalifiserte jurister fra hele verden. Adgangen til å legge vekt på lovkommissjonens dokumenter følger ikke av ICJ-statuttene, og isolert sett må dens utkast, rapporter og studier anses for å ha rettskildemessig vekt på linje med juridisk litteratur.²⁶ Lovkommissjonens arbeid utgjør imidlertid samtidig en del av hele det spekteret av statspraksis som kan lede til nye sedvanerettsregler.²⁷

En annen kategori av kilder som ikke er nevnt i ICJs statutter, er vedtak i internasjonale organisasjoner. I denne oppgaven vil resolusjoner fra både FNs generalforsamling og

²² Geir Ulfstein, "Den rettslige betydningen av avgjørelser fra menneskerettslige konvensjonsorganer", *Lov og Rett*, 2012 s. 552-570 (s. 555-556).

²³ Ruud og Ulfstein (2011), s. 72.

²⁴ Men her stilles ikke strenge krav til tidsmomentet, se Ruud og Ulfstein (2011), s. 73.

²⁵ Carl August Fleischer, *Folkerett*, 8. utgave, Oslo 2005, s. 45.

²⁶ Ruud og Ulfstein (2011), s. 79.

²⁷ Shaw (2014), s. 86.

sikkerhetsråd være av sentral betydning. Disse har sitt grunnlag i den kompetansen FN-pakten tillegger de to organene, og resolusjonene har dermed indirekte rettskildemessig betydning gjennom statuttens artikkel 38 (1) a.²⁸ Wien-konvensjonens regler om traktatolkning vil bli gitt analogisk anvendelse ved tolkingen av FN-organenes resolusjoner.

Det er i alminnelighet bare sikkerhetsrådets resolusjoner som er bindende for FNs medlemsstater.²⁹ Generalforsamlingen kan ikke alene binde statene med nye rettslige bestemmelser gjennom sine resolusjoner. Slike resolusjoner kan likevel være et sentralt moment i form av autoritativ tolkningspraksis hvis resolusjonen gjelder tolkingen av FN-pakten.³⁰

Ikke-bindende resolusjoner fra FNs generalforsamling kan også være med å gi uttrykk for *opinio juris* og dermed få rettslig betydning med hensyn til om en sedvanerettsregel eksisterer og hva den eventuelt inneholder.³¹ Dette beror likevel på en sammensatt vurdering der blant annet utformingen av ordlyden, formålet med resolusjonen og stemmegivningen må tas i betraktning.³²

Generalforsamlingens resolusjoner vil bli vurdert under punkt 3.3.3 og 3.3.4. På grunn av resolusjonenes mangel på selvstendig rettskildemessig vekt må de imidlertid ses i sammenheng med øvrige kilder, konteksten de er gitt i samt senere praksis.

I tilknytning til folkerettslig sedvanerett må også reelle hensyn nevnes. Reelle hensyn er i folkeretten som i nasjonal rett vurderinger av om innholdet i en regel eller løsningen på et konkret spørsmål er rimelig og rettferdig. Adgangen til å legge vekt på reelle hensyn følger ikke av ICJ-statuttens artikkel 38 (1). Vagheten rundt kriteriene for sedvanerettsdannelse gjør imidlertid at slike vurderinger likevel kan være et viktig element blant annet i vurderingen av om en sedvanerettsregel eksisterer og hva den eventuelt inneholder.³³

²⁸ Generalforsamlingens kompetanse utledes fra FN-paktens artikkel 10, mens Sikkerhetsrådet utleder sin kompetanse fra FN-paktens artikkel 25.

²⁹ Generalforsamlingen kan imidlertid treffe vedtak som er bindende for medlemsstatene i organisatoriske spørsmål om økonomi og om opptak av nye medlemmer på sikkerhetsrådets anbefaling, se FN-paktens artikler 4, 17, 18 og 19.

³⁰ Wien-konvensjonen, artikkel 31 (3) (b) og Shaw (2014), s. 82.

³¹ Ruud og Ulfstein (2011), s. 75. Se også *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, s. 136 (Mursaken)*, avsnitt 86 på s. 171.

³² Ruud og Ulfstein (2011), s. 75.

³³ Ruud og Ulfstein (2011), s. 79. Fleischer (2005), s. 45.

Hva gjelder den faktiske fremstillingen i kapittel 6 av hendelsene på Krimhalvøya, vil denne primært bygge på ulike nyhetsredaksjoners løpende oppdateringer fra den aktuelle perioden. Et vanlig problem i konflikter som dette er unyansert nyhetsdekning fra medier på begge sider av konflikten. Dette problemet vil bli forsøkt avhjulpet ved at også kilder med tilknytning til Russland vil bli anvendt som grunnlag for gjengivelsen av hendelsesforløpet.

Juridisk teori vil også kunne være av betydning, særlig i komplekse spørsmål som nettopp rammene for prinsippet om folkenes selvbestemmelse. Ofte vil rettsteoretiske fremstillinger bli brukt mer for å skaffe seg en oversikt over relevant statspraksis, fakta og rettskilder heller enn som kilde til retten selv.³⁴

1.3 Den videre fremstilling

I kapittel 2 vil gi en kort redegjørelse for de grunnleggende prinsippene som råder på området for løsrivelse fra eksisterende statsdannelser, mens kapitlene 3 og 4 vil gi en gjennomgang av retten til ytre selvbestemmelse og retten til løsrivelse som botemiddel som de to primære grunnlag som har vært påberopt for å sette morstatens suverenitet og territorielle integritet til side i de klassiske løsrivelsestilfeller. I kapittel 3 vil kildene bli behandlet i rekkefølge etter deres rettskildemessige vekt.

Kapittel 5 vil omhandle folkerettens regler om tredjestaters anerkjennelse og hvordan disse reglene forholder seg til de klassiske løsrivelsestilfeller. Det sentrale er her å avklare hvilken betydning anerkjennelsen kan ha for avgjørelse av konflikten mellom morstatens og det løsrevne områdes konkurrerende krav på det aktuelle territoriet.

Kapittel 6 er viet hendelsene på Krimhalvøya våren 2014. I tillegg til en vurdering av hvorvidt befolkningen på Krim hadde en rett til løsrivelse etter folkeretten, vil dette kapittelet ta for seg spørsmål om hvordan folkeretten forholder seg til både folkeavstemningen og den unilaterale uavhengighetserklæringen. Til slutt muligheten for at tredjestaters anerkjennelse kan reparere eventuelle mangler ved løsrivelsen av Krim eller innlemmelsen som føderalt subjekt i Russland bli vurdert.

Kapittel 7 vil inneholde en konklusjon på problemstillingen og en vurdering av om gjeldende rett fremstår som hensiktsmessig.

³⁴ Shaw (2014), s. 80.

2 Grunnleggende prinsipper

2.1 Suverenitetsprinsippet

Suverenitetsprinsippet innebærer at statene som utgangspunkt er suverene og ikke underkastet noen annen vilje enn sin egen.³⁵ I dag er praktisk talt hele jordens overflateareal dekket av suverene stater. Suverenitetsprinsippet setter dermed rammer for hvordan øvrige stater skal forholde seg til en entitet som forsøker å løsrive seg fra morstaten.

Stater bindes derfor ikke folkerettslig av det andre måtte ha avtalt, men dette er likevel ikke til hinder for at staten er bundet av folkerettens alminnelige regler.³⁶ Den suverene staten er også høyeste rettsmakt for sine borgere og er ikke bundet av andre internrettslige bestemmelser enn de staten selv måtte ha gitt.³⁷

Tradisjonelt har suverenitet vært ansett for å være underlagt visse overgripende begrensinger som følger av folkeretten. Dette følger av suverenitetsprinsippet selv; en vidt akseptert forutsetning for suverenitetsprinsippet er at alle stater nyter samme suverenitet.³⁸ Den ene stats suverenitet stanser der en annen stats suverenitet begynner. Suverenitetsprinsippet er altså ikke absolutt.

2.2 Territoriell integritet

Prinsippet om territoriell integritet ligger til grunn for statenes internasjonale relasjoner. Prinsippet kan utledes direkte av suverenitetsprinsippet og innebærer at alle stater har krav på respekt for sine territoriale grenser.

Det er vist til prinsippet i en rekke internasjonale dokumenter, herunder FNs generalforsamlingsresolusjoner 1514 og 2625 som fastslår at ethvert forsøk på å forstyrre statenes territoriale integritet er i strid med FN-paktens formål og prinsipper.³⁹

Den oftest siterte formuleringen av prinsippet finnes i FN-paktens artikkel 2 (4):

³⁵ Ruud og Ulfstein (2011), s. 21.

³⁶ Fleischer (2005), s. 68.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Se i denne forbindelse FN-paktens art. 2(1) og 2(7). Dette innebærer at statenes lovgivende myndighet bare gjelder innenfor sitt egne suverene territorium.

³⁹ Se FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), 14. desember 1960 og FNs generalforsamlings resolusjon 2625 (XXV), 24. oktober 1970.

*"All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations."*⁴⁰

Denne bestemmelsen er ansett for å gi uttrykk for folkerettslig sedvanerett som er bindende for alle stater.⁴¹

Dette prinsippet får stor betydning ved fastleggelsen av rammene for folkenes rett til ytre selvbestemmelse. Hensynet til stabilitet i verdenssamfunnet er et av de overordnede målene ved både den moderne folkeretten og etableringen av FN, og taler i utgangspunktet for en absolutt forrang for territoriell integritet i forhold til selvbestemmelsesretten.⁴² For at en ny stat skal kunne dannes på en eksisterende stats territorium, må morstatens krav på territoriell integritet settes til side.⁴³ En rett til løsrivelse vil kunne fungere som grunnlag for en slik tilsidesettelse av prinsippet.

3 Retten til ytre selvbestemmelse som grunnlag for løsrivelse

3.1 Innledning

Prinsippet om folkenes selvbestemmelse ble først formulert i FN-pakten av 1945, og har deretter vært gjentatt som en uttalt rettighet i andre konvensjoner og resolusjoner fra FNs generalforsamling. Denne selvbestemmelsesretten har en indre og ytre side. Den indre skal utøves innenfor statens eksisterende grenser, mens den ytre gir en rett til å bestemme sin internasjonale status. Spørsmålet om en rett til ytre selvbestemmelse som grunnlag for løsrivelse, var først relevant i forbindelse med avkoloniseringen i tiden etter andre verdenskrig. Senere har det vært påberopt av separatistbevegelser i forsøk på løsrivelse med varierende hell.

Alle relevante instrumenter som omtaler selvbestemmelsesretten angir rettighetssubjektet som "all peoples". Dette kan imidlertid ikke tas på ordet. Ettersom nærmest alle stater i verden i dag er multinasjonale, ville dette borge for anarki og internasjonalt kaos. I dette kapittelet skal

⁴⁰ FN-pakten artikkel 2 (4).

⁴¹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, ICJ Reports 1986, s. 14 (*Nicaragua-saken*), avsnitt 188.

⁴² Asbjørn Eide, "In Search of Constructive Alternatives to Secession" i *Law of Self-Determination*, Haag 1993, s. 139-176 (s. 147). Se også FN-paktens fortale og artikkel 1.

⁴³ Jure Vidmar, *Democratic Statehood in International Law*, Oxford 2013, s. 238.

det belyses hvordan retten til ytre selvbestemmelse gir en rett til løsrivelse, og i hvilke tilfeller denne retten eventuelt kan komme til anvendelse.

I punkt 3.2 vil opprinnelsen til det politiske prinsippet om selvbestemmelse bli gjort rede for, mens punkt 3.3 inneholder en gjennomgang og vurdering av de kilder som ligger til grunn for retten til ytre selvbestemmelse i moderne folkerett. Kildene vil her behandles i rekkefølge etter sin rettskildemessige vekt. Punkt 3.4 vil belyse noen utvalgte løsrivelsestilfeller som er spesielt egnet for å illustrere statenes praksis i tiden etter at selvbestemmelsesretten ble etablert.

3.2 Utviklingen av et politisk prinsipp om selvbestemmelse

3.2.1 Prinsippets opprinnelse

For å forstå innholdet i den moderne retten til selvbestemmelse, er det nødvendig å ha den historiske utviklingen som bakteppe.

Tanker om selvbestemmelse kan i alle fall spores tilbake til den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776 og den franske revolusjonen i 1789. Disse to store hendelsene i verdenshistorien representerer en bortgang fra tanken om at folket og individene som utgjør det er fullstendig underlagt en enkel monarks vilje. Myndighetene skulle nå være til for folket og ikke omvendt.

I praksis ble imidlertid den franske versjonen av selvbestemmelse på dette tidspunktet brukt utelukkende til å rettferdiggjøre Frankrikes egen annektering av landområder som egentlig tilhørte andre suverene stater.⁴⁴ Befolkningen i kolonistater og etniske, religiøse eller kulturelle minoritetsgrupper kunne derimot ikke påberope seg noen rett til å bestemme sin egen politiske status.

Samtidig vokste det frem et slags politisk nasjonalitetsprinsipp. Dette gikk ut på at statsdannelser skulle rette seg mest mulig etter de enkelte folkenes utbredelse, og ikke etter politiske eller dynastiske hensyn.⁴⁵

På 1800-tallet og frem til første verdenskrig ble nasjonalitetsprinsippet ved flere anledninger påberopt av ulike nasjonalistiske bevegelser, som alle hevdet at hver nasjon som delte sentrale

⁴⁴ Antonio Cassese, *Self-determination of peoples*, Cambridge 1995, s. 12-13.

⁴⁵ Ukjent forfatter, "nasjonalitetsprinsippet – internasjonalt politikk" i *Store norske leksikon*, https://snl.no/nasjonalitetsprinsippet%2Finternasjonalt_politikk, sist besøkt 20. april 2015.

kulturtrekk, hadde rett til å etablere sin egen uavhengige stat.⁴⁶ Nasjonalistbevegelsenes kamp dannet grunnlag for opprettelsen av flere nye stater, og ledet til slutt frem til oppløsningen av denne tidens store imperier.⁴⁷

3.2.2 Vladimir Iljitsj Lenin

Utviklingen av selvbestemmelseskonseptet fortsatte i forbindelse med første verdenskrig og den russiske revolusjonen tidlig på 1900-tallet.

Ved den russiske revolusjonen i 1917 ble det russiske imperiet overtatt av bolsjevikene ledet av Vladimir Lenin. For Lenin var selvbestemmelse av sentral betydning for å frigjøre undertrykte folk slik at den sosialistiske revolusjonen kunne lykkes.⁴⁸ En av de første tydelige uttalelsene om et prinsipp om selvbestemmelse finnes i Lenins Aprilteser – et sett direktiver til bolsjevikene fra april 1917.⁴⁹ Senere ble prinsippet uttrykket flere ganger, mest betydningsfullt i erklæringen om det russiske folks rettigheter.⁵⁰ Denne inneholdt et forbud mot annektering, og ga alle Russlands folk en rett til selvbestemmelse og løsrivelse.⁵¹

Lenin og de øvrige sovjetlederne så for seg at selvbestemmelsen skulle være sammensatt av tre komponenter: (1) et grunnlag for etniske eller nasjonale grupper til å påberope seg å fritt få avgjøre sin egen skjebne (2) et prinsipp for avgjørelsen av territorietildeling i kjølvannet av militære konflikter mellom suverene stater og (3) et anti-kolonistisk postulat som skulle fungere som grunnlaget for frigjøringen av alle koloniserte områder.⁵²

For Lenin var imidlertid selvbestemmelse aldri et mål i seg selv. Selvbestemmelse var en taktikk for å legitimere egen bekjempelse av undertrykkende nasjoner, heller enn å støtte borgerlige nasjonalister i undertrykte nasjoner.⁵³ Det overordnede målet var hele tiden at den

⁴⁶ *Ibid.* Dette gjaldt både i Sør-Amerika, Hellas, Italia, Polen, Ungarn og på Balkan.

⁴⁷ Daniel Thürer og Thomas Burri, "Self-Determination", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, avsnitt 2, tilgjengelig fra <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e873>, sist besøkt 20. april 2015.

⁴⁸ Se Cassese (1995), s. 15 med videre henvisninger i fotnote 12.

⁴⁹ Se Cassese (1995), s. 15 med videre henvisninger i fotnote 13.

⁵⁰ Declaration of the Rights of the Peoples of Russia, 15. november 1917 (engelsk oversettelse i Robert V. Daniels, *A Documentary History of Communism in Russia*, 3. utgave, Lebanon, New Hampshire 1993, s. 66-67).

⁵¹ Declaration of the Rights of the Peoples of Russia, punkt 2: "The right of the peoples of Russia to free self-determination, even to the point of separation and formation of an independent state."

⁵² Cassese (1995), s. 16.

⁵³ Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*, revidert utgave, Philadelphia 1996, s. 32.

sosialistiske revolusjonen skulle lykkes gjennom integrering av nasjoner i en stor sosialistisk føderasjon.⁵⁴ For å oppnå dette måtte nasjonene først være frie.

Som for franskmennene var det altså ideologiske og politiske motiver og ikke folkets beste som lå bak Lenins form for selvbestemmelse. Selvbestemmelse og politisk demokrati ville for Lenin alltid være underordnet revolusjonens interesse i å kaste borgerlige regjeringer og innføre sosialisme.⁵⁵ Til tross for dette hadde Sovjetunionens fokus på selvbestemmelsesretten stor innflytelse på andre staters utenrikspolitikk og byggingen av fundamentet i den moderne folkeretten.⁵⁶

3.2.3 Woodrow Wilson og Folkeforbundet

Også USAs president Woodrow Wilson bidro til utviklingen av prinsippet om selvbestemmelse, særlig i kjølvannet av første verdenskrig. I sine berømte Fjorten Punkter for fredsforhandlinger i Europa, tok Wilson i 1918 til orde for flere grenserevisjoner som delvis fulgte nasjonalitetsprinsippet.⁵⁷

To klare forskjeller skiller seg ut i innholdet av Lenins og Wilsons selvbestemmelse. For det første fremholdt Wilson både nasjonalt og internasjonalt at selvbestemmelsen hovedsakelig hadde en innenlandsk dimensjon i form av en rett for folk til å velge sitt eget styre.⁵⁸ For det andre ville ikke Wilson akseptere selvbestemmelse som et grunnlag for voldelig revolusjon; selvbestemmelse skulle oppnås på ordnet vis i tråd med folkeretten.⁵⁹ Der Lenins selvbestemmelse bygde på revolusjonær sosialisme som politisk filosofi, var altså Wilsons selvbestemmelse grunnet i demokratiske verdier.

Tanken om selvbestemmelse hadde en høy profil også etter krigens slutt. Ententemaktene proklamerte at det primære formål med deres deltakelse i krigen var realiseringen av nasjonalitetsprinsippet og retten for folk til å bestemme over sin egen skjebne.⁶⁰ Det var imidlertid ingen vanskelig oppgave for Sentralmaktene å protestere på dette, under henvisning

⁵⁴ Cassese (1995), s. 17.

⁵⁵ Cassese (1995), s. 18 med videre henvisninger i fotnote 21.

⁵⁶ Cassese (1995), s. 18-19.

⁵⁷ Se nærmere Øyvind Østerud, *Nasjonenes selvbestemmelsesrett*, Oslo 1984, s. 93-94.

⁵⁸ Cassese (1995), s. 19.

⁵⁹ Cassese (1995), s. 21.

⁶⁰ Cassese (1995), s. 24.

til ententestatenes egen forsømmelse av å la folk i deres egne land og kolonier få nytte godt av selvbestemmelse.⁶¹

Da det omsider ble tid for fredsslutningen, fikk da heller ikke selvbestemmelsen den sentrale rollen den kanskje skulle ha hatt. Flere av de fredssluttende traktatene fra 1919 overførte territorier til nye stater uten at de berørte folkene ble konsulterte.⁶² Hva folkene måtte ha ønske om å kunne bestemme for seg selv, var et irrelevant hensyn dersom deres vilje var i strid med de seirende statenes geopolitiske, økonomiske og strategiske interesser.⁶³

Som en del av etterspillet til første verdenskrig, skulle det opprettes en internasjonal organisasjon som fikk navnet Folkeforbundet.⁶⁴ Woodrow Wilson jobbet iherdig for at forbundspakten skulle inkludere en formulering av prinsippet om selvbestemmelse.⁶⁵ Selv var han av den oppfatning at artikkel 10 om bevaring av statenes territorielle integritet uansett bare beskyttet stater mot intervensjon utenfra, og ikke ville være i veien for indre endringer i tråd med selvbestemmelsesprinsippet.⁶⁶ Men dette ga ingen garantier for grupper som ønsket å oppnå en annen statlig tilknytning. Til slutt mislyktes imidlertid Wilson, og selvbestemmelse ble ikke nevnt i Folkeforbundspakten.

Til tross for spredt anerkjennelse av selvbestemmelse som politisk postulat ved avslutningen av første verdenskrig, var konseptet fortsatt vagt og uklart. Selvbestemmelse kunne derfor enda ikke anses som del av de eksisterende folkerettslige normer.

3.2.4 Ålandsaken i 1921

Folkeforbundet skulle likevel få en rolle å spille i den videre utviklingen av selvbestemmelsesprinsippet.

Under fredsslutningen etter første verdenskrig oppsto nemlig spørsmål om Ålandsøyenes statlige tilknytning. Øygruppen, som historisk sett var dominert av svensk kultur og underlagt svensk jurisdiksjon, ble i 1809 som del av Finland avstått til Russland under fredsslutningen i

⁶¹ Cassese (1995), s. 24.

⁶² Cassese (1995), s. 24-25.

⁶³ Cassese (1995), s. 25. Som eksempel på nettopp dette kan nevnes overføringen av Syd-Tirol fra Østerrike til Italia i 1919 uten forutgående folkeavstemning.

⁶⁴ Opprettet ved Covenant of the League of Nations (Folkeforbundspakten), 28. juni 1919.

⁶⁵ Cassese (1995), s. 27.

⁶⁶ Woodrow Wilson i tale 24. september 1919, "An Address in the Princess Theater in Cheyenne", referert i *The Papers of Woodrow Wilson*, vol. 63, Princeton 1990, s. 467-482 (s. 475).

Fredrikshamn. I kjølvannet av Finlands selvstendighet fra Russland i 1917, påberopte ålendingene seg en rett til selvbestemmelse og ønsket gjenforening med Sverige.⁶⁷

Folkeforbundet satte ned to ulike ekspertkommisjoner for å avgjøre striden. Først ble det nedsatt en juristkommisjon som skulle vurdere hvorvidt Folkeforbundet hadde kompetanse til å avgjøre spørsmålet eller om det var et internt anliggende.

Juristkommisjonen påpekte i sin innstilling at selvbestemmelse ikke kunne anses som en internasjonal rettslig norm.⁶⁸ Egenskapen med å innvilge eller avslå et folks krav på å få avgjøre sin egen politiske skjebne, måtte derfor tilligge enhver definitivt etablert stats suverenitet.⁶⁹ Finland var imidlertid en så fersk stat at den etter Juristkommisjonens syn ikke ennå kunne anses å være definitivt etablert som et selvstendig medlem av det internasjonale samfunn. Saken måtte derfor avgjøres av Folkeforbundet.⁷⁰

Rådet satte deretter ned en undersøkelseskommisjon som hadde til formål å anbefale en løsning på konflikten. Undersøkelseskommisjonen avga sin innstilling i 1921. Kommisjonen anerkjente at et flertall av den ålandske befolkning ønsket seg en union med Sverige.⁷¹ Likevel anbefalte den at Ålandsøyene skulle forbli underlagt finsk suverenitet, under forutsetning av at ålendingenes kultur skulle ivaretas ved en styrking av øygruppens kulturelle og politiske autonomi etter autonomiloven av 7. mai 1920.⁷²

I motsetning til juristkommisjonen, kom undersøkelseskommisjonen til at Finland ble en definitivt etablert og selvstendig stat i og med sin uavhengighetserklæring fra Russland i 1917.⁷³ Hva gjaldt selvbestemmelse, delte undersøkelseskommisjonen i hovedsak juristkommisjonens syn; statens grenser måtte respekteres. Å gi minoriteter en rett til løsrivelse ville føre til en ødeleggelse av statenes indre orden og stabilitet, og kunne innlede et internasjonalt anarki.⁷⁴

⁶⁷ Østerud (1984), s. 115.

⁶⁸ "Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question", *Official Journal of the League of Nations*, Special Supplement No. 3, 1920.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Cassese (1995), side 29.

⁷¹ James Barros, *The Aland Islands Question: Its settlement by the League of Nations*, London 1968, side 316.

⁷² League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921).

⁷³ Barros (1968), side 314.

⁷⁴ League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921).

Det kan likevel synes som at ingen av de to kommisjonene i Ålandsaken helt utelukket en rett til ytre selvbestemmelse i form av løsrivelse. Undersøkelseskommisjonen gikk lengst i denne retning og uttalte at en minoritets separasjon fra deler av en stat helt unntaksvis kunne komme på tale som en siste utvei dersom staten manglet enten viljen eller evnen til å beskytte minoriteten:

*"The separation of a minority from the State of which it forms a part and its incorporation in another State can only be considered as an altogether exceptional solution, a last resort when the State lacks either the will or the power to enact and apply just and effective guarantees."*⁷⁵

Som kommisjonen påpekte i sin rapport, hadde ålendingene verken blitt forfulgt eller undertrykt av Finland.⁷⁶ Kommisjonen anbefalte imidlertid at dersom Finland ikke greide å oppfylle garantiene ålendingene var blitt gitt, kunne det gis adgang til separasjon av Åland dersom en folkeavstemning bekreftet at dette var befolkningens ønske.⁷⁷

Undersøkelseskommisjonen benektet med andre ord eksistensen av en generell rett til løsrivelse for minoriteter, men understreket at dette ikke nødvendigvis gjaldt under enhver omstendighet. Dette har senere gitt grobunn for doktrinen om løsrivelse som botemiddel, se kapittel 4.

Folkeforbundets Råd fulgte i hovedsak undersøkelseskommisjonens konklusjon: Finland fikk suverenitet over Ålandsøyene, men med klausul om demilitarisering og vidtgående garantier til ålendingene.⁷⁸

På samme måte som ved fredsslutningen etter første verdenskrig, måtte selvbestemmelse i Ålandsaken vike i dragkamp med prinsippet om territoriell integritet og hensynet til stabilitet. Selvbestemmelse var anerkjent som politisk prinsipp, men prinsippet hadde foreløpig liten rettslig gjennomslagskraft.⁷⁹ Undersøkelseskommisjonens anbefaling om omfattende ålandsk autonomi, var begrunnet i internasjonalpolitiske hensyn heller enn i rettslige vurderinger.⁸⁰

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Garantiene gjaldt spørsmål om rett til svensk språk i skolene, delvis indre selvstyre og begrenset adgang til eiendomskjøp og immigrasjon utenfra, jf. Barros, s. 332 flg.

⁷⁹ Cassese (1995), s. 33.

⁸⁰ Hurst Hannum, "Rethinking Self-Determination", *Virginia Journal of International Law*, vol. 34 1993 s. 1-69 (s. 10).

Denne tendensen gikk igjen ved fremveksten av flere andre nye stater i kjølvannet av fredsslutningen etter krigen.⁸¹

3.3 Den moderne retten til selvbestemmelse

3.3.1 FN-pakten av 1945

På samme måte som under første verdenskrig, ble selvbestemmelse fremhevet under andre verdenskrig som et viktig prinsipp for hvordan verden skulle forholde seg til situasjonen ved krigens slutt. I artikkel 3 av den politiske Atlanterhavserklæringen fra august 1941 heter det at alle folk har rett til å velge sin egen styreform og at suverene rettigheter og selvstyre skulle tilbakeføres til de som hadde blitt fratatt disse med makt.⁸² Det var imidlertid uenighet om hva som egentlig lå i dette. Kolonialisten Churchill gjorde det klart for det britiske underhuset at selvbestemmelsesprinsippet ikke gjaldt koloniserte folk, men bare skulle være grunnlag for gjenopprettingen av tidligere naziokkuperte nasjoner i Europa.⁸³ Roosevelt hevdet derimot at prinsippet hadde global anvendelse, og fikk støtte for denne fortolkningen av den britiske Labour-opposisjonen.⁸⁴

Da krigen nærmet seg slutten gikk representanter for USA, Storbritannia, Sovjetunionen og Kina i 1944 i forhandlinger med mål om å legge grunnlaget for en ny verdensorganisasjon. Folkeforbundet hadde svakheter i form av manglende effektivitet og det faktum at USA aldri ble medlem, og ønsket var å etablere en verdensorganisasjon som i større grad kunne hindre krig og beskytte individenes rettigheter.⁸⁵

Til tross for at selvbestemmelse hadde vært omfavnet av USA og Storbritannia i 1941, ble prinsippet om folkenes selvbestemmelsesrett i utgangspunktet utelatt fra de fire stormaktenes utkast til en pakt for oppretting av den nye organisasjonen.⁸⁶ Etter press fra Sovjetunionen, og en lengre debatt blant medlemsstatenes representanter, var likevel selvbestemmelsesretten

⁸¹ Cassese (1995), s. 33.

⁸² Atlantic Charter (Atlanterhavserklæringen) fra 12. august 1941 var en politisk avtale mellom den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt og Storbritannias statsminister Winston Churchill om deres felles politikk under andre verdenskrig og deres felles visjon etter krigen. Etter artikkel 3 skulle partene ivareta "... the right of all peoples to choose the form of government under which they will live; and they wish to see sovereign rights and self government restored to those who have been forcibly deprived of them ..."

⁸³ Cassese (1995), s. 37.

⁸⁴ Østerud (1984), s. 123.

⁸⁵ Ruud og Ulfstein (2011), s. 205.

⁸⁶ Cassese (1995), s. 38.

inkludert i pakten som opprettet De forente nasjoner (FN) i San Francisco 26. juni 1945.⁸⁷ Med dette ble selvbestemmelse for første gang anerkjent i en global traktat.

Prinsippet om folkenes selvbestemmelse er nå fastslått i FN-paktens artikler 1 (2) (kapittel I: "Purposes and Principles") og 55 ("kapittel IX: "International Economic and Social Co-operation").

Disse artiklene suppleres av FN-paktens artikkel 73 i kapittel XI som pålegger stater med ansvar for administreringen av "ikke-selvstyrte territorier" en plikt til å respektere innbyggernes interesser i disse territoriene.⁸⁸ Selvbestemmelse nevnes ikke eksplisitt her, og noen rett til løsrivelse for folk i slike territorier kan heller ikke leses ut av teksten. Denne bestemmelsen spilte en rolle i forbindelse med avkoloniseringen i tiden etter andre verdenskrig, men er i dag bare av historisk interesse.⁸⁹

Når det gjelder formuleringene om selvbestemmelse i FN-paktens artikler 1 (2) og 55, er det uklart hvorvidt disse i de hele tatt er i stand til å pålegge statene rettslige forpliktelser.

Artikkel 1 (2) slår fast at et av formålene med FN er:

"To develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace".

Ordlyden ser umiddelbart ikke ut til å gi uttrykk for noe mer enn løftige, politiske mål som FN skulle jobbe for å oppnå. Prinsippet om selvbestemmelse er uttrykt som et formål ("purpose") med organisasjonen. Det fremkommer tydelig av formuleringene at innholdet i denne artikkelen ikke direkte retter seg mot medlemsstatene utover hvordan de skal utøve sin stemmerett i organisasjonen.

Artikkel 55 gir på sin side en presisering av noen av de formål FN skal fremme.

Innledningsvis lyder bestemmelsen:

⁸⁷ Om Sovjetunionens rolle i inkluderingen av selvbestemmelsesprinsippet, se Ian Brownlie, "An Essay in the History of the Principle of Self-Determination", i *Grotian Society Papers 1968: Studies in the History of the Law of Nations*, Haag 1970, s. 90-99 (s. 98).

⁸⁸ "Ikke-selvstyrte territorier" er i samme artikkel 73 definert som "territories whose peoples have not yet attained a full measure of self-government".

⁸⁹ Karl Doehring, "Self-determination" i *The Charter of the United Nations*, 2. utgave, Oxford 2002, s. 47-63 (avsnitt 13 på s. 51).

"With a view to the creation of conditions of stability and well-being which are necessary for peaceful and friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, the United Nations shall promote: ...".

De aktuelle formålene skal altså gi nødvendig stabilitet for fredelige og vennskapelige relasjoner mellom nasjoner basert på respekt for selvbestemmelsesprinsippet. Bestemmelsen gir imidlertid ikke noe fra eller til i spørsmålet om hva selvbestemmelse går ut på og om folkenes selvbestemmelse eksisterer som en uttrykt rettighet. Artikkel 55 ser bare ut til å forutsette at selvbestemmelse eksisterer som noe mellomnasjonale relasjoner bør baseres på.

Det har vært fremholdt at bruken av begrepet "purpose" i artikkel 1 må tolkes som et signal om at en har med direkte anvendelig rett å gjøre.⁹⁰

Dette er det imidlertid vanskelig å være enig i tatt i betraktning at FN-paktens formuleringer verken definerer hva som utgjør et "folk" eller hva dette folkets utøvelse av selvbestemmelse kan føre til. Alt i alt virker prinsippet, slik det var formulert på det tidspunktet FN-pakten ble opptegnet, som for vagt og komplekst til å gi grunnlag for en folkerettslig bindende regel.⁹¹ Dette må gjelde uavhengig av hvilken politisk betydning prinsippet måtte ha hatt.⁹²

Dermed blir det heller ingen overraskelse at også partenes intensjoner med de vedtatte formuleringene fremstår som uklare.⁹³ Flere stater ga uttrykk for tvil, særlig av frykt for sivil ulydighet og separatistbevegelser på egne territorier.⁹⁴ Colombia støttet selvbestemmelse i form av selvstyre, men var bekymret for at inkluderingen av en rett til selvbestemmelse også skulle innebære en rett til løsrivelse.⁹⁵ En slik rett ville ifølge den colombianske representanten føre til internasjonalt anarki. Også frykten for andre staters misbruk av prinsippet ga grobunn for tvil. Med Tyskland og Italias handlinger før og under krigen friskt i minne, uttrykte Egypt bekymring for at prinsippet skulle legitimere militære invasjoner og annektering.⁹⁶

⁹⁰ Doehring (2002), avsnitt 1 på s. 48.

⁹¹ Thürer og Burri, "Self-Determination", avsnitt 8.

⁹² Hannum (1993), s. 17.

⁹³ For nærmere drøftelser om debatten rundt dette under San Francisco-konferansen, se Cassese (1995), s. 38-41. Det har ikke vært mulig å oppdrive mikrofilm av debattene fra San Francisco-konferansen, og Cassese (1995) vil derfor benyttes som sekundærkilde.

⁹⁴ Se Cassese (1995), s. 39 med videre henvisning i fotnote 11.

⁹⁵ Se Colombias uttalelse gjengitt i Cassese (1995), s. 39-40 med videre henvisning i fotnote 12.

⁹⁶ Se Cassese (1995), s. 40 med videre henvisninger i fotnote 13.

Noen entydig definisjon av selvbestemmelse ble partene aldri enige om. En er derfor nødt til å nøye seg med å forsøke å utlede en definisjon på bakgrunn av debatten i forkant av vedtakelsen.

En komité som hadde ansvar for utforming av bestemmelsen, oppsummerte etter debattens avslutning fire veiledende punkter: (1) prinsippet samsvarte med alle folkenes vilje og måtte uttrykkes klart i pakten; (2) prinsippet stemte bare overens med paktens formål så langt den antydte en rett til selvstyre og ikke løsrivelse; (3) prinsippet som helhet strakk seg til også generelt å gi grunnlag for forening av nasjonaliteter dersom de fritt ønsket det; og (4) et essensielt element av prinsippet måtte være folkenes genuine ytringsfrihet og frie vilje.⁹⁷

Prinsippet om folkenes like rettigheter var ment å understreke at det ikke eksisterer noe hierarki mellom de ulike folk.⁹⁸ Referansen til selvbestemmelse i tospann med folkenes like rettigheter, sikret at ingen skulle nektes selvstyre på bakgrunn av noen slags påstått mindreverdighet.⁹⁹ Det var tale om en slags betinget rett til frihet fra autoritære regimer, heller enn en rett til ytre selvbestemmelse i form av løsrivelse.

I tiden for vedtakelsen av FN-pakten var altså selvbestemmelse ansett som en viktig faktor for utviklingen av vennskapelige forbindelser mellom statene og en nødvendighet for universell fred. Utover disse formålene var imidlertid ikke selvbestemmelse ansett for å ha noen selvstendig verdi.¹⁰⁰ Prinsippet om selvbestemmelse kunne derfor lett settes til side når oppfyllelsen av det kunne skape konflikter mellom stater.

Like fullt markerte FN-pakten et vendepunkt for konseptet om selvbestemmelse. Fra å være et politisk postulat i mellomkrigstiden, utviklet det seg til et noe mer konkret uttrykk for en standard for hvordan statene skulle behandle sin befolkning.¹⁰¹

⁹⁷ Cassese (1995), s. 40.

⁹⁸ Cassese (1995), s. 43 og Rüdiger Wolfrum "Article 1" i *The Charter of the United Nations*, 2. utgave, Oxford 2002, s. 39-47 (avsnitt 21 på s. 44). Med dette ble ansvaret for rasediskriminerings ulovlighet løftet fra nasjonalt til internasjonalt nivå.

⁹⁹ Dette står i motsetning til ordlyden brukt i ICJ-statuttene artikkel 38 (1) c. Disse tillegger bare rettslig vekt til alminnelige rettsgrunnsetninger som er anerkjente av "civilized nations". Merk at det i dag ikke lenger sondres mellom siviliserte og usiviliserte nasjoner, se Ruud og Ulfstein (2011), s. 76.

¹⁰⁰ Cassese (1995), s. 43.

¹⁰¹ *Ibid.*

3.3.2 FNs internasjonale menneskerettighetskonvensjoner av 1966

Retten til selvbestemmelse i sin nåværende form er et resultat av mange tiår med utvikling i FNs organer og instrumenter. Det mest autoritative bidraget gis av FNs internasjonale konvensjoner om menneskerettigheter av 1966.

Med røtter i arbeidet med FN-pakten under San Francisco-konferansen, begynte arbeidet med et politisk dokument om menneskerettigheter. I 1948 ble Menneskerettighetserklæringen vedtatt i FNs generalforsamling.¹⁰² Erklæringen var utarbeidet av FNs menneskerettighetskommisjon, som samme dag fikk i oppdrag å jobbe videre med et juridisk bindende dokument om menneskerettigheter.

Dette arbeidet ledet til at FNs generalforsamling den 16. desember 1966 vedtok to menneskerettighetskonvensjoner om henholdsvis sivile og politiske rettigheter (SP) og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK).¹⁰³

Som ved tidligere arbeid med folkerettslige dokumenter, var det Sovjetunionen som først fremmet forslaget om å inkludere en rett til selvbestemmelse i de nye menneskerettighetskonvensjonene.¹⁰⁴ Sovjetunionens oppmerksomhet var rettet mot koloniserte folk og minoriteter.¹⁰⁵

Forslaget møtte stor motstand fra vestlige stater. Mye av motstanden var av teknisk art.¹⁰⁶ Samtidig uttrykte enkelte stater bekymring for at det ville bli umulig å gi en rett til selvbestemmelse uten at dette også innebar å gi en rett til løsrivelse.¹⁰⁷ Takket være sterk støtte fra utviklingslandene, vant Sovjetunionen til slutt frem med sitt forslag om å inkludere retten til selvbestemmelse i konvensjonene.

Selvbestemmelsesretten er i konvensjonenes felles artikkel 1 (1) formulert på følgende måte:

¹⁰² Universal Declaration of Human Rights (Menneskerettighetserklæringen), 10. desember 1948.

¹⁰³ International Covenant on Civil and Political Rights (SP), 16. desember 1966 og International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ØSK), 16. desember 1966.

¹⁰⁴ Cassese (1995), s. 48 med videre henvisning i fotnote 34. På grunn av vanskelig tilgjengelig kildemateriale vil jeg i det videre benytte meg av Cassese (1995) som sekundærkilde for statenes uttalelser forut for vedtakelsen av menneskerettighetskonvensjonenes felles artikkel 1.

¹⁰⁵ Cassese (1995), s. 48 med videre henvisning i fotnote 34.

¹⁰⁶ Cassese (1995), s. 50-51 med videre henvisninger i fotnote 41-43.

¹⁰⁷ Cassese (1995), s. 51 med videre henvisning i fotnote 47.

"All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development."

Videre slår artikkel 1 (2) fast at alle folk ("all peoples") har rett til fritt å forvalte sine naturlige rikdommer og ressurser, og at ikke i noe tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag. Av artikkel 1 (3) følger det så at "[t]he States Parties to the present Covenant ... shall promote the realization of the right of self-determination ...".

Det er bred enighet om at formuleringen om en "rett til selvbestemmelse" fjernet all tvil om at det som ved undertegningen av FN-pakten var et politisk uttalt prinsipp, nå var blitt en folkerettslig rettighet.¹⁰⁸

Denne retten til selvbestemmelse er en rett av kollektiv karakter.¹⁰⁹ Videre taler bruken av presensformen "have" for at retten også er av permanent karakter. Bruken av formuleringen "have" var et bevisst valg for å gjøre retten til selvbestemmelse til en iboende rettighet i ethvert menneske på samme måte som retten til liv.¹¹⁰ Motsetningsvis er formuleringen "shall have" brukt for mange av de andre rettighetene i konvensjonene.

På samme måte som FN-pakten av 1945, mangler imidlertid konvensjonene om menneskerettigheter en tydelig definisjon av "all peoples". Ordlyden i de to konvensjonene er heller ikke særlig klargjørende for det nærmere innhold i selvbestemmelsesretten.

En naturlig språklig forståelse av "all peoples" tilsier i det minste at retten skal tilkomme et hvilket som helst folk, uavhengig av hvilken politisk status territoriet de befolker har. Sett hen til konteksten har det imidlertid vært hevdet at inkluderingen av artikkel 1 bare bunner i et ønske om å bekrefte en rett for koloniserte territorier til uavhengighet basert på selvbestemmelse.¹¹¹ Dette stemmer imidlertid dårlig med formålet med de universale menneskerettighetskonvensjonene som er å innvilge alle mennesker visse iboende og umistelige rettigheter.¹¹²

¹⁰⁸ Manfred Nowak, *U.N. Covenant on Civil and Political Rights – CCPR Commentary*, Kehl 1993, avsnitt 14 på s. 13. Se også Doehring (2002), avsnitt 19 på s. 53 og Cassese (1995), s. 47.

¹⁰⁹ Sara Joseph og Melissa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights*, 3. utgave, Oxford 2013, avsnitt 7.06 på s. 154. Se også *Kitok v. Sweden*, UN Doc CCPR/C/33/D/197/1985, avsnitt 6.3.

¹¹⁰ Nowak (1993), avsnitt 18 på s. 15.

¹¹¹ Se Peter Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, London og New York 2002, s. 45 med videre henvisninger i fotnote 98. Det har ikke vært mulig å oppdrive primærkildene som Radan viser til her.

¹¹² Se FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter, fortalens annet og tredje avsnitt.

FNs menneskerettighetskomité har forsøkt å klargjøre tolkingen i sin General Comment 12 av 1984, uten at dette gir noe betydelig bidrag. I sin kommentar til artikkel 1 (3) slår komiteen fast at plikten for stater til å fremme realiseringen av selvbestemmelsesretten eksisterer:

*"...irrespective of whether a people entitled to self-determination depends on a State party to the Covenant or not. It follows that all State parties to the Covenant should take positive action to facilitate realization of and request for the right of peoples to self-determination".*¹¹³

Menneskerettighetskomiteen unnlot bevisst å gi noen tydelig definisjon av selve uttrykket, ettersom ordet "peoples" skulle forstås "in its broad meaning".¹¹⁴

Verken ordlyden, konteksten eller formålet med konvensjonene gir noe klart svar på om bestemmelsen bare gjelder for koloniserte folk, og eventuelt hvilke andre folk som også dekkes av begrepet "all peoples". Supplement fra konvensjonenes forarbeider samt etterfølgende resolusjoner fra FN's generalforsamling blir derfor sentrale tolkningskilder når innholdet i menneskerettighetskonvensjonenes selvbestemmelsesrett skal klarlegges.¹¹⁵

I den videre tolkingsprosessen er det verdt å minne om at arbeidet med konvensjonene strakte seg over en svært lang tidsperiode på nesten to tiår. Det var dessuten stor variasjon i de synspunkter og forslag som ble fremsatt i løpet av denne tiden. Dette gjør at forarbeidenes veiledning og vekt ved fortolkingen av "all peoples" blir noe begrenset.¹¹⁶

Motstanden mot bestemmelsen var, som ved arbeidet med FN-pakten, i hovedsak knyttet til bekymringer om at selvbestemmelsesretten skulle tolkes vidt nok til å gi en generell rett til løsrivelse.¹¹⁷ Kolonimakter som Nederland og Storbritannia forsøkte å underminere argumentene for selvbestemmelsesrettens rettslige betydning utenfor avkoloniseringen. De advarte om at folkenes selvbestemmelse som en ukvalifisert rettighet ville medføre en rett ikke bare for kolonistater til uavhengighet, men også for grupper innad i suverene stater til å løsrive seg.¹¹⁸ Nettopp en slik tolking som kolonimaktene advarte mot, fikk etter hvert støtte i mange av utviklingslandene. Da debatten rundt bestemmelsen omsider ble avsluttet i 1955,

¹¹³ Se Human Rights Committee, General Comment 12/21, 13 mars 1984, UN Doc CCPR/C/21/Add.3, sjette avsnitt. Denne er gjengitt i Nowak (1993), s. 856-857.

¹¹⁴ Nowak (1993), avsnitt 28 på s. 19-20 med videre henvisninger.

¹¹⁵ Nowak (1993), avsnitt 6 på s. 9.

¹¹⁶ Andrew K. Coleman, *Resolving Claims to Self-Determination*, London og New York 2013, s. 58.

¹¹⁷ Cassese (1995), s. 51 og Radan (2002), s. 45.

¹¹⁸ Hannum (1993), s. 23-24.

var det bare et fåtall stater som fortsatt mente at retten utelukkende skulle få anvendelse på kolonitilfeller.¹¹⁹

Samtidig pekte enkelte vestlige stater på at denne bestemmelsen kunne true den territorielle integriteten til stater hvor deler av befolkningen var minoriteter.¹²⁰ Dette bunnet i en frykt for at minoritetsgrupper i suverene stater i kraft av artikkel 1 skulle få en rett til å frigjøre seg fra flertallsstyret. Dette ble imidlertid avvist av øvrige stater blant annet med den begrunnelsen at minoriteters rettigheter var sikret gjennom artikkel 27 som en egen bestemmelse.¹²¹

Spørsmålet om hvorvidt minoriteter er omfattet av SP og ØSK artikkel 1, har vært formulert som et spørsmål om det skal anvendes en territoriell eller en nasjonal tilnærming ved tolkingen av begrepet "all peoples". Ved den nasjonale tilnærmingen blir objektive karakteristikk som felles religion, kultur, etnisitet eller språk avgjørende. Dersom en nasjonal tilnærming legges til grunn, vil det kunne eksistere flere ulike folk på samme territorium som alle kan ha en rett til selvbestemmelse.

Cassese tar til orde for en territoriell tilnærming. Han mener "peoples" må ansees som hele befolkningen i uavhengige og suverene stater eller territorier som ennå ikke har oppnådd uavhengighet, samt befolkninger som er underlagt ytre militær okkupasjon.¹²² Etter denne fortolkningen gir artikkel 1 ikke mer enn en "rett til frihet fra autoritære regimer".¹²³ Cassese baserer sin fortolkning på bestemmelsens "general spirit and context" sammenholdt med forarbeidene.¹²⁴ Forarbeidene kan som nevnt over synes å gi uttrykk for at konvensjonenes felles artikkel 1 og SP artikkel 27 om minoriteters rettigheter ikke var ment å gjelde ved siden

¹¹⁹ Cassese (1995), s. 51. Dette gjaldt f.eks. Hellas, Saudi Arabia, Liberia, Syria, Libanon og Pakistan.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Nowak (1993), avsnitt 28 på s. 20.

¹²² Cassese (1995), s. 59, "(1) entire populations living in independent and sovereign States, (2) entire populations of territories that have yet to attain independence, and (3) populations under foreign military occupation". Cassese var imidlertid tidligere av den oppfatning at nasjonale og etniske grupper med konstitusjonell anerkjennelse som del av en multinasjonal stat, samt nasjonale grupper av sammenlignbar størrelse, kunne ha rett til selvbestemmelse etter artikkel 1, se Antonio Cassese "The Self-Determination of Peoples" i *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1981, s. 92-113 (s. 95-96).

¹²³ Cassese (1995), s. 59-60, "right to be free from an authoritarian regime". Flere staters representanter ga dessuten uttrykk for at retten til selvbestemmelse bare var en rett til selvstyre i form av rett til representative institusjoner og til fritt å velge sine styresmakter, se Cassese (1995), s. 60 med videre henvisninger i fotnote 61.

¹²⁴ Se nærmere Cassese (1995), s. 59-62.

av hverandre.¹²⁵ Nowak ser ut til å støtte synet om at retten til selvbestemmelse ikke tilkommer minoriteter som er beskyttet av SP artikkel 27.¹²⁶

Debatten om hvorvidt en territoriell eller nasjonal tilnærming skulle legges til grunn var imidlertid svært splittet.¹²⁷ Dette svekker forarbeidenes vekt ytterligere ved denne delen av fortolkningen av artikkel 1. Det kan dessuten fremholdes at selv om SP artikkel 27 ikke positivt innvilger en bestemt rettighet til minoritetsgrupper, så må disse gruppene likevel kunne ha denne rettigheten på annet grunnlag.¹²⁸ Artikkel 27 utelukker på ingen måte at minoriteter også kan ha rett til den politiske, økonomiske eller sosiale selvbestemmelse som følger av artikkel 1. Spesialrapportør Aureliu Cristescu, som avga en utfyllende rapport om selvbestemmelsesretten i 1981, påpeker at "peoples" i den felles artikkel 1 ikke må forveksles med etniske, religiøse eller språklige minoriteter med vern etter SP artikkel 27.¹²⁹ Også FNs menneskerettighetskomité har understreket at det må skilles mellom den kollektive selvbestemmelsesretten og de individuelle rettighetene etter SP artikkel 27.¹³⁰

I denne forbindelse er det verdt å nevne Indias reservasjon mot bestemmelsen under henvisning til at retten ikke måtte tilkomme andre enn "peoples under foreign domination", og at den ikke var relevant med hensyn til "sovereign independent States or to a section of a people or nation".¹³¹ Det faktum at India anså det som nødvendig å komme med en slik reservasjon, trekker i retning av at også folk innad i suverene stater er dekket av "all peoples" etter menneskerettighetskonvensjonenes felles artikkel 1. Dette forsterkes av at både Frankrike, Tyskland og Nederland protesterte på reservasjonen på det grunnlag at selvbestemmelsesretten måtte gjelde "all peoples" og ikke bare de under fremmed undertrykkelse.¹³²

¹²⁵ Cassese (1995), s. 61-62.

¹²⁶ Nowak (1993), avsnitt 31 på s. 21-22.

¹²⁷ Sju stater (Danmark, Filippinene, Libanon, New Zealand, Sovjetunionen, Storbritannia og USA) mente løsrivelse inngikk i selvbestemmelsesretten. Åtte stater (Australia, Colombia, Egypt, Hellas, Irak, Saudi Arabia, Syria og Venezuela) inntok det motsatte standpunkt. Se nærmere Radan (2002), s. 48 med videre henvisninger i fotnote 108.

¹²⁸ Radan (2002), s. 49.

¹²⁹ Aureliu Cristescu, *The Right of Self-Determination – Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments*, New York 1981, avsnitt 279.

¹³⁰ Se Human Rights Committee, General Comment 23/50, 26. april 1994, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, tredje avsnitt.

¹³¹ UN Centre for Human Rights, *Human Rights: Status of International Instruments*, UN Doc. ST/HR/5, 1987 s. 9. Merk for øvrig at det ikke fremkommer noen andre reservasjoner av dette dokumentet.

¹³² *Op.cit.*, s. 18.

I tråd med reglene i Wien-konvensjonens artikkel 31 (3) må konklusjonene fra tolkingen av den felles artikkel 1 i menneskerettskonvensjonene holdes opp mot senere praksis og øvrige relevante folkerettskilder.

3.3.3 FNs generalforsamlings resolusjoner 1514 (XV) og 1541 (XV) av 1960

I årtiene etter andre verdenskrig var verden i stor forandring. Sterke sosialistiske stater, med støtte fra et økende antall land i den tredje verden, promoterte Lenins antikolonistiske form for selvbestemmelse.¹³³ Etter hvert lyktes de med gradvis å utvikle FN-paktens moderate og vage uttalelser om selvbestemmelse til å bli et universelt prinsipp med direkte innvirkning på internasjonale forhold.¹³⁴ Over 100 nye stater¹³⁵ kom til i avkoloniseringsperioden etter andre verdenskrig, og mange hevder at FNs policy med avkolonisering var avgjørende for selvbestemmelsens utvikling fra politisk rettighet til rettslig norm.¹³⁶

Gjennombruddet internasjonalt kom da FNs generalforsamling i 1960 vedtok resolusjon 1514 med den tilhørende Erklæringen om uavhengighet for koloniserte land og folk.¹³⁷ I fortalen gjentas formuleringen i FN-paktens artikkel 55 om nødvendigheten av fredelige og vennskapelige relasjoner basert på prinsippet om alle folkenes like rettigheter og selvbestemmelse.¹³⁸ Generalforsamlingen formulerer i erklæringen syv artikler som skulle føre til en "speedy and unconditional end to colonialism".¹³⁹

Artikkel 1 fastslår at utsettelse av folk for fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse er et brudd på fundamentale menneskerettigheter, i strid med FN-pakten og til hinder for fred og samarbeid i verden.¹⁴⁰ I artikkel 2 finnes formuleringen som senere skulle utgjøre den felles artikkel 1 i de to menneskerettighetskonvensjonene av 1966:

¹³³ Antonio Cassese, *International Law in a Divided World*, Oxford 1986, s. 133.

¹³⁴ Cassese (1986), s. 133.

¹³⁵ Michael P. Scharf, "Earned Sovereignty: Juridical Underpinnings", *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 31 2003, s. 373-385 (s. 377).

¹³⁶ Coleman (2013), s. 54.

¹³⁷ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, vedtatt og inkludert i FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), 14. desember 1960.

¹³⁸ FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), fortalens andre avsnitt.

¹³⁹ FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), fortalens tolvte avsnitt.

¹⁴⁰ Op.cit. artikkel 1: "The subjection of peoples to alien subjugation, domination and exploitation constitutes a denial of fundamental human rights, is contrary to the Charter of the United Nations and is an impediment to the promotion of world peace and co-operation".

*"All peoples have the right to self-determination; by virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development."*¹⁴¹

Etter artikkel 3 skal utilstrekkelig politisk, økonomisk, sosial eller pedagogisk forberedelse aldri fungere som påskudd for å utsette det koloniserte folkets uavhengighet.¹⁴² Artikkel 4 omtaler væpnede eller undertrykkende handlinger som hindrer et folk fra fredfullt og fritt å utøve sin rett til total uavhengighet.¹⁴³ I artikkel 5 er det fastslått at all myndighet uforbeholdent skal overføres til folkene i "tilsynsområder", "ikke-selvstyrte territorier" eller alle andre territorier som ennå ikke har oppnådd selvbestemmelse.¹⁴⁴ Dette skulle skje i tråd med folkenes fritt uttrykte vilje og ønske, og uten skiller med hensyn til "race, creed or colour".¹⁴⁵

Artiklene 6 og 7 begrenser til en viss grad resolusjonens rekkevidde. I artikkel 6 bemerkes det at formålene og prinsippene i FN-pakten var uforenlige med forsøk på delvis eller total oppløsning av et lands "nasjonale enhet" eller territorielle integritet.¹⁴⁶ På samme måte er det i artikkel 7 understreket at resolusjonen ikke var ment å skulle rukke ved de mest fundamentale prinsippene om "alle folks suverene rettigheter og deres territorielle integritet".¹⁴⁷

Erklæringens tittel omtaler "selvstendighet for koloniserte land og folk". Sammenholdt med erklæringens artikler 2 og 5 blir det klart at retten til selvbestemmelse skal være det underliggende konsept og mekanisme for FNs offisielle avkoloniseringspolicy.¹⁴⁸ Gjennom retten til selvbestemmelse skal koloniserte folk oppnå selvstendighet.

Det er mer uklart om det skal anvendes en territoriell eller nasjonal tilnærming ved tolkingen av "all peoples".

¹⁴¹ Op.cit. artikkel 2. Se også punkt 3.3.2.

¹⁴² Op.cit., artikkel 3.

¹⁴³ Op.cit., artikkel 4.

¹⁴⁴ Op.cit., artikkel 5, "... Trust and Non-Self-Governing Territories or all other territories which have not yet attained independence..."

¹⁴⁵ For nærmere om forståelsen av "race, creed or colour", se punkt 4.2.1.

¹⁴⁶ Op.cit., artikkel 6: "Any attempt aimed at the partial or total disruption of the national unity and the territorial integrity of a country is incompatible with the purposes and principles of the Charter of the United Nations".

¹⁴⁷ Op.cit., artikkel 7: "All States shall observe faithfully and strictly the provisions of the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights and the present Declaration on the basis of equality, non-interference in the internal affairs of all States, and respect for the sovereign rights of all peoples and their territorial integrity".

¹⁴⁸ Coleman (2013), s. 54.

Det er ingenting i erklæringens ordlyd som taler direkte mot at et gitt kolonisert territorium kan være hjem for flere ulike "peoples". Et gjennomgående trekk i erklæringen er nettopp at retten til selvbestemmelse tilkommer "all peoples" uten at dette kvalifiseres nærmere.¹⁴⁹

Samtidig omtaler erklæringen territoriell integritet for både nasjoner, land og folk.¹⁵⁰ Erklæringen begrenser seg altså ikke til statene som subjekter med krav på territoriell integritet; også "peoples" skal tilsynelatende ha krav på territoriell integritet på sitt territorium. Det har på dette grunnlag vært hevdet at erklæringen implisitt anerkjenner at et territorium kan være hjem for ulike "folk".¹⁵¹ En situasjon der flere ulike folk på ett og samme territorium kunne påberope en rett til selvstendighet, ville kunne føre til oppspalting av tidligere koloniserte territorier og blodige konflikter slik tilfellet var ved avkoloniseringen av Britisk India.¹⁵² Resonnementet er her at ettersom erklæringen gir en rett til selvstendighet for alle koloniserte folk, ble dette folket samtidig sikret en rett til respekt for sin territorielle integritet i frykt for senere krav på selvstendighet fra andre folk på samme territorium.¹⁵³

Særlig tydelig er dette likevel ikke. Veiledning kan derfor søkes i forarbeidene. Av disse følger det at utviklingslandene, med støtte fra sosialiststatene og uten vestlig motstand, fremholdt at kolonigrensene ikke måtte endres.¹⁵⁴ Dette trekker i retning av at den ytre selvbestemmelsesretten for koloniserte folk måtte tilkomme det koloniserte territoriets folk i sin helhet.

Dagen etter vedtakelsen av resolusjon 1514 vedtok generalforsamlingen resolusjon 1541.¹⁵⁵ Denne resolusjonen inneholder 12 veiledende prinsipper for avgjørelsen av hvorvidt statene er forpliktet til å gi FN informasjon om de såkalte "ikke-selvstyrte territorier" i tråd med FN-paktens artikkel 73e.

Selvbestemmelse er ikke omtalt i resolusjonen, og den viser heller ikke tilbake til resolusjon 1514. Resolusjonene har imidlertid et visst tematisk slektskap og er nært tilknyttet i tid. Når det da ikke finnes noen sikre holdepunkter i resolusjon 1514 for hvordan "folk" skal forstås,

¹⁴⁹ FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), se både i fortalens andre avsnitt og i artikkel 2.

¹⁵⁰ I artikkel 4 tales det om "integrity of [...] national territory", i artikkel 6 om "territorial integrity of a country" og i artikkel 7 om "peoples and their territorial integrity".

¹⁵¹ Radan (2002), s. 39.

¹⁵² Radan (2002), s. 39.

¹⁵³ Radan (2002), s. 39.

¹⁵⁴ Se Cassese (1995), s. 72-73 med videre henvisninger i fotnote 13.

¹⁵⁵ FNs generalforsamlings resolusjon 1541 (XV) 15. desember 1960.

taler mye for at en likevel kan se resolusjonene i sammenheng. Resolusjon 1541 kan derfor være et nyttig hjelpemiddel for å finne mening i den uklare begrepsbruken i resolusjon 1514.

Det viktigste tolkingsbidraget resolusjon 1541 gir er med hensyn til hvilken tilnærming som skal anvendes ved tolkingen av "all peoples". I prinsipp II refereres det til "a territory and its peoples", mens det i prinsipp VII refereres til både "the peoples of the territory" og "the territory and its peoples". Resolusjonen betegner altså gjennomgående territorium i entall og folk i flertall. Dette tyder på at et territorium kan være befolket av flere ulike folk, og støtter opp under en nasjonal tilnærming til "alle folk".

Av de øvrige prinsippene i FNs generalforsamlings resolusjon 1541 er det primært prinsipp IV og VI som er av interesse. Prinsipp IV gir uttrykk for at et territorium skal presumeres å være "ikke-selvstyrt" når det er geografisk separert, samt etnisk eller kulturelt distinkt fra den administrerende staten.¹⁵⁶ Prinsipp VI omtaler de tre måter et ikke-selvstyrt territorium kan oppnå selvstyre på: (1) fremvekst som suveren, uavhengig stat, (2) "fri forening" med en uavhengig stat, eller (3) integrering i en uavhengig stat.¹⁵⁷ Disse tre måtene å oppnå selvstyre på er nærmere beskrevet i prinsipp VII og VIII. Ut fra den nærmere beskrivelsen kan det virke som at det første alternativet skulle være normen, da alternativ (2) og (3) stiller strengere krav til visshet om at løsningen er i tråd med folkenes uttrykte vilje.¹⁵⁸

Utover dette gir resolusjonene 1514 eller 1541 ingen avklaring på hvem som har rett til selvbestemmelse utenfor avkoloniseringskonteksten, og hva denne retten eventuelt går ut på.

3.3.4 FNs generalforsamlings resolusjon 2625 (XXV) av 1970

Spørsmålene en står igjen med etter tolkingen av resolusjonene fra 1960, ble adressert på ny ti år senere.

I oktober 1970 vedtok FNs generalforsamling resolusjon 2625 med en tilhørende erklæring om prinsipper for vennskapelige relasjoner blant statene (heretter benevnt som *Friendly Relations*).¹⁵⁹ *Friendly Relations* både identifiserer og bekrefter at det eksisterer en rett til selvbestemmelse, og har et mer alminnelig anvendelsesområde enn de to resolusjonene fra

¹⁵⁶ Op.cit., prinsipp IV.

¹⁵⁷ Op.cit., prinsipp VI.

¹⁵⁸ Op.cit., prinsipp VII og VIII.

¹⁵⁹ FNs generalforsamlings resolusjon 2625 (XXV), 24. oktober 1970 med tilhørende erklæring: Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (heretter benevnt som *Friendly Relations*).

1960. Her er det for øvrig verdt å minne om at FNs menneskerettighetskonvensjoner i mellomtiden hadde blitt vedtatt, og at disse hadde utvidet anvendelsesområdet for selvbestemmelsesretten til også å gjelde utenfor kolonitilfellene.

Friendly Relations tar for seg sju folkerettslige prinsipper hvis effektive anvendelse i verdenssamfunnet er ansett for å fremme realiseringen av FNs formål.¹⁶⁰ Som et av FNs fundamentale formål nevnes bevaring av internasjonal fred, sikkerhet og utviklingen av vennskapelige relasjoner og samarbeid mellom nasjoner.¹⁶¹

Utsettelse av folk for fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse nevnes som et betydelig hinder for internasjonal fred og sikkerhet.¹⁶² Prinsippet om folkenes like rettigheter og selvbestemmelse er ansett for å ha utgjort et betydelig bidrag til den moderne folkeretten.¹⁶³ Videre er en effektiv gjennomføring av prinsippet ansett for å være av overordnet betydning for å fremme vennskapelige relasjoner mellom stater, basert på respekt for prinsippet om suveren likhet.¹⁶⁴

Det femte prinsippet i erklæringen er "prinsippet om folkenes like rettigheter og selvbestemmelse".¹⁶⁵ For første gang i et FN-dokument presiseres innholdet i dette prinsippet; "all peoples" har en rett til "fritt og uten ytre innblanding å avgjøre sin egen politiske status" og "å forfølge sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling".¹⁶⁶

Friendly Relations knytter dessuten prinsippet om folkenes like rettigheter og selvbestemmelse opp mot en plikt for statene til å respektere og fremme realiseringen av prinsippet i tråd med FN-paktens bestemmelser. Dette kommer til uttrykk i annet avsnitt:

"Every state has the duty to promote, through joint or separate action, the realisation of the principle of equal rights and self-determination of peoples, in accordance with the provisions of the Charter, and to render assistance to the United Nations in carrying out the responsibilities entrusted to it by the Charter regarding the implementation of the principle in order:

a. To promote friendly relations and co-operation among States; and

¹⁶⁰ *Friendly Relations*, fortalens sekstende avsnitt.

¹⁶¹ *Friendly Relations*, fortalens første avsnitt.

¹⁶² *Friendly Relations*, fortalens trettende avsnitt, "alien subjugation, domination and exploitation".

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ "The principle of equal rights and self-determination of peoples." (Heretter benevnt som Prinsipp 5.)

¹⁶⁶ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, første avsnitt.

b. To bring a speedy end to colonialism, having due regard to the freely expressed will of the peoples concerned

*and bearing in mind that subjection of peoples to alien subjugation, domination and exploitation constitutes a violation of the principle, as well as a denial of fundamental human rights and is contrary to the Charter of the United Nations.*¹⁶⁷

Dette avsnittet må leses i kontekst av perioden med avkolonisering som *Friendly Relations* ble vedtatt i. For at prosessen med avkolonisering skulle lykkes, var det avgjørende at statene forpliktet seg til å respektere grunnlaget for prosessen.

Det følger av fjerde avsnitt at retten til selvbestemmelse kan utøves av et folk ved (1) etableringen av en suveren og uavhengig stat, (2) integrering med en eksisterende uavhengig stat eller (3) ved å utvikle seg til en hvilken som helst annen politisk status.¹⁶⁸

Det har vært anført at den spesifikke benevnelsen av kolonier og andre ikke-selvstyrte territorier i sjette avsnitt under Prinsipp 5, trekker i retning av at erklæringens virkeområde er begrenset til slike tilfeller.¹⁶⁹

Formuleringen i siste del av annet avsnitt om at det vil være i strid med prinsippet om selvbestemmelse å utsette folk for fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse gir imidlertid uttrykk for at selvbestemmelsesretten kan oppstå også utenfor koloniseringssystemet.¹⁷⁰ Dersom det er i strid med prinsippet å utsette folk for fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse, må en logisk følge være at folk som utsettes for slik behandling har en rett til ytre selvbestemmelse.

I dag anses det for å være alminnelig akseptert at *Friendly Relations* utvider rammen for retten til ytre selvbestemmelse til å gjelde også fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse utenfor koloniseringssystemet.¹⁷¹

Ordlyden sammenholdt med senere praksis trekker i retning av at fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse omfatter enhver situasjon hvor en fremmed myndighet dominerer et

¹⁶⁷ Op.cit. Prinsipp 5, annet avsnitt.

¹⁶⁸ Op.cit. Prinsipp 5, fjerde avsnitt.

¹⁶⁹ Hannum (1993), s. 16.

¹⁷⁰ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, annet avsnitt. Cassese (1995), s. 90.

¹⁷¹ Se Cassese (1995), s. 90-91 med videre henvisninger til uttalelser fra USA, Brasil og FNs internasjonale lovkommissjon.

folk på fremmed territorium ved hjelp av makt.¹⁷² Trolig omfattes både militær okkupasjon, annektering og annen fremmed dominans.¹⁷³ Unntak må antas å gjelde i de tilfeller hvor okkupasjonen er av minimal varighet eller ene og alene er ment å skulle drive tilbake et væpnet angrep etter FN-paktens artikkel 51.¹⁷⁴ Systembetragtninger taler dessuten for at det samme unntaket må gjelde i tilfeller hvor den militære involveringen er autorisert av FNs sikkerhetsråd.

Hva gjelder spørsmålet om retten til ytre selvbestemmelse kan tilkomme deler av befolkningen i en suveren stat, har angivelsen av subjektet som "people" i entallsform i erklæringens sjette avsnitt vært tatt til inntekt for et syn om at minoriteter innad i en stat ikke har den selvbestemmelsesretten som tilkommer territoriets befolkning som helhet.¹⁷⁵

Erklæringens to uttalte formål i annet avsnitts bokstaver a og b trekker også i retning av at ikke enhver distinkt folkegruppe var ment å skulle innvilges en rett til løsrivelse gjennom ytre selvbestemmelse.¹⁷⁶

Radan hevder for sin del at når subjektet for selvbestemmelsesretten er "peoples" og når løsrivelse i *Friendly Relations* formuleres som en av måtene ytre selvbestemmelsesrett kan utøves på, må en logisk følge være at "peoples" ikke samtidig kan referere til hele den samme statens befolkning.¹⁷⁷ En forståelse som den Radan her forfekter, ville i sin ytterste konsekvens åpne for at deler av en stats befolkning vil forsøke å løsrive seg fra denne under henvisning til at statsmaktens undertrykkelse var å anse som fremmed.

Radans resonnement er da også bare delvis overbevisende, særlig holdt opp mot FNs formål om å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet.¹⁷⁸ Mye taler derfor for å tolke *Friendly Relations* i retning av en territoriell tilnærming til forståelsen av "peoples" som rettighetssubjekt for ytre selvbestemmelsesrett. Formuleringen om fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse i *Friendly Relations* gir dermed ingen rett for minoriteter til å løsrive seg fra en eksisterende statsdannelse.

¹⁷² Cassese (1995), s. 92-99.

¹⁷³ Se Nowak (1993), avsnitt 31 på s. 21-22, med videre henvisninger i fotnote 87 til bl.a. Cassese (1981), s. 95.

¹⁷⁴ Cassese (1995), s. 99.

¹⁷⁵ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, sjette avsnitt. Se Hannum (1993), s. 16.

¹⁷⁶ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, annet avsnitt.

¹⁷⁷ Radan (2002), s. 55.

¹⁷⁸ FN-pakten artikkel 1 (1).

Den såkalte "sikkerhetsklausulen" i syvende avsnitt under Prinsipp 5 i *Friendly Relations* gir dessuten ytterligere grunn til å kvalifisere minoriteters rett til ytre selvbestemmelse. Det syvende avsnittet lyder som følger:

*"Nothing in the foregoing paragraphs shall be construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States conducting themselves in compliance with the principle of equal rights and self-determination of peoples as described above and thus possessed of a government representing the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or colour."*¹⁷⁹

Etter denne formuleringen skal *Friendly Relations* som utgangspunkt ikke kunne brukes til å sette prinsippet om territoriell integritet til side. Ordlyden tyder imidlertid på at dette bare gjelder med det forbehold at staten som krever respekt for sin territorielle integritet opptrer i tråd med prinsippet om folkenes like rettigheter og selvbestemmelse og hvis regjering er representativ for "the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or colour".¹⁸⁰

Denne sikkerhetsklausulen har gitt grobunn for en doktrine om at det i visse tilfeller kan oppstå en rett til løsrivelse som botemiddel. Doktrinen bygger på en tolking av sikkerhetsklausulen som sier at i de tilfeller hvor stater ikke opptrer i tråd med selvbestemmelsesprinsippet, kan den heller ikke gjøre krav på respekt for sin territorielle integritet. Denne doktrinen vil bli behandlet i kapittel 4.

Det har vært reist spørsmål om hvordan det koloniserte folket eller folket som er utsatt for fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse skal gå frem for å utøve sin ytre selvbestemmelsesrett. I *Friendly Relations* heter det at folket har rett "freely to determine, without external influence" sin politiske status.¹⁸¹ I sin rådgivende uttalelse om Vest-Sahara, hevdet ICJ at folkets fritt og genuint uttrykte vilje var en sentral del av prinsippet om selvbestemmelse.¹⁸² I dag er det trolig en etablert folkerettslig regel at dette frie valget må

¹⁷⁹ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, syvende avsnitt.

¹⁸⁰ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, syvende avsnitt.

¹⁸¹ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, første avsnitt.

¹⁸² *Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975 s. 12 (Vest-Sahara-saken)*, avsnitt 54-59 s. 23-25 og avsnitt 162 s. 60.

foretas på grunnlag av en internasjonalt overvåket folkeavstemning blant territoriets hele befolkning.¹⁸³

For at folket skal kunne gi tydelig uttrykk for sitt ønske, må det også kreves at gruppen i noen grad har et organisert apparat som er ansvarlig for dens bevegelser og som er i stand til å tre i forbindelse med andre folkerettssubjekter.¹⁸⁴

Resolusjonene 1514, 1541 og 2625 har primært rettskildemessig betydning som bidrag til tolkningen av FN-pakten og som uttrykk for statenes *opinio juris*. Det har imidlertid vært hevdet at den rettskildemessige betydningen av resolusjonene må være større enn normalt. Resolusjon 2625 med *Friendly Relations* ble vedtatt uten avstemning og etter flere år med forhandlinger. Dette kan gi grunn til å tro at resolusjonen ga uttrykk for allerede eksisterende folkerett.¹⁸⁵

Crawford peker på at både resolusjon 2625 og resolusjon 1514 går lenger enn FN-pakten når det gjelder innholdet i prinsippet om selvbestemmelse.¹⁸⁶ Som det ble vist i punkt 3.3.1 innebærer ikke FN-paktens prinsipp om selvbestemmelse noen rett til løsrivelse.¹⁸⁷ Ved å uttrykke en rett til løsrivelse i kraft av selvbestemmelsesretten, går generalforsamlingens resolusjoner derfor lenger enn traktaten de viser tilbake til.¹⁸⁸ Dette har vært tatt til inntekt for at resolusjonene er mer enn bare tolkninger av innholdet i FN-pakten, og at de er ment å skape en ny bindende sedvanerettsregel.¹⁸⁹

Et slikt syn vil ha betydelig mer rettskildemessig vekt dersom statenes senere praksis følger resolusjonenes regler som om det var gjeldende rett.¹⁹⁰ Uansett er det av interesse å se på hvordan statene senere forholder seg til reglene med hensyn til om de kan anses for å etablere folkerettslig sedvanerett.

¹⁸³ Coleman (2013), s. 101-102. Cassese (1995), s. 272. Radan (2002), s. 202.

¹⁸⁴ Ruud og Ulfstein (2011), s. 109. Antonio Cassese, *International Law*, 2. utgave, Oxford 2005, s. 140-141.

¹⁸⁵ Hannum (1993), s. 14.

¹⁸⁶ Crawford (2006), s. 114.

¹⁸⁷ En slik rett kan kanskje leses implisitt ut av artiklene 73(b) og 76(b), men er i disse tilfellene begrenset til ikke-selvstyrte territorier eller til territorier underlagt det internasjonale "trusteeship-systemet".

¹⁸⁸ Crawford (2006), s. 114.

¹⁸⁹ *Ibid.* Se også Dommer Petréns dissenterende uttalelse i *Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom v. Iceland)*, ICJ Reports 1974 s. 3 (*Fiskerijurisdiksjonssaken*) på s. 162, der han tar til orde for at resolusjoner fra generalforsamlingen kan skape ny rett hvis de vedtas av en stor majoritet av stater som har til intensjon å skape en ny bindende rettsregel.

¹⁹⁰ Crawford (2006), s. 114.

3.4 Statspraksis om rett til ytre selvbestemmelse utenfor kolonitilfellene

Dette punktet vil belyse noen utvalgte tilfeller av statspraksis i spørsmål om en rett til ytre selvbestemmelse utenfor kolonitilfellene.

Denne oppgaven dreier seg om de klassiske, unilaterale løsrivelsestilfellene. Tilfeller av konsensusbasert løsrivelse ved morstatens samtykke eller løsrivelse på grunnlag av en konstitusjonell rett faller dermed utenfor. Også tilfeller av oppløsning av morstaten vil holdes utenfor i denne fremstillingen, da det i slike tilfeller ikke lenger finnes noe konkurrerende krav på territoriet som forsøkes løsrevet. Et eksempel på dette er fremveksten av de selvstendige republikkene i forbindelse med oppløsningen av Jugoslavia på 1990-tallet.

Tilfellene som vil bli behandlet her er den vellykkede statsdannelsen av Bangladesh, forsøket på løsrivelse av Nord-Kypros, den hypotetiske løsrivelsen av Québec og til slutt den uavklarte situasjonen i kjølvannet av Kosovos forsøk på løsrivelse fra Serbia.

3.4.1 Bangladesh (1970)

Pakistan ble etablert ved delingen av India i 1947 og som et produkt av muslimsk nasjonalisme. Den nye statsdannelsen var et forsøk på å blidgjøre indiske muslimer som hadde hatt et sterkt ønske om et eget land i dette området hvor muslimene var i majoritet.¹⁹¹

Pakistan besto av to deler, Øst-Pakistan og Vest-Pakistan, geografisk atskilt av 1600 kilometer indisk territorium. Bengalerne som befolket Øst-Pakistan ble utsatt for relativt alvorlig og systematisk diskriminering fra de sentraliserte styresmaktene i Islamabad.¹⁹² I desember 1970 ble det avholdt valg i Pakistan, og i øst fikk Awami-ligaen 167 representanter av 169 mulige. Awami-ligaen baserte sitt program på provinsiell autonomi, og fikk nå rent flertall i den totalt 313 seter store nasjonalforsamlingen.

Det pakistanske militæret avviste imidlertid valgresultatet, og i mars 1971 ble forsamlingens anliggender suspendert på ubestemt tid. Den sentraliserte regjeringen i Vest-Pakistan iverksatte standrett i Øst-Pakistan, og dette involverte undertrykkelse og alvorlige menneskerettighetsbrudd, herunder tortur og folkemord, mot bengalerne i Øst-Pakistan.¹⁹³

¹⁹¹ Li-Ann Thio, "International Law and Secession in the Asia and Pacific Regions", i Marcelo G. Cohen (red), *Secession – International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 297-354 (s. 304).

¹⁹² Crawford (2006), s. 140.

¹⁹³ Thio (2006), s. 307.

Den 10. april 1971 erklærte Awami-ligaen Bangladesh for uavhengig fra Pakistan.¹⁹⁴ Til tross for at denne erklæringen hadde nødvendig demokratisk støtte etter valget i 1970, men likevel brøt det ut borgerkrig da den vestpakistanskdominerte hæren gikk inn i den østlige provinsen. Borgerkrigen varte i over et halvt år, før India 3. desember 1971 grep inn på vegne av Øst-Pakistan og angrep vestpakistanske styrker i den østlige provinsen. To uker senere overga den vestpakistanske hæren seg. Med hjelp fra indiske tropper kontrollerte Awami-ligaen området nærmest umiddelbart etter at våpenhvilen trådte i kraft, og innen 4. februar 1972 hadde 28 stater anerkjent Bangladesh som stat.¹⁹⁵

Løsrivelsen av Bangladesh har vært betegnet som det eneste eksemplet etter andre verdenskrig på en vellykket løsrivelse med etableringen av en ny selvstendig stat som resultat.¹⁹⁶ Det er imidlertid vanskelig å peke på et klart rettslig grunnlag for løsrivelsen.

Løsrivelsen av Bangladesh skjedde parallelt med etterkrigstidens avkoloniseringsperiode, men Øst-Pakistan var ingen koloni. Generalforsamlingen nevnte ikke noe om selvbestemmelse i sin resolusjon 2793,¹⁹⁷ og sikkerhetsrådet intervenerte ikke før det krevde tilbaketrekking av alle væpnede styrker den 21. desember 1971.¹⁹⁸ På det tidspunktet hadde Øst-Pakistan allerede falt utenfor vestpakistansk kontroll.¹⁹⁹

Det er imidlertid verdt å merke seg at Øst-Pakistan, gjennom anvendelsen av prinsippene fra FNs generalforsamlings 1960-resolusjoner, kvalifiserte som et "ikke-selvstyrt" territorium etter FN-paktens kapittel XI i 1971.²⁰⁰ Sentraliserte myndigheter i Vest-Pakistan var lite representative og Øst-Pakistan hadde en underordnet politisk status gjennom undertrykkende behandling.²⁰¹ I tillegg holdt bengalerne, som hadde distinkte etniske, kulturelle og språklige trekk, til på et definert territorium som hadde vært deres eget i lang tid.²⁰²

Crawford hevder at folk i territorier som har vært administrert på en slik måte at de i praksis kvalifiserer som "ikke-selvstyrte", kan ha rett til selvbestemmelse på grunnlag av såkalt

¹⁹⁴ Crawford (2006), s. 141.

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ Thio (2006), s. 304 med videre henvisninger i fotnote 46.

¹⁹⁷ FNs generalforsamlings resolusjon 2793 (XXVI), 7. desember 1971.

¹⁹⁸ FNs sikkerhetsråds resolusjon 307, 21. desember 1971.

¹⁹⁹ Crawford (2006), s. 393.

²⁰⁰ Crawford (2006), s. 142 og Thio (2006), s. 306. Se også FNs generalforsamlings resolusjon 1541 Prinsipp IV, om at et territorium skal anses som "ikke-selvstyrt" hvis det er geografisk separert, og etnisk og/eller kulturelt distinkt fra den administrerende staten.

²⁰¹ Thio (2006), s. 307.

²⁰² *Ibid.*

carence de souveraineté.²⁰³ Øst-Pakistan var utsatt for folkemord – det klareste eksempelet på misbruk av suverenitet – under borgerkrigen i 1971 og sammenhengen mellom politikk og territorium var åpenbar.²⁰⁴ Crawford mener derfor Bangladesh er å anse som et av de beste eksempler på *carence de souveraineté*.²⁰⁵

Synet om at Øst-Pakistan i mars 1971 hadde en rett til selvbestemmelse har også øvrig juridisk støtte.²⁰⁶ Selvbestemmelse ble sågar påberopt av India og Sovjetunionen for å rettferdiggjøre deres anerkjennelse av Bangladesh, til tross for at løsrivelsesforsøk i Biafra og Katanga ikke oppnådde internasjonal anerkjennelse.²⁰⁷

Analogien til de forhold som kjennetegnet kolonistatenes rett til selvbestemmelse hadde riktignok ikke alene ansvaret for at løsrivelsen av Bangladesh ble vellykket. Også andre faktorer spilte en betydelig rolle i å påvirke det internasjonale samfunnets respons i positiv retning.²⁰⁸

Den overdrevne maktbruken mot Øst-Pakistan ga seg for det første utslag i internasjonal sympati med østpakistanerne, og sjansene for en "gjenforening" av de to territoriene ble dermed minimert.²⁰⁹ For det andre må det nevnes at en uavhengig bengalsk statsdannelse syntes å fremme regional sikkerhet og global orden.²¹⁰ Ettersom Øst-Pakistan besto av et eget avgrenset territorium med en viss befolkning og et ordnet internt selvstyre, ville en bengalsk stat dessuten tilfredsstillende de sedvanerettslige kriterier for statsdannelser.²¹¹ Samtidig ville ikke dette føre til noen vesentlig undertrykkelse av Vest-Pakistans politiske stabilitet eller økonomi, da den vestlige delen var klart rikere enn den østlige.²¹²

Den avgjørende faktoren i hendelsesforløpet som ledet til dannelsen av Bangladesh var uansett Indias intervensjon i desember 1971. Tilbaketrekkingen av den pakistanske hæren

²⁰³ Crawford (2006), s. 126. Se også kapittel 4.

²⁰⁴ Crawford (2006), s. 142.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ Thio, (2006), s. 308 og Crawford (2006), s. 142 med videre henvisninger i fotnote 167.

²⁰⁷ Se Thomas M. Franck og Nigel S. Rodley, "The Law, the United Nations and Bangla Desh", *Israel Yearbook on Human Rights*, 1972 s. 142-175 (s. 160) og Thomas M. Franck og Nigel S. Rodley, "After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force", *American Journal of International Law*, 1973 s. 275-305 (s. 276).

²⁰⁸ Se nærmere M. Rafiqul Islam, "Secessionist Self-Determination: Some Lessons from Katanga, Biafra and Bangladesh", *Journal of Peace Research*, 1985 s. 211-221 (s. 219-220). Se også Thio (2006), s. 308. Crawford (2006), s. 142.

²⁰⁹ Thio (2006), s. 307.

²¹⁰ Thio (2006), s. 307.

²¹¹ Se punkt 5.1.

²¹² Thio (2006), s. 307.

etter Indias intervensjon har vært ansett for å ha ledet til fremveksten av Bangladesh som et *fait accompli* som verdenssamfunnet ikke hadde noe annet valg enn å akseptere.²¹³ Det var ingen stater eller internasjonale organer som argumenterte til fordel for løsrivelse av Øst-Pakistan før den pakistanske hæren var bekjempet.²¹⁴

Tilfellet med Bangladesh var altså preget av en rekke spesielle omstendigheter som til slutt endte i statsdannelse. Noen klar rett til løsrivelse forelå ikke, og det ble heller ikke tale om noen anerkjennelse av Bangladesh før situasjonen var noe verdenssamfunnet var helt nødt til å akseptere. Disse spesielle omstendighetene gir grunn til å se på Bangladesh mer som et unikt tilfelle heller enn et tilfelle som kan sette presedens.²¹⁵

3.4.2 Nord-Kypros (1983)

Kypros har sine historiske røtter i gresk kultur. På grunn av den strategiske beliggenheten i Middelhavet, var Kypros likevel underlagt ulike kolonimakter i over 3000 år før øya fikk sin selvstendighet fra Storbritannia i 1960. I tiden fra 1571, da Kypros ble kolonisert under Det osmanske riket, kom det mange tyrkere til øya. Tyrkerne fortsatte å bo på Kypros etter at territoriet i 1878 ble overført til det britiske imperiet i bytte mot beskyttelse fra russerne. Kypros har således i lang tid vært befolket av to folkegrupper, greskkyprioter og tyrkiskkyprioter.

I 1959 kom det til enighet mellom det Hellas og Tyrkia, administrerende Storbritannia og befolkningen på Kypros om en konstitusjon for Republikken Kypros som selvstendig stat.²¹⁶ Konstitusjonen etablerte institusjoner som skulle ivareta grekernes og tyrkernes rettigheter som separate samfunn innad i staten.²¹⁷ Videre ble det garantert for kypriotisk territoriell integritet, og lagt ned forbud mot at noen del av republikken skulle bli gjenstand for uavhengighet gjennom separatisme.²¹⁸

²¹³ Crawford (2006), s. 393.

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ Thio (2006), s. 306.

²¹⁶ Crawford (2006), s. 143.

²¹⁷ Se Republic of Cyprus Constitution, 16. august 1960, se artikler 1, 2, 61, 62, 67 og 77. For eksempel skulle presidenten være gresk, og visepresidenten tyrkisk, jf. artikkel 1. Videre skulle parlamentet bestå av 70% grekere og 30% tyrkere, jf. artikkel 62. Konstitusjonen i engelsk oversettelse er tilgjengelig fra [http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf), sist besøkt 14. april 2015.

²¹⁸ Republic of Cyprus Constitution. artikkel 185.

Det viste seg imidlertid raskt at løsningen det var enighet om likevel ikke ville fungere.²¹⁹ Friksjonen mellom de to samfunnene paraliserte institusjonene på nasjonalt nivå, og i løpet av 1963 hadde det tyrkiske samfunnet i praksis dannet selvadministrerende enklaver.²²⁰ I slutten av desember 1963 brøt det ut uroligheter mellom de to gruppene. Til tross for trusler om tyrkisk invasjon, fortsatte angrepene på de tyrkiske områdene. Både Hellas og Tyrkia sendte tropper til Kypros, og situasjonen var anspent.

I juli 1974 gjennomførte den greske militærjuntaen et statskupp og Nikos Sampson, forkjemper for forening av Kypros med Hellas, ble innsatt som president.²²¹ Etter å ha mislyktes i å søke britisk intervensjon, annekterte Tyrkia den 20. juli 1974 området nord på Kypros for å beskytte tyrkisk-kypriotene og deres interesser.

En FN-støttet våpenhvile trådte i kraft den 22. juli, på et tidspunkt da Tyrkia hadde kontroll over om lag 3% av Kypros.²²² Allerede dagen etter kollapset imidlertid den greske militærjuntaens styre i Hellas, og greske politiske ledere som returnerte til sitt virke besluttet at landet ikke skulle delta i krigen på Kypros.

Deretter gjennomførte den tyrkiske hæren en ny angrepsbølge, som resulterte i at Tyrkia kontrollerte nærmere 40% av Kypros.²²³ I en form for etnisk rensing ble om lag en tredjedel av den kypriotiske befolkningen tvunget fra sine hjem i nord, og disse områdene ble bosatt av tyrkere fra fastlandet.²²⁴

FN krevde øyeblikkelig stans i den militære intervensjonen og tilbaketrekking av alle utenlandske styrker.²²⁵ Tyrkiskkyriotene bevarte likevel sin administrasjon nord på øya under den tyrkiske hærens skjold.²²⁶ Det er antatt at om lag 200 000 greskkyprioter ble drevet på flukt sørover, mens et sted mellom 37 000 og 65 000 flyttet fra sør til nord på øya.²²⁷

²¹⁹ Crawford (2006), s. 143 med videre henvisninger i fotnote 172.

²²⁰ Crawford (2006), s. 144 med videre henvisninger i fotnote 173.

²²¹ Crawford (2006), s. 144.

²²² FNs sikkerhetsråds resolusjon 353, 20. juli 1974.

²²³ FNs sikkerhetsråds resolusjon 354, 23. juli 1974.

²²⁴ Thomas M. Franck, *Recourse to force: State action against threats and armed attacks*, Cambridge 2002, s. 119.

²²⁵ FNs generalforsamlings resolusjon 3212 (XXIX), 1. november 1974.

²²⁶ Crawford (2006), s. 144.

²²⁷ Se Crawford (2006), s. 144 med videre henvisninger i fotnote 181.

I februar 1975 erklærte den nordlige administrasjonen ensidig dannelsen av "Den føderale staten Kypros".²²⁸ Etter åtte år med feilede forhandlinger om en løsning, ble dette etterfulgt i 1983 av at Nord-Kypros ble unilateralt erklært som uavhengig stat.

FNs sikkerhetsråd vedtok deretter resolusjon 541 hvor den vurderte uavhengighetserklæringen som ulovlig og oppfordret alle andre stater om å avstå fra å anerkjenne lovligheten av den.²²⁹ I dag er Tyrkia fortsatt den eneste staten som har anerkjent Nord-Kypros, en handling som ble fordømt av FNs sikkerhetsråd.²³⁰

Noen klare forskjeller utpeker seg mellom Nord-Kypros og Bangladesh. Situasjonen med Bangladesh var spesiell både på grunn av den geografiske separasjonen mellom Øst-Pakistan og det administrerende Vest-Pakistan, distinkt etnisk atskillelse og den vilkårlige undertrykkelsen territoriet opplevde under det pakistanske regimet.²³¹ I tillegg var skadene uopprettelige som følge av alvorlige overgrep i form av folkemord og andre forbrytelser mot menneskeheten.²³²

Situasjonen på Kypros var noe annerledes, ettersom medlemmer av både det greske og det tyrkiske samfunnet var å finne over hele Kypros. Mye på samme vis som i Bangladesh var det imidlertid ytre intervensjon som skulle vise seg å bli den avgjørende faktoren i forsøket på å etablere en ny stat på kypriotisk territorium. Denne gangen var det tale om ulovlig maktbruk fra de tyrkiske okkupasjonsmaktenes side. Tyrkias bruk av makt for å endre territoriets rettslige status representerte et brudd på *jus cogens*.²³³ Dette er også forklaringen på hvorfor Nord-Kypros ikke er anerkjent av andre stater enn Tyrkia, se punkt 5.2.

3.4.3 Québec (1998)

Québec er den eldste og største av Canadas ti provinser og den eneste provinsen med fransk som eneste offisielle språk. Provinsen skiller seg fra resten av Canada både språklig, kulturelt, religiøst og sosialt.

²²⁸ FNs sikkerhetsråds resolusjon 367, 12. mars 1975.

²²⁹ FNs sikkerhetsråds resolusjon 541, 18. november 1983.

²³⁰ FNs sikkerhetsråds resolusjon 550, 11. mai 1984.

²³¹ Crawford (2006), s. 145.

²³² *Ibid.*

²³³ Crawford (2006), s. 146.

I flere tiår har befolkningen i Québec krevet økt selvstendighet fra Canada.²³⁴ I 1996 ble spørsmålet om rekkevidden av selvbestemmelsesretten reist for Canadas høyesterett i forbindelse med den langvarige selvstendighetskampen i Québec. Dette er det eneste kjente eksempelet på at en nasjonal domstol har vurdert hvordan folkeretten forholder seg til løsrivelse.

Etter at separatistpartiet *Parti Québécois* i 1976 fikk politisk kontroll i provinsen, ble den første folkeavstemningen om suverenitet for Québec avholdt i 1980.²³⁵ 60 % av velgerne svarte da nei på spørsmål om en skulle gi styresmaktene mandat til å forhandle frem en løsning med full suverenitet for Quebec kombinert med en form for økonomisk union med Canada.²³⁶ Et nytt forsøk på å adressere den québecske nasjonalfølelse ble gjort ved Charlottetown Agreement i 1992 som skulle utvide provinsens autonomi.²³⁷ Løsningen var avhengig av flertall i samtlige provinser, men også dette forslaget ble nedstemt etter at nei-siden fikk flertall i seks av de ti provinsene inkludert Québec.²³⁸

I januar 1995, etter at *Parti Québécois* igjen fikk flertall i regionforsamlingen, ble det nok en gang fremmet forslag om suverenitet i Québecs egen folkeforsamling.²³⁹ Lovforslaget ville erklære Québecs uavhengighet og gi regjeringen i den nyetablerte staten fullmakt til å komme til enighet med Canada om fortsatt økonomisk og politisk forening mellom Québec og Canada.²⁴⁰

Forutsetningen var at flertallet av velgerne samtykket i lovforslagets innhold i en ny folkeavstemning.²⁴¹ Denne avstemningen ble avholdt senere i 1995 og endte i praktisk talt dødt løp. 49,44% stemte for separatisme, mens det ble knapt flertall for fortsatt tilhørighet til Canada med 50,56% av stemmene.²⁴²

²³⁴ Cassese (1995), s. 248.

²³⁵ Johan D. Van der Vyver, "Self-Determination of the Peoples of Quebec Under International Law", *Journal of Transnational Law & Policy*, Vol 10:1, 2000 s. 1-37 (s. 4).

²³⁶ Van der Vyver (2000), s. 4-5.

²³⁷ Cassese (1995), s. 250.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ Act Respecting the Future of Quebec, tilgjengelig fra <http://www.sfu.ca/~aheard/bill1.html>, sist besøkt 14. april 2015.

²⁴⁰ Op.cit., artikkel 3.

²⁴¹ Op.cit., artikkel 17.

²⁴² Van der Vyver (2000), s. 7.

På grunn av historikken og den svært jevne avstemningen, så Canadas regjering seg nødt til å anmode canadisk høyesterett om en vurdering av de rettslige sidene ved *Parti Québécois* sin separatistpolitikk.

Forespørselen gjaldt for det første om den canadiske konstitusjonen kunne gi grunnlag for en løsrivelse av Québec. For det andre skulle domstolen vurdere om folkeretten tillot en unilateral løsrivelse av Québec. I tillegg skulle domstolen ta stilling til hvilket regelsett som skulle gjelde i Canada i tilfelle konflikt mellom konstitusjonell rett og folkeretten.²⁴³

Spørsmålet om hvilket regelsett som gjelder i tilfelle motstrid er ikke relevant i denne fremstillingen, og vil ikke behandles her.

Den canadiske konstitusjonen ga på denne tiden ingen rett for provinsene til unilateral løsrivelse, i motsetning til det som var tilfelle for Sovjetunionen og Jugoslavia.²⁴⁴ Ettersom konstitusjonen ikke ga noe klart svar på spørsmålet, endte domstolen med å konstruere sitt standpunkt på grunnlag av de underliggende prinsippene konstitusjonen bygger på.²⁴⁵ Konklusjonen ble at Quebec ikke kunne oppnå en konstitusjonelt sett lovlig løsrivelse på unilateralt vis.²⁴⁶

Domstolen tok deretter stilling til forholdet mellom unilateral løsrivelse og folkeretten. Her slår domstolen innledningsvis fast at folkeretten verken gir noen rett til eller forbud mot unilateral løsrivelse.²⁴⁷ Videre går domstolen gjennom de ulike internasjonale dokumenter som omtaler folkenes rett til selvbestemmelse, og påpeker at selvbestemmelsesretten må være å anse som en alminnelig rettsgrunnsetning.²⁴⁸

Domstolen trekker deretter opp skillet mellom indre og ytre selvbestemmelse. Med indre selvbestemmelse oppfatter domstolen en rett til å forfølge politisk, økonomisk, sosial og kulturell utvikling innenfor rammeverket av en eksisterende stat.²⁴⁹ Retten til ytre

²⁴³ Henvisningen fra den canadiske regjeringen er å finne i sin helhet i domstolens uttalelse, se *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217 avsnitt 1-3.

²⁴⁴ Constitution of the Union of Soviet Social Republics 1977, artikkel 72 og Constitution of the Federal Peoples Republic of Yugoslavia 1946, artikkel 1.

²⁴⁵ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 49-105.

²⁴⁶ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 104.

²⁴⁷ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 111-112.

²⁴⁸ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 113-122.

²⁴⁹ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 126.

selvbestemmelse defineres likt som i *Friendly Relations*, og tar i dette tilfellet form av en rett til unilateral løsrivelse.²⁵⁰

Under henvisning til den posisjonen statenes territorielle integritet har hatt i det folkerettslige kildematerialet, fremholder domstolen at en slik rett til unilateral løsrivelse bare kan oppstå i "the most extreme of cases", og selv da bare "under carefully defined circumstances".²⁵¹ Som utgangspunkt skal imidlertid selvbestemmelsesretten utøves innenfor rammene av prinsippet om territoriell integritet.²⁵²

Etter domstolens syn tilkommer retten til ytre selvbestemmelse for det første koloniserte folk og for det andre folk som er utsatt for fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse.²⁵³ I tillegg holder domstolen muligheten åpen for at det kan finnes en rett til løsrivelse som en siste utvei for folk som er "blocked from the meaningful exercise of its right to self-determination internally".²⁵⁴

Québec passer etter domstolens syn ikke inn under noen av disse tre alternativene.²⁵⁵ Dette begrunnes i at staten Canada fullt ut respekterer befolkningen i provinsen sin rett til intern selvbestemmelse.²⁵⁶ Domstolen går derfor heller ikke nærmere inn på hvorvidt denne tredje muligheten er en etablert folkerettslig standard på linje med de to første.²⁵⁷ Denne muligheten for en rett til løsrivelse som botemiddel vil bli behandlet i kapittel 4.

Avslutningsvis kommer domstolen inn på påstanden om at verdenssamfunnets anerkjennelse av en unilateral løsrivelse kan føre til at en ny stat etableres uten at det forelå noen rett til løsrivelse.²⁵⁸ Domstolen utelukket ikke at en unilateral løsrivelse kan få rettslige konsekvenser gjennom ettertidig anerkjennelse.²⁵⁹ Etter domstolens syn vil det dog være å gå for langt å tolke ettertidig anerkjennelse slik at den retrospektivt etablerer en rett til løsrivelse

²⁵⁰ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 126. Se også *Friendly Relations*, Prinsipp 5, fjerde avsnitt.

²⁵¹ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 126-130.

²⁵² *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 131.

²⁵³ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 131-133.

²⁵⁴ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 134-135.

²⁵⁵ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 138.

²⁵⁶ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 135-137. Domstolen fremhevet nærmere bestemt at folk fra Quebec innehar prominente posisjoner i Canadas regjering, at befolkningen i provinsen fritt gjør politiske valg og at de fritt kan forfølge sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling i både Quebec, Canada og verden. Befolkningen er dessuten rettferdig representert i Canadas lovgivende, utøvende og dømmende institusjoner.

²⁵⁷ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 135, s. 286, "it remains unclear whether ... [løsrivelse som botemiddel] ... reflects an established international law standard".

²⁵⁸ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 140-146.

²⁵⁹ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 144.

selv om dette i utgangspunktet var ulovlig.²⁶⁰ Anerkjennelse av en ulovlig løsrivelse kan ifølge domstolen i beste fall reparere den eventuelle rettsmangelen.²⁶¹

3.4.4 Kosovo (2008)

I tiden fra andre verdenskrig til tidlig på 1990-tallet var Kosovo en region i Serbia. Serbia var en av de seks republikkene under Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia (SFRJ). Etter Jugoslavias oppløsning tidlig på 1990-tallet ble Kosovo en del av etterfølgeren Den føderale republikken Jugoslavia (FRJ). Kosovo forble en del av Serbia både da FRJ opphørte å eksistere i 2003, og da unionen mellom Serbia og Montenegro ble oppløst i 2006.

Etter SFRJs konstitusjon av 1974 var Kosovo en autonom provins innad i republikkens føderale struktur, og hadde en betydelig grad av regionalt selvstyre.²⁶² Utover 1980-tallet forlot den yngre generasjonen i republikkene den kommunistiske ideologien som ble ført under president Josip Tito, og åpne protester tiltok mot den jugoslaviske sentralregjeringen i Beograd.²⁶³

Den serbiske republikken var intet unntak. Slobodan Milosevic var ny leder av Serbias sosialistiske parti, og hadde allerede i 1985 begynt å utnytte den serbiske nasjonalismen.²⁶⁴ Kosovo hadde i navnet vært en serbisk region, men var i praksis blitt en selvstyrt entitet hvor 90% av befolkningen var albanere. Milosevic sin plan var å dra nytte av følelsen av marginalisering blant den serbiske minoriteten i Kosovo. Milosevic lyktes i 1989 med å innføre unntakstilstand i Kosovo, og deretter endret han regionens konstitusjonelle status ved å legge den direkte under serbisk styre.²⁶⁵ Den albanske befolkningen i Kosovo ble berøvet grunnleggende sivile og politiske rettigheter, og albanskspråklig media ble undertrykket.²⁶⁶

Som svar på dette erklærte parlamentet i Kosovo området for uavhengig den 2. juli 1990.²⁶⁷

Den serbiske folkeforsamlingen oppløste imidlertid det kosoviske parlamentet den 5. juli, og

²⁶⁰ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 144.

²⁶¹ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 146.

²⁶² Milena Sterio, *Right to Self-Determination under International Law*, London og New York 2013, s. 116.

²⁶³ Stefan Oeter, "Dissolution of Yugoslavia", avsnitt 10, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, tilgjengelig fra <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1370>, sist besøkt 22. april 2015.

²⁶⁴ Oeter (2011), avsnitt 10.

²⁶⁵ Oeter (2011), avsnitt 10.

²⁶⁶ Sterio (2013), s. 118.

²⁶⁷ Daniel L. Bethlehem og Marc Weller, *The 'Yugoslav' Crisis in International Law*, Cambridge 1997, s. xxii.

fordømte deretter den kosoviske uavhengighetserklæringen.²⁶⁸ Albania var foreløpig den eneste staten som hadde anerkjent erklæringen.²⁶⁹

Det nå oppløste kosoviske parlamentet organiserte den 26. september 1991 en uoffisiell folkeavstemning om territoriets uavhengighet. Med en valgdeltakelse på 87%, stemte 99% for at Kosovo skulle bli uavhengig.²⁷⁰ Til tross for at denne avstemningen ble overvåket av internasjonale observatører, evnet den likevel ikke å oppnå internasjonal anerkjennelse.

I 1992 startet Kosovos frigjøringshær (KLA) en kamp for Kosovos selvstendighet. Kosovoalbanere nektet å ta del i det serbiske samfunnet, og satte opp en rekke parallelle institusjoner som skoler, sykehus og bedrifter.²⁷¹ Den vedvarende undertrykkelsen overbeviste mange albanere om at bare væpnet motstand kunne forandre situasjonen. I 1996 begynte de geriljakrigføring mot serberne.²⁷² Slobodan Milosevic svarte med en brutal offensiv mot albanskbefolkede områder. Hele landsbyer ble brent ned, sivile ble drept og titusener ble drevet på flukt.²⁷³

Kosovokrigen utviklet seg fra en borgerkrig til en internasjonal konflikt. Etter innblanding fra NATO med luftangrep mot Serbia og Montenegro, aksepterte FRJ til slutt NATOs vilkår for en politisk løsning og krigshandlingene opphørte den 9. juni 1999.²⁷⁴

Med den humanitære tragedien som Kosovo sto overfor, valgte FNs sikkerhetsråd i tråd med FN-paktens kapittel VII å vedta resolusjon 1244 den 10. juni 1999.²⁷⁵ Målet var å finne en løsning på det sikkerhetsrådet hadde identifisert som en "grave humanitarian situation in Kosovo",²⁷⁶ og ved hjelp av "international civil presence" etablere en midlertidig administrasjon for Kosovo i påvente av en endelig demokratisk løsning.²⁷⁷ Denne midlertidige administrasjonen ble opprettet som United Nations Interim Administration

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia, *Minorities at Risk Project*, 2004, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/chronology.asp?groupId=34501>, sist besøkt 14. januar 2015.

²⁷¹ Sterio (2013), s. 118.

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ Sterio (2013), s. 118-119, Oeter (2011), avsnitt 71.

²⁷⁴ Oeter (2011), avsnitt 77.

²⁷⁵ FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244, 10. juni 1999.

²⁷⁶ *Op.cit.*, fortalens fjerde avsnitt.

²⁷⁷ *Op.cit.*, punkt 10.

Kosovo (UNMIK).²⁷⁸ To dager etter ble den NATO-ledede KFOR-styrken satt inn i Kosovo for å skape og vedlikeholde fred og sikkerhet i området. Den myndighet og ansvar som ble fastslått i resolusjon 1244 ble deretter utferdiget i nærmere detalj av UNMIK i et konstitusjonelt rammeverk med demokratiske standarder for de provisoriske selvstyreinstitusjonene (PISG) i Kosovo.²⁷⁹

Disse demokratiske standardene ble ikke møtt i perioden fra 2000 til 2005. Likevel førte den anstrengte politiske situasjonen til at FNs generalsekretær i 2005 så seg nødt til å anbefale en undersøkelse av mulighetene for neste steg på veien mot en endelig løsning.²⁸⁰ Etter at spesialutsending Kai Eide hadde konkludert i en rapport om at tiden var moden for avslutning av fredsprosessen, ble Martti Ahtisaari utnevnt i november 2005 som ny spesialutsending for å styre prosessen videre med Kosovo.²⁸¹

Ahtisaari konkluderte i sin rapport med at "the only viable option for Kosovo is independence".²⁸² Det ble deretter gjort gjentatte forsøk på å komme til enighet om Kosovos fremtid, men ingen av disse lyktes.²⁸³

Som følge av dette ble en uavhengighetserklæring vedtatt av medlemmene i Kosovos folkeforsamling den 17. februar 2008. Serbia anmodet umiddelbart om et ekstraordinært møte i FNs sikkerhetsråd. Serbias president Boris Tadic fordømte her uavhengighetserklæringen som en ulovlig handling som Serbias nasjonalforsamling hadde kjent ugyldig.²⁸⁴ Deretter tok Serbia affære i generalforsamlingen, og anmodet FNs generalforsamling om å be om en rådgivende uttalelse fra Den internasjonale domstolen (ICJ). Generalforsamlingen sendte spørsmålet om lovligheten av uavhengighetserklæringen videre til domstolen i oktober 2008.²⁸⁵ Dette var første gang en unilateral uavhengighetserklæring ble brakt inn for ICJ.

Spørsmålet domstolen ble bedt om å ta stilling til var formulert på følgende måte:

²⁷⁸ Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999), UN Doc S/1999/672, 12. juni 1999. Organet skulle ha lovgivende og utøvende makt i tillegg til å administrere den dømmende, se UNMIK regulation 1999/1, 25. juli 1999, section 1.1.

²⁷⁹ UNMIK regulation 2001/9, 15. mai 2001.

²⁸⁰ Oeter (2011), avsnitt 82.

²⁸¹ Oeter (2011), avsnitt 83.

²⁸² Comprehensive Proposal for Kosovo Status Settlement, *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status*, UN Doc S/2007/168, 26. mars 2007, avsnitt 5.

²⁸³ Se nærmere Coleman (2013), s. 207 og Oeter (2011), avsnitt 83-84.

²⁸⁴ Se referat fra møte i FNs sikkerhetsråd 18. februar 2008, UN Doc S/PV.5839.

²⁸⁵ FNs generalforsamlings resolusjon 63/3, 8. oktober 2008.

*"Is the unilateral declaration of independence by the Provisional Institutions of Self-Government in accordance with international law?"*²⁸⁶

Domstolen leverte sin rådgivende uttalelse den 22. juli 2010. Etter først å ha slått fast at den hadde jurisdiksjon til å avsi uttalelse, vurderte domstolen hvorvidt den faktisk burde gjøre det.²⁸⁷ Fem av dommerne mente her spørsmålet burde overlates til de politiske organene i FN å avgjøre, mens et flertall på ni dommere bestemte at domstolen likevel skulle ta spørsmålet opp til vurdering.²⁸⁸

Uenigheten blant dommerne var like stor når det kom til hvordan spørsmålet skulle besvares, og spørsmålet ble tolket svært innskrenkende.²⁸⁹ Spørsmålet om det var etablert en ny statsdannelse eller hvilken effekt tredjestaters anerkjennelse kunne ha, ble vurdert til å ligge utenfor spørsmålets rekkevidde.²⁹⁰ Slik ICJ forsto spørsmålet var det utelukkende selve uavhengighetserklæringen som skulle vurderes og ikke konsekvensene av den.

I tillegg valgte domstolen å omformulere spørsmålet fra å være et spørsmål om erklæringen var i samsvar med ("in accordance with") folkeretten, til å bli et spørsmål om erklæringen var i strid med ("in violation of") folkeretten.²⁹¹

En vurdering av spørsmålet om erklæringen var "in accordance with" folkeretten har vært hevdet å ville medføre en vurdering av hvilke grunnlag som kunne finnes for uavhengighetserklæringen.²⁹²

I denne forbindelse er det verdt å nevne noen av de deltagende statenes inngitte erklæringer i forkant av domstolens behandling av saken. I tråd med domstolens statutter avga hele 36 stater skriftlige erklæringer hvor de utdypet sitt syn på hvordan spørsmålet skulle besvares.²⁹³ Disse erklæringene gir et uttrykk for *opinio juris* på området.

²⁸⁶ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010, s. 403* (heretter *Kosovo-saken*), avsnitt 1 på s. 407.

²⁸⁷ *Kosovo-saken*, avsnitt 17-28 på s. 412-415.

²⁸⁸ *Kosovo-saken*, avsnitt 29-48 på s. 415-423.

²⁸⁹ *Kosovo-saken*, avsnitt 51-56 på s. 423-426. Hele ni av dommerne valgte i tillegg å komme med egne erklæringer ("Declarations"), dissenterende votum ("Dissenting Opinions") eller separate votum ("Separate Opinions"). Det høye tallet gir en klar indikasjon på dommernes uenighet.

²⁹⁰ *Kosovo-saken*, avsnitt 51 på s. 423.

²⁹¹ *Kosovo-saken*, avsnitt 56 på s. 425-426.

²⁹² Marcelo G. Kohen og Katherine Del Mar, "The Kosovo Advisory Opinion and UNSCR 1244 (1999): A Declaration of 'Independence from International Law'?", *Leiden Journal of International Law*, vol. 24 1. utgivelse, 2011 s. 109-126 (s. 111). Vidmar (2011), s. 356.

²⁹³ Se ICJ-statuttens artikkel 35 (1) som gir alle stater som har sluttet seg til statuttene (i praksis alle FNs medlemsland) rett til å møte for retten og avgi skriftlige erklæringer.

Fra Kosovos side var det argumentert med at uavhengighetserklæringen reflekterte utøvelsen av en internasjonalt beskyttet rett til selvbestemmelse.²⁹⁴ Støttespillerne for Kosovos uavhengighet hevdet at kosovoalbanerne hadde en rett til selvbestemmelse eller til løsrivelse som botemiddel.²⁹⁵ Andre benektet eksistensen av en rett til løsrivelse for andre folk enn de som lever i ikke-selvstyrte territorier eller som utsettes for fremmed undertrykkelse, dominans og utnyttelse.²⁹⁶

Til tross for at domstolen trekker frem utviklingen av selvbestemmelsesretten, avviser den imidlertid gjennom to korte avsnitt å ta stilling til argumentene om selvbestemmelse og løsrivelse.²⁹⁷ Etter domstolens syn var det bare det konkrete spørsmålet om hvorvidt selve uavhengighetserklæringen var i strid med folkeretten, som falt innenfor rammene av det som skulle vurderes.²⁹⁸ Domstolen unngikk dermed å ta stilling til i hvilke tilfeller folkeretten kan gi en rett til løsrivelse på grunnlag av retten til ytre selvbestemmelse eller som botemiddel.²⁹⁹

Dommer Bruno Simma fremhevet i sin egen erklæring at han mente domstolen hadde gitt en unødvendig begrenset analyse av de aktuelle spørsmål som reiser seg.³⁰⁰ Simma avsto fra selv å utdype nærmere de problemer som selvbestemmelsesretten eller løsrivelse som botemiddel reiser, men nøyde seg med å uttale at domstolen kunne ha avgitt "a more intellectually satisfying Opinion".³⁰¹

På bakgrunn av det som her er nevnt, er det neppe grunn til å forholde seg til domstolens rådgivende uttalelse som en uttømmende behandling av folkerettslige spørsmål om løsrivelse. Uttalelsen har likevel fått betydelig omtale i teorien, og har i ettertid også vært brukt i argumentasjonen til separatister i andre land. Et eksempel på dette er Krims unilaterale uavhengighetserklæring i 2014. ICJs rådgivende uttalelse i Kosovo-saken er derfor likefullt av interesse i denne fremstillingen.

²⁹⁴ *Kosovo-saken*, Written Contribution of the Republic of Kosovo, 17. april 2009.

²⁹⁵ *Kosovo-saken*, avsnitt 82 på s. 438.

²⁹⁶ *Kosovo-saken*, avsnitt 82 på s. 438.

²⁹⁷ *Kosovo-saken*, avsnitt 82-83 på s. 438.

²⁹⁸ *Kosovo-saken*, avsnitt 83 på s. 438.

²⁹⁹ *Kosovo-saken*, avsnitt 82-83 på s. 438.

³⁰⁰ *Kosovo-saken*, Judge Simma Declaration, s. 479 avsnitt 4.

³⁰¹ *Kosovo-saken*, Judge Simma Declaration, s. 480 avsnitt 7.

Domstolen vurderte lovligheten av uavhengighetserklæringen først opp mot generell folkerett og deretter opp mot eventuell *lex specialis* med grunnlag i sikkerhetsrådets resolusjon 1244 fra 1999.³⁰²

I denne fremstillingen er det domstolens vurdering av om uavhengighetserklæringen var i strid med generell folkerett som er av interesse.

ICJ tok først stilling til om prinsippet om territoriell integritet forbyr unilaterale uavhengighetserklæringer. Her konkluderte domstolen med at prinsippet om territoriell integritet er begrenset til å gjelde i relasjoner mellom stater.³⁰³ Prinsippet om territoriell integritet står i så fall ikke i veien for unilaterale uavhengighetserklæringer, ettersom slike erklæringer nødvendigvis må komme fra en entitet som ikke er en eksisterende stat.

Det har imidlertid vært stilt spørsmål ved om denne konklusjonen er materielt sett riktig. Christakis hevder statspraksis faktisk gir bevis for det motsatte av domstolens konklusjon; nemlig at prinsippet om territoriell integritet også må anvendes overfor entiteter innad i stater.³⁰⁴ Vidmar hevder endog at konklusjonen mangler grunnlag i internasjonalt kildemateriale.³⁰⁵

Det har også vært stilt spørsmål ved om konklusjonen er fornuftig. Dersom eksisterende stater ikke kan stole på beskyttelse gjennom garantier fra sikkerhetsrådet om at de har krav på territoriell integritet, kan det bli vesentlig vanskeligere for FN å løse konflikter som bunner i krav om selvbestemmelse.³⁰⁶ Det vil da være en risiko for at statene forsvarer sitt territorium på egen hånd. Som Coleman skriver er dette en urovekkende tanke, tatt i betraktning Jugoslavias relativt nylige bruk av makt og etnisk rensning til "forsvar" av egen territoriell integritet.³⁰⁷

ICJ gikk deretter videre til å se på FNs sikkerhetsråds tidligere fordømmelser av unilaterale uavhengighetserklæringer.

Ved dannelsen av Rhodesia, Transkei og Nord-Kypros fordømte FNs sikkerhetsråd de unilaterale uavhengighetserklæringene og FNs medlemsstater ble oppfordret til å avstå fra å

³⁰² *Kosovo-saken*, avsnitt 78 på s. 436.

³⁰³ *Kosovo-saken*, avsnitt 80 på s. 437.

³⁰⁴ Theodore Christakis, "The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: Has International Law Something to Say about Secession?", *Leiden Journal of International Law*, Volume 24, Issue 1, March 2011, s. 73-86 på s. 84.

³⁰⁵ Vidmar (2011), s. 368-371.

³⁰⁶ Coleman (2013), s. 210 med videre henvisninger i fotnote 301 til Kohen og Del Mar (2011), s. 124.

³⁰⁷ Coleman (2013), s. 210 med videre henvisninger i fotnote 302 til Christakis (2011), s. 85.

anerkjenne entitetene som stater.³⁰⁸ Ifølge ICJ hadde fordømmelsen av disse uavhengighetserklæringene ikke grunnlag i deres unilaterale karakter som sådan, men i at de sto i sammenheng med "unlawful use of force or other egregious violations of norms of general international law, in particular those of a peremptory character (*jus cogens*)".³⁰⁹ De eksepsjonelle omstendighetene som foranlediget disse resolusjonene gir ifølge domstolen tilsynelatende en bekreftelse på at det ikke kan utledes noe generelt forbud mot unilaterale uavhengighetserklæringer.³¹⁰ Majoriteten av statene som deltok i den rettslige prosessen ga uttrykk for støtte til synspunktet om at løsrivelse er i strid med folkeretten når den bryter med *jus cogens*.³¹¹

Domstolens flertall konkluderte deretter med at generell folkerett ikke inneholder noen anvendelige forbud mot uavhengighetserklæringer, og følgelig at Kosovos unilaterale uavhengighetserklæring "did not violate general international law".³¹²

Den endelige konklusjonen er ikke spesielt overraskende, og lite nyttig i den store sammenhengen.³¹³ James Crawford illustrerte dette godt i sin muntlige fremstilling for ICJ da han som misfornøyd søraustralier erklærte Sør-Australias uavhengighet: "What has happened? Precisely nothing. Have I committed an internationally wrongful act in your presence? Of course not."³¹⁴

Det har vært reist spørsmål om Kosovo-sakens evne til å skape presedens. Både de kosoviske forfatterne av den unilaterale uavhengighetserklæringen samt flere av statene som har anerkjent Kosovo har hevdet at Kosovos uavhengighet må være å anse som *sui generis* – unikt tilfelle som ikke kan sette presedens.³¹⁵

³⁰⁸ FNs sikkerhetsråds resolusjon 216, 12. november 1965, FNs sikkerhetsråds resolusjon 402, 22. desember 1976 og FNs sikkerhetsråds resolusjon 541, 18. november 1983.

³⁰⁹ *Kosovo-saken*, avsnitt 81 på s. 437-438.

³¹⁰ *Kosovo-saken*, avsnitt 81 på s. 437-438.

³¹¹ Se Christakis (2011), s. 82 med videre henvisninger i fotnote 43 til uttalelser i forbindelse med ICJs rådgivende uttalelse i *Kosovo-saken*, se f.eks.: Written Statement of Switzerland, avsnitt 28-29; Written Statement of the Federal Republic of Germany, s. 29; Written Statement of Ireland, avsnitt 22 samt Written Statement of French Republic, avsnitt 2.14.

³¹² *Kosovo-saken*, s. 438-439, avsnitt 84.

³¹³ Kohen og Del Mar (2011), s. 112.

³¹⁴ James Crawfords muntlige fremlegg på vegne av Storbritannia, *ICJ Verbatim Record, CR 2009/32*, 10. desember 2009, s. 47, avsnitt 5, tilgjengelig fra <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15734.pdf>, sist besøkt 3. mai 2015.

³¹⁵ En samling av reaksjonene på ICJs rådgivende uttalelse med offisielle kildehenvisninger finnes ved http://en.wikipedia.org/wiki/Reactions_to_the_International_Court_of_Justice_advisory_opinion_on_Kosovo%27s_declaration_of_independence, sist besøkt 1. mai 2015.

Ordlyden i domstolens konklusjon er imidlertid utvilsomt av generell karakter, da det fastslås at "general international law contains no applicable prohibition of declarations of independence".³¹⁶ ICJs generelle konklusjoner om unilaterale uavhengighetserklæringer må her holdes unna betraktninger om hvorvidt det finnes en rett til løsrivelse i tilfeller som har likhetstrekk med Kosovo. Domstolens generelle uttalelser dreide seg utelukkende om det førstnevnte. For uavhengighetserklæringers vedkommende, er det derfor liten grunn til ikke å gi ICJs betraktninger presedensvirkning.

ICJ hadde i Kosovo-saken en sjanse til å gi det som ville vært en av domstolens viktigste uttalelser.³¹⁷ Domstolen kunne her ha avklart hvilket rammeverk som gjelder for utøvelse av selvbestemmelsesretten utenfor koloniseringskonteksten. Det er imidlertid lett å forstå hvorfor dommerne styrte unna de vanskeligste spørsmålene. På den ene siden kunne den ha kommet til at løsrivelse var i strid med generell folkerett. Da ville en ha stått overfor en situasjon er mange stater hadde støttet noe ledende folkerettsjurister mente var en ulovlig handling. På den annen side ville en motsatt konklusjon kunnet åpne for mange flere unilaterale løsrivelsestilfeller og en oppspalting av dagens verdenssamfunn. Slik uttalelsen ble forteller den ikke noe annet enn at generell folkerett ikke står i veien for at territorier kan erklære sin uavhengighet. Hvorvidt det blir en ny stat av det, er imidlertid et helt annet spørsmål.

På bakgrunn av gjennomgangen av rettskilder og statspraksis om retten til ytre selvbestemmelse, kan det slås fast at nøkkelen for å fastlegge rammene av denne retten er å avklare hvilken situasjon gruppen som påberoper seg retten må befinne seg i.

Retten til ytre selvbestemmelse i form av løsrivelse må etter dette sies å oppstå i to ulike situasjoner. Dette gjelder for det første koloniserte folk, og for det andre hvor et territoriums befolkning utsettes for fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse. Denne andre situasjonen kan oppstå også utenfor avkoloniseringskonteksten. I begge situasjonene tilkommer retten det aktuelle territoriets befolkning i sin helhet.

³¹⁶ *Kosovo-saken*, avsnitt 84 på s. 438. Se også James Ker-Lindsay, "Not such a 'sui generis' case after all: assessing the ICJ opinion on Kosovo", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 39:1, 2011, s. 1-11 (s. 6-7).

³¹⁷ Ker-Lindsay (2011), s. 7.

4 Retten til løsrivelse som botemiddel

4.1 Opprinnelse og grunnlag

Et betydelig antall teoretikere har over lengre tid støttet opp under tanken om at ytre selvbestemmelse må gis forrang overfor en eksisterende stats territorielle integritet i tilfeller hvor staten (1) nekter bestemte grupper å utøve sin indre rett til selvbestemmelse eller (2) utsetter bestemte grupper for andre alvorlige brudd på grunnleggende menneskerettigheter.³¹⁸

Doktrinen om en rett til løsrivelse som botemiddel har sin moralske og filosofiske rot i en tanke om at urettferdigheter skal rettes opp i.³¹⁹ Den rettslige forankringen finnes i folkenes rett til selvbestemmelse gjennom et generelt prinsipp om at der det finnes en rett må det også finnes en rettsfølge.

Det finnes ingen formulering av en rett til løsrivelse som botemiddel i folkerettslige traktater eller konvensjoner. Heller ikke er doktrinen del av de alminnelige rettsgrunnsetninger. Retten til løsrivelse som botemiddel må derfor eventuelt eksistere som folkerettslig sedvanerett.

Dette vil vurderes på bakgrunn av uttalelser som støtter doktrinen i statspraksis og FNs ulike dokumenter om selvbestemmelsesretten.

Den oftest siterte formuleringen som hevdes å gi grunnlag for doktrinen er den såkalte sikkerhetsklausulen i *Friendly Relations*:

*"Nothing in the foregoing paragraphs shall be construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States conducting themselves in compliance with the principle of equal rights and self-determination of peoples as described above and thus possessed of a government representing the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or colour."*³²⁰

³¹⁸ En ikke uttømmende oversikt over forfattere og verk som støtter teorien om en rett til løsrivelse som botemiddel finnes i Antonelli Tancredi, "A Normative 'Due Process' in the Creation of States Through Secession" i *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 171-207 (s. 176 i fotnote 13).

³¹⁹ Se nærmere Allen Buchanan, *Justice, Legitimacy and Self-Determination*, Oxford 2004, s. 350-353.

³²⁰ *Friendly Relations*, Prinsipp 5, syvende avsnitt.

Klausulen tar for seg forholdet mellom selvbestemmelse og prinsippet om territoriell integritet, og uttrykker på et noe kronglete vis at utøvelsen av folkenes selvbestemmelse som utgangspunkt er subsidiær til statenes territoriale integritet.

Klausulen kan se ut til samtidig å gi uttrykk for at staten bare på visse vilkår kan gjøre krav på respekt for sin territoriale integritet. Dette er bare hvis den selv opptrer i samsvar med prinsippet om folkenes like rettigheter og selvbestemmelse, og at statens myndigheter er representativ for hele folket som tilhører territoriet uten skiller med hensyn til "race, creed or colour".

Andre bidrag som har vært hevdet å gi bevis for en sedvanerettsregel om rett til løsrivelse som botemiddel inkluderer Ålandsaken, etableringen av Bangladesh, canadisk høyesteretts uttalelse om Québec og prosessen rundt ICJ sin rådgivende uttalelse om Kosovo. I denne prosessen inngår også de erklæringer som de deltagende statene innga i Kosovo-saken. I tråd med domstolens statutter avga hele 36 stater skriftlige erklæringer hvor de utdypet sitt syn på hvordan spørsmålet skulle besvares.³²¹ Disse erklæringene gir et uttrykk for *opinio juris* på området.

De aktuelle vilkårene for utøvelsen av en rett til løsrivelse som botemiddel vil bli behandlet i punkt 4.2, før det tilgjengelige kildematerialet vil vurderes i punkt 4.3 i den hensikt å belyse hvilken rettslig status denne doktrinen har i dag.

4.2 Vilkår for utøvelsen av en rett til løsrivelse som botemiddel

Doktrinen om en rett til løsrivelse som botemiddel fremsettes sjelden uten presiseringen om at det må ligge betydelige begrensninger på utøvelsen av en eventuell rett til unilateral løsrivelse.

Det er enighet om at vilkårene for at en slik rett skal oppstå må være strengt definerte. I hovedsak ser det ut til å være enighet om tre slike vilkår. For det første må rettighetssubjektet kunne defineres som en gruppe. Denne gruppen må dessuten ha blitt nektet å utøve sin selvbestemmelsesrett internt eller ha vært utsatt for grove menneskerettighetsbrudd. Til slutt kan løsrivelse uansett bare komme på tale dersom det er å anse som en siste utvei (*ultima ratio*) for den aktuelle gruppen. Det følger likevel av doktrinens formål som avhjelpende tiltak

³²¹ Se ICJ-statuttens artikkel 35 (1) som gir alle stater som har sluttet seg til statuttene (i praksis alle FNs medlemsland) rett til å møte for retten og avgi skriftlige erklæringer.

og karakter som en siste utvei at vilkårene i noen grad må ses i sammenheng. En noe overlappende behandling av vilkårene er derfor ikke til å unngå.

Til slutt vil det også bli vurdert om det må kreves at alle disse vilkårene er oppfylte på det tidspunktet retten til løsrivelse som botemiddel skal utøves, eller om retten er permanent når den først har oppstått.

4.2.1 Rettighetssubjektet

Retten til selvbestemmelse tilkommer "all peoples" uten at dette gir noe særlig veiledning her. Rettighetssubjektet for retten til løsrivelse som botemiddel er dessuten lite omtalt i de kilder som fremheves som aktuelle bevis for folkerettslig sedvanerett. Canadas høyesterett bruker uttrykket "a people", mens det i Ålandsaken tales om "a minority".³²² Med utgangspunkt i sikkerhetsklausulen fra *Friendly Relations*, har det imidlertid vært argumentert for at kravet til at myndighetene må være representative uten hensyn til "race, creed or colour" gir veiledning til klargjøring av rettighetssubjektet.³²³

Under forberedelsen til *Friendly Relations* ga flere vestlige stater uttrykk for et syn om at selvbestemmelse måtte være en universal rett. I et forslag fra USA om formuleringen av sikkerhetsklausulen i syvende avsnitt, het det at stater ville overholde kravet til selvbestemmelse bare hvis de representerte "all distinct peoples".³²⁴ Sosialiststater og stater fra den tredje verden argumenterte mot dette, og hevdet at språket i teksten ville legge til rette for opprør i suverene stater ved legalisering av separatistbevegelser.

Italia kom deretter med et kompromissforslag, og Libanon foreslo å inkludere frasen "without distinction as to race, creed or colour" i det italienske forslaget.³²⁵ Dette ble til slutt vedtatt som endelig tekst. Det finnes ingen referater fra møtene hvor dette tilleggsforslaget ble fremmet og vedtatt. Både bakgrunnen for forslaget og ordlyden i "race, creed or colour" taler imidlertid for at formuleringen bidrar til å kvalifisere hvilke former for manglende

³²² *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 134-135 og League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921).

³²³ Cassese (1995), s. 115-118.

³²⁴ Cassese (1995), s. 115 med videre henvisninger i fotnote 23.

³²⁵ Cassese (1995), s. 116-117 med videre henvisninger i fotnoter 28 og 30.

representativitet hos myndighetene som kan gi grunnlag for en rett til løsrivelse som botemiddel.³²⁶

Cassese utleder at "race" og "colour" er identiske uttrykk for konseptet "rase", og begrenser "creed" til å gjelde religiøs tro.³²⁷ Dette er en noe snever definisjon.³²⁸ En situasjon hvor en rett til løsrivelse tilkom for eksempel alle distinkte politiske grupper uten representasjon i statlige organer, ville imidlertid etter alle solemerker skape et ustabilt og fredløst verdenssamfunn.³²⁹ Gode grunner taler derfor for at "creed" i alle fall ikke bør defineres for vidt.

Radan tar til orde for en noe videre tolkning, og viser til at "race" i tiårene frem mot vedtakelsen av *Friendly Relations* ofte ble ansett å bety det samme som "nation".³³⁰ Dette finner Radan støtte for i datidens ordbøker; Oxford Dictionary definerte i 1971 "race" som blant annet "tribe, nation, or people, regarded as of common stock".³³¹

En vid fortolkning støttes også av FNs rasediskrimineringskonvensjon av 1965. Med "rasediskriminering" menes i konvensjonens forstand diskriminering på bakgrunn av både "race, colour, descent or national or ethnic origin".³³² Det samme gjelder Wien-erklæringen om menneskerettighetene fra 1993, hvor passusen "without distinction as to race, creed or colour" fra *Friendly Relations* er byttet ut med det klart mer vidtrekkende "without distinction of any kind".³³³ Doehring bruker for sin del et så vidt begrep som "ethnic minorities" som betegnelse på rettighetssubjektet.³³⁴

Videre bringer Dugard og Raic inn et territorielt element i definisjonen. Selv om folket som ønsker å løsrive seg kan være for en minoritet å regne sett i forhold til resten av morstatens

³²⁶ Cassese (1995), s. 117-118.

³²⁷ Cassese (1995), s. 112-113. At "race" og "colour" nevnes i samme åndedrag har ifølge Cassese bakgrunn i en pleonasje fra artikkel 2 (1) av Menneskerettighetserklæringen av 1948.

³²⁸

³²⁹ Cassese (1995), s. 113-114.

³³⁰ Radan (2002), s. 58-59. Woodrow Wilson brukte "race" i betydningen av "nation" i forbindelse med Fredskonferansen i Paris (1919), mens "race" og "nation" ble brukt som synonymmer i forarbeidene ved San Francisco-konferansen som slutførte FN-pakten i 1945.

³³¹ Radan (2002), s. 59 med videre henvisning i fotnote 144 til *The Compact Edition of the Oxford English Dictionary*, Volume II, Oxford 1971, s. 2400.

³³² FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, 21. desember 1965, artikkel 1 (1).

³³³ Wien-erklæringen, artikkel 2 (3).

³³⁴ Doehring (2002), avsnitt 37 på s. 57-58.

befolkning, hevder de at folket må utgjøre en majoritet innenfor i alle fall den delen av statens territorium som ønsker å løsrive seg.³³⁵

Det virker i utgangspunktet lite formålstjenlig å legge til grunn en sterkt begrensende definisjon av selve rettighetssubjektet for retten til løsrivelse som botemiddel. Dersom de øvrige vilkårene er til stede, taler sterke moralske og humanistiske hensyn for at folkeretten ikke bør stå i veien for en løsning selv om denne skulle innebære endring av eksisterende territorielle grenser. Det viktigste bør være at de som undertrykkes kan identifiseres som en gruppe mennesker med visse definerbare fellestrekk, og at disse har en form for tilknytning til et territorium som kan løsrives.

4.2.2 Nektet selvbestemmelse eller grove menneskerettsbrudd

Ulike typer krenkelser har vært anført som tilstrekkelige til å utløse en rett til løsrivelse som botemiddel. I Ålandsaken var det en stats manglende evne og vilje til å beskytte minoritetens sosiale, etniske eller religiøse karakter som kunne gi grunnlag for løsrivelse.³³⁶ Canadas høyesterett inntok et noe pragmatisk standpunkt. Mangelen på adgang til å utøve indre selvbestemmelsesrett ble her kvalifisert ved at det måtte være tale om nektet utøvelse av "meaningful" indre selvbestemmelse.³³⁷

Kravet i *Friendly Relations* om at staten må være representativ kan tolkes som et krav om fungerende demokrati gjennom deltakelse i avgjørelsesprosesser og representasjon i offentlige institusjoner.³³⁸ Dette kan neppe gjelde i sin bokstavelige betydning. Konsekvensene ville bli for vidtrekkende hvis enkle brudd på minoriteters internrettslige ivaretagelsesordninger eller enhver mangel på representasjon kunne skape en rett til løsrivelse.

Dette er uansett lite praktisk ettersom retten til løsrivelse som botemiddel er en *ultima ratio* rettighet. I slike tilfeller vil det som regel finnes reelle politiske muligheter eller avhjelpende rettslige midler som kan få diskrimineringen til å opphøre.

Cassese hevder at det i tillegg til vedvarende nektelse av gruppers rett til å delta i statens institusjoner, må foreligge alvorlige og systematiske brudd på grunnleggende

³³⁵ John Dugard og David Raic, "The Role of Recognition in the Law and Practice of Secession" i *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 94-137 (s. 109).

³³⁶ League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921).

³³⁷ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 134-135.

³³⁸ Se Cassese (1995) s. 114.

menneskerettigheter.³³⁹ Hannum går så langt som til å kreve at de alvorlige menneskerettighetsbruddene må true den aktuelle gruppens fysiske eksistens.³⁴⁰ Også uttalelser i forbindelse med Kosovo-saken i ICJ gir uttrykk for at det skal svært mye til for at retten til løsrivelse som botemiddel eventuelt kan oppstå. Tyskland tar for eksempel til orde for "exceptionally severe and long-lasting refusal of internal self-determination".³⁴¹ Russland hevdet at selvbestemmelse kan utøves i form av unilateral løsrivelse ved "truly extreme circumstances", men at "all efforts should be taken in order to settle the tension ... within the framework of the existing state".³⁴²

I tillegg til statenes synspunkter valgte tre av dommerne å uttale seg om en rett til løsrivelse som botemiddel i sine selvstendige votum. Dommerne Trindade og Yusuf uttrykker støtte til doktrinen. Dommer Trindade bemerker at ingen stat kan påberope seg territoriell integritet for å begå grusomheter ("commit atrocities").³⁴³ Trindade fremhever humanisme som sentralt i den internasjonale rettsordenen, og mener at myndighetene i en stat som begår alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd ikke lenger representerer det rammede folket.³⁴⁴ Trindade konkluderer med at en rett til ytre selvbestemmelse kan utøves i disse tilfellene, ettersom den undertrykkende staten ikke lenger kan gjøre krav på respekt for sin territoriale integritet.³⁴⁵

Dommer Yusuf finner for sin del at retten til selvbestemmelse kan gi støtte for et krav om en egen statsdannelse i tilfeller hvor en gruppe, distinkt på grunnlag av etnisitet eller rase, nektes utøvelse av indre selvbestemmelsesrett og i tillegg utsettes for "discrimination, persecution and egregious violations of human rights".³⁴⁶

Det fremstår etter dette som klart at det ikke er støtte i verdenssamfunnet for en rett til løsrivelse som botemiddel ved noe mindre enn de mest alvorlige menneskerettighetsbrudd. Retten til løsrivelse som botemiddel må derfor trolig begrenses til de tilfeller hvor bestemte grupper innad i en stat er utsatt for alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd som folkemord, tortur og slaveri.

³³⁹ Cassese (1995), s. 119-120.

³⁴⁰ Hannum (1993), s. 46-47.

³⁴¹ *Kosovo-saken*, Written Statement of the Federal Republic of Germany, s. 34-35.

³⁴² *Kosovo-saken*, Written Statement of the Russian Federation, s. 32, avsnitt 88.

³⁴³ *Kosovo-saken*, Judge Trindade Separate Opinion, s. 594, avsnitt 176.

³⁴⁴ *Kosovo-saken*, Judge Trindade Separate Opinion, s. 594-595, avsnitt 177-180.

³⁴⁵ *Kosovo-saken*, Judge Trindade Separate Opinion, s. 595, avsnitt 181.

³⁴⁶ *Kosovo-saken*, Judge Yusuf, Separate Opinion, s. 622-623, avsnitt 11-12.

4.2.3 Siste utvei (*ultima ratio*)

Flere ulike formuleringer har vært brukt for å understreke at en rett til løsrivelse som botemiddel må være en absolutt siste utvei – en såkalt *ultima ratio* rettighet. Både undersøkelseskommisjonen i saken om Ålandsøyene og Canadas høyesterett omtaler retten som "a last resort".³⁴⁷ Cassese taler om "the exclusion of any likelihood for a possible peaceful solution within the existing state structure".³⁴⁸

I dette vilkåret ligger den vesentlige begrensningen at alle andre mulige avhjelpende tiltak må være uttømt før retten til løsrivelse eventuelt oppstår. Dette må inkludere vurdering av både internasjonale og nasjonale muligheter. Dersom det aktuelle problemet er nektelse av selvbestemmelsesrett, ligger selvsagt muligheten i at staten lar den aktuelle gruppen få utøve indre selvbestemmelsesrett for eksempel i form av deltakelse i demokratiske valg. Er det tale om andre alvorlige menneskerettighetsbrudd kan aktuelle remedier være at disse opphører og at eventuelt tidligere status gjenoprettes. I tillegg bør det kreves garantier for at ikke bruddene gjentar seg. Denne typen løsninger kan for eksempel oppnås gjennom konstitusjonelle eller juridiske prosesser, forhandlinger eller andre tvisteløsningsmekanismer.

I vurderingen av hvilke avhjelpende tiltak som må være forsøkt, må både tilgjengelighet og effektivitet tas i betraktning.³⁴⁹ For at et tiltak skal anses for å være tilgjengelig kan det neppe være tilstrekkelig at det er tilgjengelig rent formelt sett. Den aktuelle gruppen må også ha en reell adgang til å benytte seg av tiltaket. Med hensyn til tiltakets effektivitet menes her at de aktuelle stridigheter som gir grunnlag for en rett til løsrivelse som botemiddel, faktisk må opphøre og at den aktuelle gruppen garanteres utøvelse av sin indre selvbestemmelsesrett.

En løsrivelse fra en eksisterende stat som skjer mens det fortsatt finnes andre tilgjengelige og effektive tiltak, vil neppe kunne legitimeres gjennom doktrinen om en rett til løsrivelse som botemiddel.

³⁴⁷ League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921), s. 28 og *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 134, s. 285.

³⁴⁸ Cassese (1995), s. 120.

³⁴⁹ Veiledning kan søkes i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter som i artikkel 2 (3)a krever at konvensjonspartene sikrer krenkede adgang til "an effective remedy". Se også Human Rights Committee, General Comment 31/80, 26. mai 2004, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, avsnitt 15, "accessible and effective".

4.2.4 Må vilkårene være oppfylt på tidspunktet for utøvelsen av retten?

Et spørsmål som ikke alltid trekkes frem i fremstillinger om retten til løsrivelse som botemiddel, er om alle vilkårene må være oppfylte på tidspunktet for utøvelsen av retten. Dette spørsmålet vil lett aktualiseres når retten påberopes, og bør derfor vurderes her.

I hovedsak dreier dette seg om hvorvidt retten er permanent fra ervervelsen, eller om den opphører dersom ett av vilkårene senere bortfaller, for eksempel ved at det velges en ny regjering som respekterer menneskerettighetene.

De tre vilkårene som er drøftet over, gir ikke noe klart svar på dette. Det kan fremholdes visse logiske argumenter for at retten ikke nødvendigvis må falle bort etter hvert som vilkårene for å utøve den gjør det. I sin erklæring for ICJ i Kosovo-saken kom Tyskland med to betraktninger i så henseende.³⁵⁰ For det første viser Tyskland til at når retten oppstår som følge av langvarig nektelse av indre selvbestemmelse, må det kreves like langvarig og troverdig endring til det bedre før retten kan bortfalle. For det andre må det ifølge Tyskland tas i betraktning vilkåret om at alle andre mulige remedier må være uttømt; det vil være ulogisk og urimelig å holde tiden det tar å uttømme disse andre remediene mot gruppen som undertrykkes ved å hevde at retten til løsrivelse forsvinner før det har vært tid til å bruke den.

Dette er imidlertid vanskelig å forene med rettens formål og karakter. Selve formålet med retten er å virke avhjelpende for en definert gruppe som nektes å utøve sin selvbestemmelsesrett eller utsettes for grove menneskerettighetsbrudd. Dersom gruppen ikke lenger utsettes for slike, er det ikke lenger noe som retten skal avhjelpe.

Retten har dessuten karakter som en *ultima ratio* rettighet. Hvis ikke den aktuelle undertrykkelsen lenger foreligger, er løsrivelse åpenbart heller ikke lenger siste utvei for å oppnå selvbestemmelse.

En etablert rett til løsrivelse som botemiddel må derfor falle bort igjen etter hvert som vilkårene for å utøve den ikke lenger er oppfylte.

³⁵⁰ *Kosovo-saken*, Written Statement of the Federal Republic of Germany, s. 36-37.

4.3 Nåværende rettslig status

Enn så lenge er ikke retten til løsrivelse som botemiddel hjemlet i noen bindende internasjonale instrumenter. En er derfor overlatt til å vurdere hvorvidt denne doktrinen kan anses for å ha blitt del av folkerettslig sedvanerett.

I Ålandsaken så undersøkelseskommissjonen ut til å åpne for et slikt rettsinstitutt "as an altogether exceptional solution".³⁵¹ I samme rapport uttaler imidlertid kommissjonen at å tilkjenne fraksjoner av en befolkning en rett til løsrivelse etter ønske, ville ødelegge orden og stabilitet innad i stater og kunne skape anarki i det internasjonale liv.³⁵²

Bangladesh sin fremvekst tidlig på 70-tallet er et praktisk eksempel på at en ny stat har blitt dannet etter at befolkningen i deler av morstatens territorium har vært utsatt for grove menneskerettighetsbrudd. Bangladesh har tidligere vært brukt som argument for at det eksisterer en rett til løsrivelse som botemiddel, men tilfellet var preget av svært spesielle omstendigheter og er trolig lite egnet til å skape presedens.³⁵³ Bangladesh ble da heller ikke brukt i statenes argumentasjon for en rett til løsrivelse som botemiddel da de innga sine uttalelser til ICJ i saken om Kosovo.

Senere har sikkerhetsklausulen i *Friendly Relations* blitt anført som bevis for en rett til løsrivelse som botemiddel. Det er imidlertid tvilsomt om en så tvetydig og uklar formulering i et ikke-bindende dokument kan være tilstrekkelig som grunnlag for å gjøre inngrep i et så grunnleggende prinsipp som statenes territorielle integritet. I sin uttalelse fra 1998 om Québec, fremhevet da også canadisk høyesterett at det er uklart om løsrivelse som botemiddel reflekterer en etablert folkerettslig standard.³⁵⁴

Når det gjelder ICJs rådgivende uttalelse fra 2010 om Kosovos unilaterale uavhengighetserklæring, unnlot domstolen å uttale seg nærmere om hvilken folkerettslig status doktrinen om retten til løsrivelse som botemiddel har i dag.³⁵⁵ Den slo imidlertid fast at prinsippet om territoriell integritet bare kan anvendes overfor stater. Det har i denne

³⁵¹ League of Nations, *Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*, Council Doc. B7.21/68/106 (1921).

³⁵² *Ibid.*

³⁵³ Christian Tomuschat, "Secession and Self-Determination" i *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 23-45 (s. 42). Se nærmere om Bangladesh i punkt 3.3.1.

³⁵⁴ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 135, s. 286, "it remains unclear whether ... [løsrivelse som botemiddel] ... reflects an established international law standard".

³⁵⁵ *Kosovo-saken*, s. 438, avsnitt 82-83.

forbindelse vært fremholdt at dette svekker argumentet for en doktrine om løsrivelse som botemiddel; hvis separatister ikke er bundet av prinsippet om territoriell integritet, faller resonnementet som leder til en rett til å sette prinsippet til side som botemiddel sammen.³⁵⁶

Dersom dette medfører riktighet, vil det på den andre siden være betydelig lettere for entiteter generelt å løsrive seg ettersom morstatens territoriale integritet tilsynelatende ikke lenger står i veien. Domstolens konklusjon med hensyn til rekkevidden av prinsippet om territoriell integritet har som kjent vært sterkt kritisert og det kan neppe legges til grunn at denne gir uttrykk for gjeldende sedvanerett.

Den beste pekepinne på hvor doktrinen om løsrivelse som botemiddel står i dag, finnes kanskje i de erklæringer som de deltagende statene innga i Kosovo-saken.

Meningene var her svært delte.³⁵⁷ Totalt 11 stater oppfattet "løsrivelse som botemiddel" som etablert folkerett, mens 14 stater ga uttrykk for det motsatte syn.³⁵⁸ I en slags mellomposisjon finnes seks stater som anså Kosovo som et unikt tilfelle.³⁵⁹ Disse inntok ulike standpunkter med hensyn til spørsmålet om løsrivelse som botemiddel. Ytterligere fem stater uttalte seg ikke i den ene eller andre retning.³⁶⁰

I tillegg til statenes synspunkter valgte tre av dommerne å uttale seg om "løsrivelse som botemiddel" i sine selvstendige votum. På den ene siden står dommerne Trindade og Yusuf som begge støttet doktrinen om løsrivelse som botemiddel i sine separate uttalelser.³⁶¹ På motsatt side står dommer Koroma, som i sitt dissenterende votum fremholder at territoriell integritet er ukrenkelig og at prinsippet om selvbestemmelse ikke på noen måte tillater oppløsningen av en eksisterende stat uten statens samtykke.³⁶²

³⁵⁶ Oliver Corten, "Territorial Integrity Narrowly Interpreted: Reasserting the Classical Inter-State Paradigm of International Law", *Leiden Journal of International Law*, 1. utgivelse 2011, s. 87-94 (s. 93).

³⁵⁷ Med domstolens egne ord "radically different", se *Kosovo-saken*, s. 438, avsnitt 82.

³⁵⁸ Statene som mente retten til løsrivelse som botemiddel er eksisterende folkerettslig sedvanerett var Albania, Estland, Finland, Irland, Nederland, Norge, Polen, Russland, Slovenia, Sveits og Tyskland. På den andre siden sto Argentina, Aserbajdsjan, Bolivia, Brasil, Egypt, Iran, Kina, Kypros, Libya, Romania, Serbia, Slovakia, Spania og Venezuela.

³⁵⁹ Frankrike, Japan, Latvia, Luxembourg, Maldivene og Storbritannia.

³⁶⁰ Danmark, Sierra Leone, Tsjekkia, USA og Østerrike.

³⁶¹ *Kosovo-saken*, Judge Trindade Separate Opinion, s. 595, avsnitt 181 og Judge Yusuf Separate Opinion, s. 622-623, avsnitt 11-12.

³⁶² *Kosovo-saken*, Judge Koroma, Dissenting Opinion, s. 475-476, avsnitt 21-22.

Det er ingen tvil om at en rett til løsrivelse som botemiddel har visse fordeler. Selve eksistensen av et grunnlag for konfliktløsning vil kunne bidra til å fremme internasjonal fred samt sikkerheten til folk som utsettes for alvorlige menneskerettighetsbrudd.

På den annen side er en slik rett utsatt for en betydelig risiko for ytre påvirkning. Eksempler på at tredjestater har blandet seg inn i interne konflikter med militær støtte eller mer begrenset støtte finnes allerede i for eksempel Nicaragua-saken. I tillegg kan en rett til løsrivelse som botemiddel gi insentiver for mer separatisme og et mer ustabilt verdenssamfunn.

Det er vanskelig å forutsi hvordan verdens stater vil forholde seg til potensielle, fremtidige konflikter. Statenes tilnærming til storpolitiske konflikter er ofte preget av geopolitiske standpunkter og egne interesser. For Norges del er det verdt å bemerke at Samerettsutvalget II i NOU 2007:13 mente det må antas å eksistere en rett til løsrivelse i tilfeller hvor morstaten overfor en folkegruppe "utøver en massiv undertrykkelse ... som involverer grove brudd på menneskerettighetene".³⁶³ Denne uttalelsen må nok tilskrives utvalget selv, og kan ikke nødvendigvis tas til inntekt for norske myndigheters syn.

Enn så lenge må det være trygt å betrakte doktrinen om en rett løsrivelse som botemiddel som en teoretisk konstruksjon som ikke ennå har oppnådd status som folkerettslig sedvanerett. Hvorvidt denne doktrinen vil brukes av verdens stormakter til å legalisere entiteters løsrivelse i fremtiden gjenstår å se.

5 Anerkjennelse av nye statsdannelser etter løsrivelse

5.1 Hvilken rettslig betydning har tredjestaters anerkjennelse?

Ved etablering av nye statsdannelser er det alminnelig enighet om at fire sedvanerettslige kriterier må være oppfylte.³⁶⁴ Det vises i denne forbindelse ofte til kriteriene formulert i artikkel 1 av Montevideokonvensjonen fra 1933.³⁶⁵ Etter disse kreves en fast befolkning, et bestemt avgrenset territorium, et internt selvstyre og evne til å tre i forbindelse med andre stater.³⁶⁶

³⁶³ NOU 2007:13 *Den nye sameretten*, s. 181.

³⁶⁴ Ruud og Ulfstein (2011), s. 114 flg.

³⁶⁵ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (Montevideokonvensjonen), 26. desember 1933.

³⁶⁶ Kriteriene er utførlig omtalt i folkerettslig teori, se f.eks. Ruud og Ulfstein (2011), s. 113-118 .

Spørsmålet om når kriteriene er oppfylte er et rettslig spørsmål, men det finnes ingen alminnelig akseptert mekanisme for hvordan nye statsdannelser blir del av verdenssamfunnet.³⁶⁷ Det er i stor grad opp til de eksisterende statene som folkerettens primære rettssubjekter å avgjøre om en ny entitet er verdig til å ønskes velkommen i "klubben" gjennom disse statenes anerkjennelse.³⁶⁸

Anerkjennelsens rolle i fremveksten av nye stater er blant de mest kontroversielle emner innen folkeretten. Uenigheten har i stor grad dreiet seg om hvorvidt anerkjennelse er et nødvendig vilkår for å oppnå folkerettslig status som stat, eller om anerkjennelsen bare kommer som en konsekvens av at slik status allerede er oppnådd gjennom oppfyllelse av de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse.

Debatten rundt anerkjennelsens rettslige betydning formuleres i teorien som et spørsmål om anerkjennelsen har deklorative eller konstitutive virkninger.³⁶⁹ Tilhengerne av den konstitutive teorien mener at rettigheter og plikter som tilkommer stater etableres i og med selve anerkjennelsen.³⁷⁰ Etter den konstitutive teorien kan ingen entitet inneha folkerettslige rettigheter eller plikter som stat uten først å ha blitt anerkjent av de eksisterende statene.

Den deklorative teorien inntar den posisjonen at rettslig status som stat oppnås helt uavhengig av anerkjennelse.³⁷¹ Anerkjennelse blir etter den deklorative teorien bare et uttrykk for at de eksisterende statene erkjenner de faktiske omstendigheter som har ledet frem til etableringen av den nye staten.

Den deklorative teorien var tidlig ledende, før den konstitutive teorien tok over utover 1800-tallet.³⁷² I dag vil likevel de fleste hevde at den deklorative teorien er den som best forklarer anerkjennelsens rolle i etableringen av nye stater.³⁷³

Utgangspunktet er at statene kan velge selv om de ønsker å anerkjenne dersom de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse er oppfylte.³⁷⁴ For det tilfelle at en entitet ikke

³⁶⁷ Ruud og Ulfstein (2011), s. 113 og Coleman (2013), s. 114.

³⁶⁸ David Raic, *Statehood and the Law of Self-Determination*, Haag 2002, s. 19. Se også James Crawford's muntlige fremlegg i *Kosovo-saken*, ICJ Verbatim Record, CR 2009/32, avsnitt 7 på s. 48.

³⁶⁹ Ruud og Ulfstein (2011), s. 131. For en nærmere behandling av disse to teoriene i relasjon til etablering av nye stater, se Crawford (2006), s. 19-26.

³⁷⁰ Crawford (2006), s. 19-22.

³⁷¹ Crawford (2006), s. 22-26.

³⁷² Crawford (2006), s. 10-16.

³⁷³ James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8. utgave, Oxford 2012, s. 145, Coleman (2013) s. 129 og Shaw (2014), s. 323.

³⁷⁴ Shaw (2014), s. 326.

oppfyller de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse, har det imidlertid vært alminnelig antatt at entiteten ikke kan anerkjennes som stat.³⁷⁵ I et slikt tilfelle vil anerkjennelsen bryte med forbudet mot intervensjon og vil representere en krenkelse av morstatens territorielle integritet.

Vurderingen av om disse vilkårene er oppfylte, baserer seg imidlertid primært på oppfattelse av fakta. Det er derfor en vanskelig og uklar grense mellom hva som er en akseptabel anerkjennelse av en ny stat som har vokst frem gjennom løsrivelse, og en folkerettsstridig intervensjon i morstatens anliggender.³⁷⁶

Anvendelsen av disse reglene om anerkjennelse kan tyde på at anerkjennelse av entiteter i enkelte tilfeller likevel kan være av direkte rettslig betydning for avgjørelsen av om entiteten skal anses som stat eller ikke. Dette gjelder for det første de tilfeller hvor det kan oppstå en forpliktelse for stater til såkalt ikke-ankjennelse – til å avstå fra å anerkjenne en entitet som stat. I punkt 5.2 vil det bli belyst i hvilke tilfeller en slik plikt kan oppstå.

I tillegg kan anerkjennelse kanskje også ha rettslig relevans som bevis dersom det er uklart om en entitet oppfyller de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse.³⁷⁷ Dersom det er uklart om en entitet oppfyller disse vilkårene, taler gode grunner for at særlig flere staters anerkjennelse bidra til å avklare en slik situasjon. Spørsmålet om nær universell anerkjennelse kan reparere eventuelle rettslige mangler ved løsrivelse vil bli vurdert i punkt 5.3.

5.2 Finnes det en plikt til ikke-ankjennelse?

Et mulig unntak fra utgangspunktet om at statene står fritt til å anerkjenne når de sedvanerettslige vilkårene er oppfylte, er den såkalte plikten til ikke-ankjennelse.

ICJ ga i sin rådgivende uttalelse om Namibia i 1971 uttrykk for at en slik plikt til ikke-ankjennelse kan eksistere. I denne saken var plikten til ikke å anerkjenne begrunnet i en sikkerhetsrådsresolusjon fra FN om situasjonen i Namibia.³⁷⁸ Domstolen la her inn den begrensning at manglende anerkjennelse ikke måtte frata det namibiske folket noen fordeler

³⁷⁵ Fleischer (2005), s. 77 og Raic (2002), s. 82-83 og 95 med videre henvisninger i fotnote 22.

³⁷⁶ Shaw (2014), s. 333-334.

³⁷⁷ Shaw (2014) s. 324-325.

³⁷⁸ FNs sikkerhetsråds resolusjon 276, 30. januar 1970. Se *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, ICJ Reports 1971 s. 16 (Namibia-saken)*, avsnitt 117 på s. 54, "a binding determination made by a competent organ of the United Nations to the effect that a situation is illegal cannot remain without consequence".

som ellers kunne oppnås gjennom internasjonalt samarbeid.³⁷⁹ Dette såkalte "Namibia-unntaket" har senere vært anvendt av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) i saker om Nord-Kypros.³⁸⁰

Senere statspraksis indikerer at en plikt til ikke-anerkjennelse i visse tilfeller kan forekomme. Ved dannelsen av både Rhodesia, Transkei og Nord-Kypros oppfordret FNs sikkerhetsråd medlemsstatene til å avstå fra å anerkjenne de nydannede entitetene som stater.³⁸¹ I Rhodesia var årsaken at selvstendighet ble forsøkt oppnådd av et rasistisk minoritetsregime. I de to sistnevnte tilfellene var begrunnelsen at regimet var etablert ved ytre innblanding.

I august 2001 vedtok FNs folkerettskommisjon et utkast til regler med tilhørende kommentarer om statsansvar.³⁸² Utkastet ble deretter tatt til etterretning av FNs generalforsamling i sin resolusjon 56/83, hvor utkastet til regler følger som et vedlegg til resolusjonen.³⁸³ Selv om reglene ikke er vedtatt i et bindende dokument, gir de sammen med Folkerettskommisjonens kommentarer langt på vei et dekkende uttrykk for innholdet i de sedvanerettslige ansvarsreglene.³⁸⁴

Kapittel III i det vedtatte regelsettet omhandler "serious breaches of obligations under peremptory norms [*jus cogens*] of general international law". Artikkel 40 (2) slår fast at slike brudd skal anses som alvorlige dersom de involverer grov eller systematisk svikt ved den ansvarlige statens oppfyllelse av forpliktelsen.³⁸⁵ Av artikkel 41 (2) følger at ingen stat skal anerkjenne som rettmessig en situasjon som er skapt ved slike alvorlige brudd som angitt i artikkel 40.³⁸⁶

ICJ kom deretter i 2004 nok en gang til at stater kunne forpliktes til ikke å anerkjenne en ulovlig situasjon. I sin rådgivende uttalelse om Israels bygging av en mur delvis på palestinsk territorium, slo domstolen fast at Israel hadde krenket *erga omnes*-normer i form av det

³⁷⁹ *Namibia-saken*, avsnitt 123-125 på s. 55-56.

³⁸⁰ EMDs dom 10. mai 2001 *Kypros mot Tyrkia*, avsnitt 97. EMDs avvisningsavgjørelse 1. mars 2010 *Demopoulos med flere mot Tyrkia*, avsnitt 96.

³⁸¹ Se henholdsvis FNs sikkerhetsråds resolusjon 216, 12. november 1965, FNs sikkerhetsråds resolusjon 402, 22. desember 1976 og FNs sikkerhetsråds resolusjon 541, 18. november 1983.

³⁸² International Law Commission, *Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2001 Supplement No.10, (A/56/10).

³⁸³ FNs generalforsamlings resolusjon 56/83, 28. januar 2002, med vedlegg: "Responsibility of States for internationally wrongful acts".

³⁸⁴ Ruud og Ulfstein (2011), s. 302.

³⁸⁵ Responsibility of States for internationally wrongful acts, artikkel 40 (2), "... involves a gross or systematic failure by the responsible State to fulfil the obligation".

³⁸⁶ Artikkel 41 (2) lyder som følger: "No state shall recognize as lawful a situation created by a serious breach within the meaning of article 40 ...".

palestinske folkets rett til selvbestemmelse samt deler av humanitærretten.³⁸⁷ På grunn av de involverte normenes karakter og betydning, anså domstolen alle stater som forpliktet til ikke å anerkjenne den ulovlige situasjonen som muren resulterte i.³⁸⁸

I sin rådgivende uttalelse om Kosovo i 2010 uttalte ICJ seg igjen i ordelag som kan tolkes i retning av at det kan eksistere plikt til ikke-ankjennelse. ICJ kom til at når tidligere unilaterale uavhengighetserklæringer tidligere har vært ansett som ulovlige av FNs sikkerhetsråd, har årsaken vært at de har stått i sammenheng med "egregious violations of general international law, in particular those of a peremptory character (*jus cogens*)".³⁸⁹

Ordlyden i "egregious violations" (ICJ om Kosovo) eller "serious breaches" (Folkerettskommisjonen) av *jus cogens* tilsier at det må dreie seg om en form for krenkelse eller misbruk av normen. For denne oppgavens formål er det interessant å se på hva dette har å si for utøvelsen av selvbestemmelsesretten.

Det er i dag bred enighet om at retten til selvbestemmelse er å anse som *jus cogens*.³⁹⁰ Krenkelse av selvbestemmelsesretten må formodentlig skje enten overfor folk som står igjen på morstatens territorium, eller overfor en minoritetsgruppe blant de som ble med på lasset i løsrivelsen. Rhodesia er et eksempel på det siste tilfellet.³⁹¹ Misbruk av selvbestemmelsesretten må antas å foreligge dersom entiteten som forsøker å løsrive seg ikke kan vise til noe legitimt krav på ytre selvbestemmelse.³⁹² I et slikt tilfelle vil anerkjennelse dessuten kunne være i strid med prinsippet om ikke-intervensjon og morstatens territorielle integritet, se punkt 5.3.

³⁸⁷ *Mursaken*, avsnitt 155-158 på s. 199-200.

³⁸⁸ *Mursaken*, avsnitt 159 på s. 200. Statene var etter ICJs syn dessuten forpliktet til ikke å yte hjelp eller assistanse til å opprettholde situasjonen som ble skapt av murkonstruksjonen.

³⁸⁹ *Kosovo-saken*, avsnitt 81 på s. 437-438.

³⁹⁰ Matthew Saul, "The Normative Status of Self-Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of the Right?", *Human Rights Law Review*, 4. utgivelse 2011, s. 609-644 (s. 635 med videre henvisninger i fotnote 147). Andrew Clapham, "Secession, terrorism and the right of self-determination" i *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 46-64 (s. 57). Crawford (2006), s. 101.

³⁹¹ FNs sikkerhetsråds resolusjon 216, 12. november 1965.

³⁹² Dugard og Raic (2006), s. 109.

Plikten til å avstå fra å anerkjenne nye statsdannelser har vel å merke vært kritisert.³⁹³ Det har blant annet vært hevdet at *jus cogens* er for vagt og uklart som moment ved vurderingen av om et forsøk på å etablere en ny stat foregår på lovlig vis.³⁹⁴

Folkerettskommisjonens regler, ICJs rådgivende uttalelser om Namibia, Muren og Kosovo samt statenes praksis i tilfellene Rhodesia, Transkei og Nord-Kypros gir likevel sterke holdepunkter for at stater er sedvanerettslig forpliktet til å avstå fra å anerkjenne i to tilfeller. For det første som koordinert reaksjon etter resolusjoner fra FNs sikkerhetsråd eller generalforsamling.³⁹⁵ For det andre i tilfeller hvor situasjonen som skal anerkjennes er blitt til i sammenheng med alvorlige brudd på *jus cogens*. Det er grunn til å tro at det i praksis ofte vil være overlapp mellom disse to tilfellene. En koordinert reaksjon etter resolusjon fra sikkerhetsrådet trenger ikke nødvendigvis å komme som følge av brudd på *jus cogens*, men det har formodningen for seg at sikkerhetsrådet vil reagere også i slike tilfeller.

5.3 Kan universell anerkjennelse reparere rettslige mangler ved løsrivelse?

Dersom en ny stat skal dannes på en eksisterende stats territorium, må noe sette morstatens territorielle integritet til side.³⁹⁶ Som det har fremkommet av kapitlene 3 og 4 kan dette skje ved en rett til løsrivelse på grunnlag av en ytre selvbestemmelsesrett og kanskje også som en rett til løsrivelse som botemiddel.

Ifølge den deklorative teorien vil en entitet som oppfyller de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse, måtte anses som stat i folkerettslig forstand.³⁹⁷ En naturlig følge av dette er at en entitet ikke vil oppnå folkerettslig status som stat selv med de eksisterende staters anerkjennelse, dersom den ikke i tillegg oppfyller de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse.³⁹⁸

Det vil være i strid med de grunnleggende folkerettslige prinsippene å la de sedvanerettslige kriteriene bli avgjørende i tilfeller hvor territoriet som entiteten gjør krav på i sin helhet er

³⁹³ Se for eksempel Stefan Talmon, "The Duty Not to 'Recognize as Lawful' a Situation Created by the Illegal Use of Force or Other Serious Breaches of a *Jus Cogens* Obligation: An Obligation Without Real Substance?" i *The Fundamental Rules of the International Legal Order*, Leiden 2006, s. 99-125.

³⁹⁴ Vidmar (2011), s. 372.

³⁹⁵ Crawford (2006), s. 160.

³⁹⁶ Vidmar (2013), s. 238.

³⁹⁷ Crawford (2006), s. 27. Raic (2002), s. 48.

³⁹⁸ Raic (2002), s. 48.

gjenstand for morstatens konkurrerende krav på territoriell integritet. I de unilaterale løsrivelsestilfellene vil et slikt konkurrerende krav på territoriell integritet alltid foreligge.

Vidmar presenterer fire alternative grunnlag for at morstatens krav på territoriell integritet skal bortfalle; (1) morstatens samtykke, (2) morstatens oppløsning, (3) internasjonal involvering i situasjonen som medfører at morstaten oppgir sitt krav på territoriell integritet eller (4) anerkjennelse av den løsrevne entiteten med konstitutiv effekt.³⁹⁹

Felles for de tre første alternativene er at morstaten enten oppgir sitt krav på territoriell integritet, eller at morstaten i seg selv opphører å eksistere og dermed ikke lenger kan gjøre et slikt krav gjeldende.

For denne oppgavens formål om å se på de unilaterale løsrivelsestilfellene, er det bare det fjerde alternativet om anerkjennelse med konstitutiv effekt som er av interesse. Dette alternativet kan tilsynelatende både reparere mangler ved de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse, og samtidig sette morstatens konkurrerende krav på territoriell integritet til side.

Spørsmålet blir her hvordan anerkjennelse kan oppnå slik konstitutiv effekt.

Det mest nærliggende alternativet er her ved nær universell anerkjennelse. Ettersom det i praksis er det eksisterende statsfellesskapet som avgjør om en entitet skal ønskes velkommen i verdenssamfunnet, er det nærmest umulig å komme utenom at en entitet som oppnår nær universell anerkjennelse også samtidig får folkerettslig status som stat.

Slik universell anerkjennelse har vært hevdet å kunne forekomme ved opptak som medlem i FN, og at vedtaket om innlemming innebærer en implisitt anerkjennelse av entiteten som stat både etter organisasjonens eget regelverk, men også etter generell folkerett.⁴⁰⁰ FN er en universell internasjonal organisasjon som bare er åpen for stater.⁴⁰¹ FN-medlemskap forutsetter dessuten at kandidaten har betydelig støtte blant de eksisterende

³⁹⁹ Vidmar (2013), s. 238.

⁴⁰⁰ Et slik syn har vært forfektet av mange teoretikere, se en oversikt i Raic (2002), s. 39 med videre henvisninger i fotnote 83. Fleischer (2005), s. 77-78. I motsatt retning, se Raic (2002), s. 47.

⁴⁰¹ Medlemskap i FN er åpen for alle "fredselskende stater" som påtar seg FN-paktens forpliktelser og som viljer og evner å oppfylle disse, se FN-pakten artikkel 4. Av alle verdens ubestridte stater er det i dag bare Vatikanstaten som ikke er medlem av FN.

medlemsstatene.⁴⁰² Opptak som medlem i FN gir dermed uansett et sterkt bevis på at de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse er oppfylte.

Anerkjennelse av en entitet som ikke oppfyller de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse har som nevnt vært å anse som en krenkelse av morstatens territorielle integritet og som en folkerettsstridig intervensjon i morstatens anliggender.

I sin uttalelse om Québec fra 1998 kom Canadas høyesterett til at "[t]he ultimate success of ... [unilateral] secession would be dependent on recognition by the international community, which is likely to consider the legality and legitimacy of secession"⁴⁰³ Dette har vært tatt til inntekt for at morstatens territorielle integritet likevel ikke gir noe absolutt forbud mot anerkjennelse av en entitet som forsøker en unilateral løsrivelse.⁴⁰⁴

Spørsmålet om oppfyllelse av de sedvanerettslige kriteriene for statsdannelse avgjøres primært på grunnlag av oppfattelse av fakta, og det vil derfor ofte være vanskelig å hevde at anerkjennelsen av et tvilsomt tilfelle er en folkerettsstridig intervensjon i morstatens anliggender.⁴⁰⁵

Det finnes da også eksempler på at entiteter har oppnådd status som stat gjennom anerkjennelse uten at kriteriet om et effektivt internt selvstyre var oppfylt. Under avkoloniseringen var dette den normale prosessen for å presse frem etableringen av koloniserte territorier som nye stater.⁴⁰⁶ Utenfor avkoloniseringskonteksten har det vært hevdet at dette trolig også gjelder for Bangladesh, Kroatia, Moldova og Georgia.⁴⁰⁷

Et fellestrekk for entitetene som har oppnådd universell anerkjennelse uten at kriteriet om effektivt selvstyre var oppfylt, er at de alle hadde en rett til ytre selvbestemmelse.⁴⁰⁸ Det kan derfor være grunn til å gjøre et skille mellom entiteter som har en rett til ytre selvbestemmelse og de som ikke har det. Som det ble vist i kapittel 3, er det en naturlig følge av at en entitet anses for å ha en rett til ytre selvbestemmelse at morstaten mister sitt krav på territoriell

⁴⁰² Søknaden om medlemskap må først godkjennes av minst 9 av sikkerhetsrådets 15 medlemmer herunder alle de fem faste medlemmene, se FN-pakten artikkel 27 (3). Deretter må generalforsamlingen godta søknaden med minst to tredjedels flertall, se FN-pakten artikkel 18 (2).

⁴⁰³ *Reference Re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217, avsnitt 155, s. 296.

⁴⁰⁴ Vidmar (2011), s. 371.

⁴⁰⁵ Shaw (2014), s. 333-334.

⁴⁰⁶ Raic (2002), s. 410.

⁴⁰⁷ Raic (2002), s. 406.

⁴⁰⁸ Raic (2002), s. 406-413.

integritet. Dermed vil heller ikke anerkjennelsen av slike entiteter anses som for tidlig anerkjennelse.⁴⁰⁹

Anerkjennelse av en entitet som forsøker å løsrive seg på grunnlag av ytre selvbestemmelsesrett fungerer ikke bare som erkjennelse av entitetens status som stat, men også av at folket som forsøker å løsrive seg faktisk har en slik rett til ytre selvbestemmelse.⁴¹⁰ Systembetragtninger taler dessuten for at anerkjennelse vil kunne reparere mangler ved løsrivelsen også dersom det objektivt sett fremstår som klart at en rett til løsrivelse ikke forelå.

Dette resonnementet kan imidlertid ende med at det blir lite eller ingenting igjen av forbudet mot intervensjon. I punkt 5.2 ble det bevist tredjestater er forpliktet til ikke å anerkjenne dersom løsrivelsen skjer i strid med selvbestemmelsesretten. Men dersom forpliktelsen ikke stammer fra en koordinert reaksjon fra FNs sikkerhetsråd, må det nødvendigvis være opp til den enkelte stat selv å vurdere hvordan den aktuelle situasjonen står seg mot reglene om ytre selvbestemmelsesrett og ikke-ankjennelse.

Dette illustrerer en av folkerettens store svakheter i at den mangler et konstitusjonelt lovgivnings- og domsmaskineri. Problemet kommer godt til syne i Kosovos forsøk på løsrivelse fra Serbia. Før Kosovos uavhengighetserklæring i 2008 var det bare Albania som anerkjente Kosovo. Det var da ingen tvil om at Kosovo ikke var en stat. Siden 2008 har Kosovo blitt anerkjent av 110 selvstendige stater.⁴¹¹ Dette er over halvparten av FNs medlemsstater. Selv om de samme usikkerhetsmomenter ved Kosovos oppfyllelse av kriteriene for statsdannelse råder i dag som på tidspunktet for den forrige uavhengighetserklæringen i 1992,⁴¹² er det i dag langt vanskeligere å si at Kosovo ikke er en stat.

Det ligger i anerkjennelsens natur som storpolitisk symbolhandling at utøvelsen fort kan bli tilfeldig og styrt av geopolitiske interesser. Det er grunn til å tro at statene vil ta beslutninger om å anerkjenne eller ikke ut fra hva den enkelte stat anser som opportunt. Som eksempler på

⁴⁰⁹ Raic (2002), s. 364-365, med videre henvisninger i fotnote 211.

⁴¹⁰ Raic (2002), s. 427.

⁴¹¹ Se hvilke stater som har anerkjent Kosovo på <http://kosovothanksyou.com/>, sist besøkt 2. mai 2015.

⁴¹² Dette gjelder både Jugoslavia vs. Serbias krav på territoriell integritet og det faktum at myndighetene som erklærte uavhengighet verken i 1992 eller 2008 var fungerende myndigheter i Kosovo, se Jure Vidmar, "Explaining the Legal Effects of Recognition", *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 61 (2), 2012 s. 361-387 (s. 379-380).

dette kan nevnes Kypros og Spania som begge holder tilbake anerkjennelsen av Kosovo.⁴¹³ At egeninteresser er avgjørende for staters vurderinger av om den skal anerkjennes eller ikke, kommer enda tydeligere frem med Russland. Russland er sterk motstander av å anerkjenne Kosovo som stat, men da Krim erklærte sin uavhengighet fra Ukraina brukte Russland nettopp Kosovo-saken i sin begrunnelse for å støtte Krims uavhengighet.⁴¹⁴ Hendelsene på Krimhalvøya våren 2014 vil vurderes i det videre.

6 Vurdering av hendelsene på Krimhalvøya 2014

I februar og mars 2014 førte en rekke hendelser i Ukraina til at Krimhalvøya *de facto* ble tatt opp som føderalt subjekt i Russland. Felles innsats fra Krim og Russland fratok ukrainske myndigheter kontrollen over territoriet, og la til rette for en folkeavstemning med påfølgende løsrivelse fra Ukraina og innlemming i den russiske føderasjonen.

Hensikten med dette kapittelet er å se nærmere på de folkerettslige sidene av selve uavhengighetserklæringen, Krims løsrivelse fra Ukraina og Russlands opptak av Krim som føderalt subjekt. Før de rettslige sidene av hendelsene på Krimhalvøya kan vurderes, er det nødvendig med en fremstilling av den historiske bakgrunnen for konflikten på halvøya og selve hendelsesforløpet i februar og mars 2014. En slik fremstilling vil bli gitt i punkt 6.1 og 6.2. Deretter vil de rettslige problemene med Krims løsrivelse fra Ukraina bli belyst i punkt 6.3. Til slutt vurderes spørsmålet om universell anerkjennelse kan reparere eventuelle rettslige mangler ved løsrivelsen og innlemmingen av Krim som føderalt subjekt i Russland.

6.1 Historisk bakgrunn

Fra middelalderen eksisterte Krimhalvøya først i form av tatarstaten Krim-khanatet, og deretter som en vasallstat under Det osmanske riket. Slik var situasjonen fra slutten av 1400-tallet og frem til området ble erobret av Katarina den store på 1770-tallet som del av Det russiske keiserdømmets sørlige utvidelse.⁴¹⁵

⁴¹³ Kypros frykter trolig at hjulene igjen skal settes i gang for nordkypriotisk selvstendighet, mens Spania kan antas å avstå fra å anerkjenne i frykt for løsrivelsesforsøk fra Baskerland eller Catalonia.

⁴¹⁴ Se uttalelse fra The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 11. mars 2014, tilgjengelig fra http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/4751d80fe6f93d0344257c990062a08a!OpenDocument, sist besøkt 28. april 2015.

⁴¹⁵ NRK Nyheter, *Derfor er Krim så viktig*, 28. februar 2014, <http://www.nrk.no/verden/derfor-er-krim-sa-viktig-1.11572630>, sist besøkt 23. april 2015.

I 1921 ble Den autonome sosialistiske sovjetrepublikken Krim etablert. Denne ble oppløst i 1945, og Krim ble en oblast under sovjetrepublikken Russland (Russiske SFSR) frem til 1954. Da ble Krim gitt som gave fra Russiske RSFSR til sovjetrepublikken Ukraina (Ukrainske SSR), angivelig for å markere at det var 300 år siden Tsar-Russland og ukrainske fyrsteriker ble "forent".⁴¹⁶ Gaven var nok på denne tiden av stort sett symbolsk betydning, da begge republikker fortsatt lå under Sovjetunionen og svarte til myndighetene i Moskva.⁴¹⁷ Fra 1954 og frem til oppløsningen av Sovjetunionen i 1991 ble Krim liggende som oblast under Ukrainske SSR.

Etter en folkeavstemning i oblasten Krim i januar 1991 like før Sovjetunionens oppløsning, ble Krims status som autonom republikk gjenopprettet. Etter augustkuppet og undertegningen av Minsk-avtalen senere samme år, ble halvøya del av det uavhengige Ukraina som Den autonome republikken Krim, med Sevastopol som eget administrativt område direkte underlagt myndighetene i Kiev.

Utover 90-tallet vokste uenigheter mellom russiske, ukrainske og krimiske myndigheter. I mai 1992 stemte parlamentet på Krim for å avholde en folkeavstemning med sikte på å erklære uavhengighet fra Ukraina.⁴¹⁸

I 1994 vant den russiske nasjonalisten Yuri Meshkov presidentvalget på Krim, og fikk da gjennomført den vedtatte folkeavstemningen om Krims status.⁴¹⁹ Resultatet ble flertall for større grad av autonomi innad i Ukraina.⁴²⁰ Krim ble deretter innvilget en ny konstitusjon i 1998, men med mindre grad av autonomi enn republikken hadde under 1992-konstitusjonen.

Siden slutten av den kalde krigen har Ukraina vært gjenstand for geopolitiske interessenemotsetninger. Territoriets geografiske adgang til Svartehavet er av stor militærstrategisk interesse for Russland. Svartehavsflåten ble etablert samtidig som byen

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ Jørn Holm-Hansen, Tor Bukkvoll og Ådne Goplen, "Krim" i *Store norske leksikon*, 16. april 2014, <https://snl.no/Krim>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴¹⁸ The New York Times, *Crimea Parliament Votes to Back Independence From Ukraine*, 6. mai 1992, <http://www.nytimes.com/1992/05/06/world/crimea-parliament-votes-to-back-independence-from-ukraine.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴¹⁹ Chronology for Crimean Tatars in Ukraine, *Minorities at Risk Project*, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/chronology.asp?groupId=36904>, sist besøkt 3. mai 2015.

⁴²⁰ *Ibid.*

Sevastopol i 1783, og ved traktaten SOFA mellom Russland og Ukraina i 1997 fikk Russland tillatelse til å ha betydelige militære ressurser stasjonert på halvøya.⁴²¹

Ukraina er i dag splittet etter historiske skillelinjer, både økonomisk, politisk, språklig og religiøs.⁴²² Det snakkes hovedsakelig ukrainsk i vest og nord, mens russisk dominerer i øst og sør.⁴²³ I øst og sør står den russisk-ortodokse kirken sterkest, mens i nord og vest dominerer den ukrainsk-ortodokse. I vest er landbruket ledende, mens sør og øst ble industrialisert under sovjettiden og domineres av industri. Ved presidentvalg stemmer jevnt over regionene med russiskspråklig flertall på russiskvennlige kandidater og partier, mens regionene med ukrainskspråklig majoritet stemmer på partiene som ønsker tilnærming til vesten.

På Krim illustreres disse skillelinjene godt. Befolkningen på halvøya består av en etnisk russisk majoritet, i tillegg til betydelige etniske minoriteter bestående av ukrainere og krimtatarer.⁴²⁴ Også språklig er russisk i sterk majoritet.⁴²⁵ De russiske krimborgerne mener Krim egentlig er å betrakte som russisk, og kun ble ukrainsk ved et "arbeidsuhell" i 1954.⁴²⁶

Gjennom 2000-tallet har spenningene mellom Russland og flere av nabolandene økt. Mange av disse har betydelige russiske minoritetsbefolkninger, men stadig flere av disse landene er innlemmet i EU og har orientert seg i mer vestlig retning. Samtidig har Russland sverget til en policy om å beskytte russiske landsmenn i andre stater. Både i ord og handling har Russland støttet separatistbevegelser i Sør-Ossetia og Abkhasia.

Også mellom Russland og Ukraina har sannsynligheten for en større konflikt økt. I 2009 utga Council of Foreign Relations en rapport som tegnet opp et scenario for hvordan Russland kunne komme til å intervensere på Krim for å beskytte russiske landsmenn.⁴²⁷ I desember

⁴²¹ Black Sea Fleet Status of Forces Agreement (SOFA), 28. mai 1997. Etter denne avtalen fikk Russland tillatelse til å stasjonere opp til 25000 tropper, 24 artillerisystemer, 132 pansrede kjøretøy og 22 militære fly på Krim. I 2010 ble avtalen forlenget til 2042 i bytte mot reduserte gasspriser for Ukraina.

⁴²² OSCE, *Human Rights Assessment Mission in Ukraine: Human Rights and Minority Rights Situation*, Haag/Warszawa, 12. mai 2014, s. 82, <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>, sist besøkt 1. mai 2015.

⁴²³ OSCE (2014), s. 84.

⁴²⁴ Resultater fra den ukrainske folketellingen i 2001, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, sist besøkt 23. april 2015. I 2001 var det 58,3% russere og 24,3% ukrainere på Krim, mot henholdsvis 17,3% og 77,8% i Ukraina sett under ett.

⁴²⁵ *Ibid.* 77% av befolkningen på Krim oppga i 2001 russisk som sitt språk.

⁴²⁶ NRK Nyheter, *Derfor er Krim så viktig*, 28. februar 2014.

⁴²⁷ Council of Foreign Relations, *Crisis Between Ukraine and Russia*, CPA Contingency Planning Memorandum No. 3, juli 2009, http://www.cfr.org/content/publications/attachments/CPA_contingencymemo_3.pdf, sist besøkt 1. mai 2015.

samme år, under den tredje World Congress of Russian Compatriots, ble det fremmet en idé om å opprette et fond til beskyttelse av rettigheter og interesser til russiske landsmenn i utlandet. Et slikt fond ble opprettet i 2011.⁴²⁸

6.2 Hendelsene våren 2014

Katalysatoren for Krimkrisen våren 2014 finnes i november 2013 da Ukrainas president Viktor Janukovitsj nektet å undertegne en omfattende handels- og samarbeidsavtale med EU som hadde vært fremforhandlet gjennom flere år. Isteden undertegnet han en avtale med Russland om lån av 15 milliarder dollar i finansiell støtte og 33% prisavslag på russisk gass.⁴²⁹

Protester til støtte for en mer vestlig orientering tiltok, og dette kulminerte i en ukrainsk revolusjon i februar 2014. President Janukovitsj ble avsatt av det ukrainske parlamentet den 22. februar 2014, og politisk opprør tok til blant det russisktalende befolkningsflertallet på Krimhalvøya. I mars 2015 avslørte Russlands president Vladimir Putin at han ga ordre om å starte et hemmelig arbeid med å få Krim tilbake til Russland den samme dagen som Janukovitsj ble avsatt av parlamentet.⁴³⁰

Natt til 27. februar stormet en væpnet gruppe uten gjenkjennelige kjennemerker parlamentsbygningene og regjeringskontorene på Krim.⁴³¹ Her heiste de russiske flagg i toppen av bygningene og hindret ansatte i å komme inn.⁴³² Samtidig avholdt parlamentet et ekstraordinært møte der det ble besluttet at regjeringen på Krim skulle kastes og at regjeringssjefen på halvøya skulle erstattes med den russiskvennlige Sergej Aksjonov.⁴³³ I tillegg ble det vedtatt at det skulle avholdes en folkeavstemning blant Krims befolkning den

⁴²⁸ RT, *Moscow creates fund to protect Russian compatriots abroad*, 18. april 2011, <http://rt.com/politics/russia-compatriots-fund-protection/>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴²⁹ BBC News, *Russia offers Ukraine major economic assistance*, 17. desember 2013, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25411118>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁰ NRK Nyheter, *Russland med film om annekteringen av Krim*, 9. mars 2015, <http://www.nrk.no/nyheter/russland-med-film-om-annekteringen-av-krim-1.12250473>, sist besøkt 26. april 2015.

⁴³¹ Aftenposten, *Regjeringskontorer okkupert på Krim-halvøya*, 28. februar 2014, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Regjeringskontorer-okkupert-pa-Krim-halvoya-7484461.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³² Bergens Tidende, *Anspent mellom Ukraina og Russland*, 27. februar 2014, <http://www.bt.no/nyheter/utenriks/Anspent-mellom-Ukraina-og-Russland-3068680.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³³ The Moscow Times, *Crimean Parliament Dismisses Cabinet and Sets Date for Autonomy Referendum*, 28. februar 2014, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/crimean-parliament-dismisses-cabinet-and-sets-date-for-autonomy-referendum/495391.html>, sist besøkt 23. april 2015.

25. mai for utvidet autonomi i regionen.⁴³⁴ Det har i ettertid vært hevdet det ikke var tilstrekkelig antall representanter til stede da dette møtet ble avholdt.⁴³⁵

Det russiske overhuset autoriserte den 1. mars 2014 bruken av væpnede styrker på ukrainsk territorium.⁴³⁶ Samme dag ble dato for folkeavstemningen om Krim's fremtidige status fremskyndet fra 25. mai til 30. mars.⁴³⁷

Den 6. mars vedtok Krim's parlament at folkeavstemningen om Krimhalvøyas politiske fremtid nok en gang skulle fremskyndes, denne gang til 16. mars.⁴³⁸ Samtidig ble alternativene endret fra å gjelde utvidet autonomi som del av Ukraina, til å bli et spørsmål om hvorvidt regionen heller skulle skille lag med Ukraina og bli en del av Russland.⁴³⁹

Det var uklart hvordan den territorielle endringen rent praktisk skulle gjennomføres. Etter å ha vurdert flere alternativer, herunder endringslover til den russiske konstitusjonen, ble løsningen til slutt at Krim først måtte løsrives fra Ukraina for deretter å tiltre Russland som selvstendig stat.⁴⁴⁰

Den 11. mars vedtok parlamentet på Krimhalvøya sammen med byrådet i Sevastopol en resolusjon hvor de uttrykte sin intensjon om å unilateralt erklære uavhengighet fra Ukraina for Den autonome republikken Krim og byen Sevastopol.⁴⁴¹

Denne resolusjonen tok forbehold om at folkeavstemningen som skulle avholdes 16. mars endte med flertall for dette resultatet. Alternativene folket kunne velge mellom i

⁴³⁴ Interfax-Ukraine, *Number of Crimean deputies present at referendum resolution vote unclear*, 27. februar 2014, <http://en.interfax.com.ua/news/general/193292.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁵ Aftenposten, *Stemmefusk sikret pro-russisk flertall i Krim's parlament*, 9. mars 2014, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Stemmefusk-sikret-prorussisk-flertall-i-Krim's-parlament-7496059.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁶ TASS, *Putin's letter on use of Russian army in Ukraine goes to upper house*, 1. mars 2014, <http://tass.ru/en/russia/721586>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁷ Los Angeles Times, *New Crimea leaders move up referendum date*, 1. mars 2014, <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-crimea-referendum-date-20140301-story.html>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁸ NRK Nyheter, *Krim-leder: - Vi skal feire i kveld*, 16. mars 2014, http://www.nrk.no/verden/krim-leder_-_vi-skal-feire-i-kveld-1.11609083, sist besøkt 23. april 2015.

⁴³⁹ Huffington Post, *Crimea Referendum Vote On Joining Russia Scheduled For March 16*, 6. mars 2014 http://www.huffingtonpost.com/2014/03/06/crimea-referendum-russia_n_4910096.html, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁰ Christian Marxsen, "The Crimea Crisis: An International Law Perspective", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2014, s. 367-412 (s. 380).

⁴⁴¹ Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol, 11. mars 2014, http://www.rada.crimea.ua/news/11_03_2014_1, engelsk oversettelse via RT, *Crimea parliament declares independence from Ukraine ahead of referendum*, 11. mars 2014, <http://rt.com/news/crimea-parliament-independence-ukraine-086/>, sist besøkt 27. april 2015.

avstemningen var (1) en gjenforening mellom Krim og Russland som del av Den russiske føderasjon, og (2) gjeninnføring av Republikken Krim som konstitusjon fra 1992 med Krim som selvstendig folkerettslig subjekt med delvis overføring av sin suverenitet til Ukraina.⁴⁴² En videreføring av Krim som stilling under den gjeldende ukrainske grunnloven var ikke et alternativ.

Resultatet ble 96,6% for tilslutning av Republikken Krim til Den russiske føderasjon.⁴⁴³ Den 17. mars erklærte Krim unilateralt sin uavhengighet fra Ukraina og annonserte at territoriet ville søke om å få bli en del av Russland.⁴⁴⁴ Russland anerkjente Krim som en suveren uavhengig stat allerede samme dag,⁴⁴⁵ og signerte 18. mars i Moskva avtalen om at Krimhalvøya skulle annekteres som russisk territorium.⁴⁴⁶

Etter dette tok russiske styrker mer åpenlyst affære. Ukrainske militære enheter ble tvunget til å forlate halvøya, og russerne tok over de ukrainske militærbasene på Krim.⁴⁴⁷ Det er noe uklart hvorvidt russiske tropper inntok Krim allerede før folkeavstemningen. Russland hevdet at soldatene som tok kontroll etter avsettelsen av president Janukovitsj var å anse som krimiske "selvforsvarsheter".⁴⁴⁸ Soldatene ble imidlertid observert med russisk militært utstyr og kjøretøy med kjennemerker fra Svartehavsflåten.⁴⁴⁹

6.3 Var løsrivelsen av Krimhalvøya i strid med folkeretten?

6.3.1 Utgangspunkt

Utgangspunktet er at alle stater har krav på respekt for sin territorielle integritet. En løsrivelse er bare i tråd med folkeretten dersom morstaten gir avkall på sin territorielle integritet eller

⁴⁴² Aftenposten, *Kan si ja til Russland, men ikke nei*, 16. mars 2014, http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Kan-si-ja-til-Russland_-men-ikke-nei-7504710.html, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴³ BBC News, *Ukraine crisis: Timeline*, 13. november 2014, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-26248275>, sist besøkt 23. april 2015. Oppslutningen var på 83%.

⁴⁴⁴ NRK Nyheter, *Krim erklærte seg selvstendig*, 17. mars 2014, <http://www.nrk.no/verden/krim-erklarte-seg-selvstendig-1.11610712>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁵ Executive Order on recognising Republic of Crimea, 17. mars 2014, tilgjengelig fra <http://eng.kremlin.ru/news/6884>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁶ NRK Nyheter, – *Dette er en ren annektering*, 18. mars 2014, http://www.nrk.no/verden/_-dette-er-en-ren-annektering-1.11613610, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁷ The New York Times, *Russian Forces Take Over One of the Last Ukrainian Bases in Crimea*, 22. mars 2014, http://www.nytimes.com/2014/03/23/world/europe/ukraine.html?_r=0, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁸ Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine, 4. mars 2014, <http://eng.kremlin.ru/news/6763>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁴⁹ Se The New York Times, *Amid More Signs of Russian Force in Crimea, Delight Mixes With Dismay*, 1. mars 2014, <http://www.nytimes.com/2014/03/02/world/europe/tensions-rise-in-crimean-capital-as-armed-men-continue-to-take-up-posts.html>, sist besøkt 23. april 2015.

den av andre grunner kan settes til side. Et av grunnlagene for tilsidesettelse av territoriell integritet, er at folket som forsøker å løsrive seg har en rett til ytre selvbestemmelse. Som det ble vist i kapittel 5, kan det også tenkes at løsrivelsen kan lykkes på grunnlag av verdenssamfunnets nær universelle anerkjennelse.

FNs generalforsamling vedtok den 27. mars 2014 en ikke-bindende resolusjon 68/262 hvor den erklærte folkeavstemningen på Krim for ugyldig og tok til orde for beskyttelsen av Ukrainas territoriale integritet.⁴⁵⁰

I punktene 6.3.2 og 6.3.3 vil henholdsvis folkeavstemningen og den unilaterale uavhengighetserklæringen bli vurdert opp mot gjeldende folkerett. Deretter vil spørsmålet om folket på Krim hadde en rett til løsrivelse etter folkeretten bli belyst i punkt 6.3.4.

6.3.2 Var folkeavstemningen på Krim i strid med folkeretten?

En korrekt gjennomført folkeavstemning må i dag trolig anses for å være en forutsetning for en lovlig løsrivelse.

I utgangspunktet er slike avstemninger et internt anliggende som ikke reguleres av folkerettens regler. ICJ slo fast allerede i Vest-Sahara-saken at utøvelsen av selvbestemmelsesretten må skje i tråd med folkets frie og genuine vilje. Visse internasjonale standarder har dessuten utviklet seg gjennom praksis og gjennom utformede prinsipper om rettferdig valg i EMK og SP.⁴⁵¹ Både Ukraina og Russland er parter til begge disse menneskerettighetskonvensjonene.

Disse noe generelle prinsippene har senere blitt fylt med mer konkret innhold gjennom europeiske dokumenter fra Europarådet og Veneziakommisjonen.⁴⁵² Disse dokumentene er ikke direkte rettslig bindende, men gir like fullt uttrykk for internasjonale standarder som

⁴⁵⁰ FNs generalforsamlings resolusjon 68/262, 27. mars 2014. 100 medlemstater stemte for, 11 stemte mot, 58 avholdende og 24 hadde fravær.

⁴⁵¹ Eksempler fra praksis finnes i Tysklands gjenforening i 1990 og løsrivelsen av Kosovo i 2008. Se også Protokoll 1 til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, 20. mars 1952, artikkel 3 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 25.

⁴⁵² Council of Europe, *Referendums: towards good practices in Europe*, Parliamentary Assembly Recommendation 1704, 29. april 2005. European Commission for Democracy through Law (Veneziakommisjonen), *Code of Good Practice on Referendums*, Study No. 371/2006, CLD-AD(2007)008, 20. januar 2009, se særlig "Guidelines on the Holding of Referendums", s. 5.

delvis utgjør folkerettslig sedvanerett og delvis gir uttrykk for vidt anerkjent statspraksis med hensyn til folkeavstemninger.⁴⁵³

Fire sentrale internasjonale standarder kan utledes herfra; (1) fredelige omstendigheter, (2) oppfyllelse av grunnleggende prinsipper om universelt, likt, fritt og hemmelig valg, (3) et rammeverk⁴⁵⁴ som ivaretar disse grunnleggende prinsippene og (4) internasjonal valgobservasjon.⁴⁵⁵

Faktamaterialet fra folkeavstemningen på Krim er noe begrenset, men etter alle solemerker ble ikke disse internasjonale standardene overholdt. Avstemningen ble holdt foran umerkede, væpnede styrker og stridsvogner og pro-russiske soldater hadde tatt kontroll over Krim og den offentlige infrastrukturen. Uavhengig av om disse var under russisk kontroll eller ikke, så var omstendighetene rundt folkeavstemningen i strid med kravet om at slike avstemninger skal foregå under fredelige forhold. I tillegg led spørsmålet befolkningen skulle ta stilling til av uklare formuleringer, og det var uansett ikke et "ja/nei-spørsmål" slik Veneziakommisjonen krever.⁴⁵⁶ Viktigst er likevel at standardene som skal ivareta prosessuelle garantier ved avstemningen ikke var oppfylte. Det fantes ingen valglov, og OSCE var ikke til stede som gyldig observatør.⁴⁵⁷ Her kan det være verdt å nevne at også Veneziakommisjonen selv i forkant av folkeavstemningen på Krim ga uttrykk for tvil om avstemningen ville være i tråd med internasjonale standarder.⁴⁵⁸

Det krimiske parlamentets beslutning om å avholde folkeavstemning ble da også fordømt av Ukraina, USA og EU, og ble også erklært ugyldig av FNs generalforsamling.⁴⁵⁹ I tillegg ble et resolusjonsforslag fra 42 stater som erklærte folkeavstemningens ugyldighet fremmet for FNs sikkerhetsråd, men dette ble stanset av Russlands veto med Kina som avholdende.⁴⁶⁰

⁴⁵³ Anne Peters, "Sense and Nonsense of Territorial Referendums in Ukraine, and Why the 16. March Referendum in Crimea Does Not Justify Crimea's Alteration of Territorial Status under International Law", <www.ejiltalk.org> 16. april 2014. Marxsen (2014), s. 381.

⁴⁵⁴ Et fritt valg forutsetter for eksempel ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og bevegelsesfrihet.

⁴⁵⁵ Peters (2014).

⁴⁵⁶ Veneziakommisjonens Code of Good Practice on Referendums, punkt I.3.1c på s. 7. Det var heller ikke anledning til å stemme for *status quo* med Krim fortsatt underlagt den ukrainske konstitusjonen.

⁴⁵⁷ Veneziakommisjonens Code of Good Practice on Referendums krever tilstedeværelse av både nasjonale og internasjonale valgobservatører, se punkt II.2 på s. 9 og punkt II.3 på s. 10.

⁴⁵⁸ European Commission for Democracy through Law, Opinion no. 762/2014, CDL-AD(2014)-002, 21. mars 2014, avsnitt 21-22.

⁴⁵⁹ BBC News, *Ukraine crisis: Crimea parliament asks to join Russia*, 6. mars 2014, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26465962>, sist besøkt 23. april 2015. FNs generalforsamlings resolusjon 68/262, 27. mars 2014.

⁴⁶⁰ Sikkerhetsrådets utkast til resolusjon, UN Doc 189/2014, 15. mars 2014.

Selv om det å avholde folkeavstemningen i seg selv neppe var i strid med folkeretten, var ikke de formelle rammene rundt avstemningen i tråd med gjeldende internasjonale standarder. Folkeavstemningen kan derfor neppe anses for å ha gitt uttrykk for folkets frie mening.

6.3.3 Var Krims unilaterale uavhengighetserklæring i strid med folkeretten?

Dagen etter at folkeavstemningen var avholdt, erklærte parlamentet på Krim territoriets uavhengighet fra Ukraina. Både denne offisielle uavhengighetserklæringen og selve folkeavstemningen var foranlediget av en felles resolusjon vedtatt den 11. mars 2014 av parlamentet på Krim og byrådet i Sevastopol.⁴⁶¹ Som grunnlag for uavhengighet ble det vist til både FN-pakten, "a whole range of other international documents" og ICJs rådgivende uttalelse i Kosovo-saken.⁴⁶² Henvisningen til Kosovo-saken ble gjort med sikte på ICJs uttalelse, hvor domstolen kom til at slike unilaterale uavhengighetserklæringer ikke er i strid med folkeretten.

Det kan innledningsvis være greit å minne om ICJs snevre forståelse av spørsmålet den var stilt. Domstolen tok som kjent stilling til verken det generelle spørsmål om når og under hvilke omstendigheter en rett til løsrivelse kan oppstå, eller hvorvidt en slik rett forelå i Kosovos tilfelle. Dette falt ifølge domstolen utenfor rammene av det spørsmålet den var bedt om å ta stilling til.⁴⁶³

ICJ uttalte seg imidlertid om prinsippet om territoriell integritet, og legger i denne saken til grunn at prinsippet bare gjelder i relasjoner mellom stater.⁴⁶⁴ Den logiske følgen av dette blir at unilaterale uavhengighetserklæringer ikke kan være i strid med prinsippet om territoriell integritet.⁴⁶⁵

Domstolen utelukket likevel ikke at unilaterale uavhengighetserklæringer kan kjennes ugyldige av verdenssamfunnet. FNs sikkerhetsråd har tidligere fordømt unilaterale uavhengighetserklæringer, men da på grunnlag av de konkrete saksforhold og ikke på grunn av erklæringens unilaterale karakter. Fordømmelsen har med ICJs egne ord skjedd som følge av at uavhengighetserklæringene har stått i sammenheng med "unlawful use of force or other

⁴⁶¹ Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol, 11. mars 2014.

⁴⁶² *Ibid.*

⁴⁶³ *Kosovo-saken*, s. 426, avsnitt 56.

⁴⁶⁴ *Kosovo-saken*, s. 437, avsnitt 80.

⁴⁶⁵ Dette synspunktet har vært sterkt kritisert, se punkt 3.4.4.

egregious violations of norms of general international law, in particular those of a peremptory character (*jus cogens*)".⁴⁶⁶

Av de anerkjente *jus cogens*-normer, er det i dette tilfellet mest nærliggende å vurdere hvorvidt Russland brøt med forbudet mot maktbruk slik dette er formulert i FN-paktens artikkel 2 (4).⁴⁶⁷

Som ulovlig maktbruk omfattes etter artikkel 2 (4) "the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state".⁴⁶⁸ I Nicaragua-saken uttalte ICJ videre at maktforbudet ikke bare omfatter handlinger foretatt av regulære væpnede styrker over en internasjonal grense, men også det å sende eller understøtte irregulære styrker eller opprørsgrupper.⁴⁶⁹

Den faktiske fremstillingen i punkt 6.2 tilsier at russiske militære styrkers tilstedeværelse og støtte spilte en betydelig rolle for overmanningen av styresmaktene på Krim og for gjennomføringen av folkeavstemningen som senere ble brukt til å legitimere løsrivelsen. Slik maktbruk må utvilsomt anses for å være en ulovlig krenkelse av en stats territorielle integritet eller politiske uavhengighet etter FN-paktens artikkel 2 (4). Riktignok var det rom for en viss russisk tilstedeværelse på Krim etter SOFA-avtalen om Svartehavsflåten fra 1997, men operasjoner var begrenset til en på forhånd avtalt skala og tillot uansett ikke generell offentlig tilstedeværelse av russiske styrker.⁴⁷⁰

Ut fra de foreliggende fakta kan det derfor legges til grunn at Russland brøt med det generelle maktforbudet i forbindelse med Krims unilaterale uavhengighetserklæring i mars 2014. Spørsmålet er så om noen av de anerkjente unntakene fra maktforbudet kommer til anvendelse i dette tilfellet.

I tillegg til maktbruk etter beslutning av FNs sikkerhetsråd – et alternativ som ikke er aktuelt her – finnes det to anerkjente grunnlag for rettferdiggjøring av Russlands bruk av militære

⁴⁶⁶ *Kosovo-saken*, s. 437-438, avsnitt 81.

⁴⁶⁷ Se Shaw (2014), s. 89 om anerkjennelse av forbudet mot maktbruk som *jus cogens*.

⁴⁶⁸ FN-pakten, artikkel 2 (4).

⁴⁶⁹ *Nicaragua-saken*, avsnitt 195. Ruud og Ulfstein (2011), s. 193-194.

⁴⁷⁰ Black Sea Fleet Status of Forces Agreement, se for eksempel artikkel 4 og 8.

styrker på Krim. Det ene er retten til selvforsvar etter FN-paktens artikkel 51.⁴⁷¹ Det andre er det uskrevne unntaket fra maktforbudet ved intervensjon etter invitasjon.⁴⁷²

Russland påberopte seg i først retten til selvforsvar i form av inngrep for beskyttelse av egne statsborgere.⁴⁷³

Russland har tilsynelatende begrunnet sin militære innblanding som en form for humanitær intervensjon for å hindre brudd på menneskerettighetene mot etniske russere og russiske borgere på Krim.⁴⁷⁴ Det er imidlertid uklart hvorvidt inngrep til beskyttelse av egne borgere faller inn under selvforsvarsretten. Dette er det uansett ikke nødvendig å gå nærmere inn på her, da Russlands påstander mangler et troverdig faktisk grunnlag. Russland har generelt pekt på "en reell trussel for russiske borgeres liv og helse", men har ikke kunnet vise konkret til hvordan disse er truet.⁴⁷⁵ Påstander om utbredte og systematiske menneskerettighetsbrudd overfor etniske russere i Ukraina ble imidlertid avvist av FN's høykommisær for menneskerettigheter i april 2014.⁴⁷⁶ Det finnes heller ingen rapporter som positivt slår fast at russere på Krim eller andre steder i Ukraina har vært truet av ukrainske myndigheter.

Til dette kommer Russlands handlinger for å være legitime etter FN-pakten artikkel 51 måtte ha oppfylt krav om nødvendighet og proporsjonalitet. Det er for eksempel vanskelig å forstå hvordan det er nødvendig og proporsjonalt for å beskytte russiske borgere å omringe ukrainske militærbaseer, all den tid det ikke eksisterer noen påstander om at ukrainske styrker står bak truslene.⁴⁷⁷

Alt i alt er det ingenting som tyder på at det finnes grunnlag for å rettferdiggjøre Russlands maktbruk som selvforsvar etter FN-paktens artikkel 51.

⁴⁷¹ Ruud og Ulfstein (2011), s. 199.

⁴⁷² *Nicaragua-saken*, avsnitt 126. Se også Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, artikkel 20.

⁴⁷³ Se Talk Radio News Service, *Russia: Ukraine Intervention About 'Ensuring Human Rights'*, 3. mars 2014, http://www.talkradionews.com/united-nations/2014/03/03/russia-ukraine-intervention-ensuring-human-rights.html#.VSeFR_msWSp, sist besøkt 23. april 2015. Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council, 1. mars 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁷⁴ DW, *Russian Foreign Minister Lavrov says Moscos is 'defending compatriots'*, 3. mars 2014, <http://www.dw.de/russian-foreign-minister-lavrov-says-moscow-is-defending-compatriots/a-17469484>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁷⁵ Telephone conversation with US President Barack Obama, 2. mars 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20355>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁷⁶ OHCHR, *Report on the Human Rights Situation in Ukraine*, 15. april 2014, avsnitt 7, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_Report_15April2014.doc, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁷⁷ Se The New York Times, *Ukrainian Government Rushes to Dampen Secessionist Sentiment*, 2. mars 2014, http://www.nytimes.com/2014/03/03/world/europe/ukraine.html?hp&_r=0, sist besøkt 23. april 2015.

Senere påberopte Russland seg også unntaket fra maktforbudet ved intervensjon etter invitasjon.⁴⁷⁸ Viktor Janukovitsj anså seg selv som rettmessig statsleder i Ukraina også etter at hans avsettelse og flukt til Russland. I tillegg ba den nyinnsatte statsministeren på Krim, Sergej Aksjonov, om hjelp fra Russland til å gjeninnføre ro og orden på halvøya.⁴⁷⁹ Spørsmålet er om Janukovitsj eller Aksjonov gyldig kunne invitere til russisk intervensjon i Ukraina og dermed rettferdiggjøre russisk maktbruk.

Det er ikke nødvendig å gå nærmere inn på hvorvidt avsettelsen av Janukovitsj var lovlig etter ukrainsk konstitusjonell rett. Effektiv myndighet ser imidlertid ut til å være av helt avgjørende betydning for hvem som gyldig kan utstede en slik invitasjon.⁴⁸⁰ Spørsmålet om Janukovitsj hadde adgang til å invitere til intervensjon må derfor uansett besvares benektende.

Når det gjelder invitasjonen fra Aksjonov, følger det av at Krim på dette tidspunktet fortsatt tilhørte Ukraina at heller ikke denne kan sies å være gyldig. Forfatteren av en gyldig invitasjon til intervensjon må representere det høyest mulige statlige organ, og invitasjonen måtte derfor ha kommet fra den effektive sentralregjeringen i Kiev.⁴⁸¹

Russlands maktbruk kan altså heller ikke rettferdiggjøres gjennom intervensjon etter invitasjon. Følgelig var Russland involvering på Krim et brudd på forbudet mot maktbruk og i strid med *jus cogens*.

Anvendelsen av prinsippene fra ICJs uttalelse i Kosovo-saken leder derfor til den konklusjonen at Krims unilaterale uavhengighetserklæring var i strid med folkeretten.

6.3.4 Hadde befolkningen på Krim en rett til løsrivelse etter folkeretten?

Både Krim og Russland refererer til selvbestemmelsesretten som grunnlag for halvøyas krav på uavhengighet.

Retten til ytre selvbestemmelse gir en rett til løsrivelse i to tilfeller. For det første for koloniserte folk og for det andre for folk som utsettes for fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse.

⁴⁷⁸ BBC News, *Ukraine's Yanukovich asked for troops, Russia tells UN*, 4. mars 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁷⁹ NRK Nyheter, *Ukrainsk regional leder ber om russisk hjelp*, 1. mars 2014, <http://www.nrk.no/verden/regional-leder-ber-om-hjelp-1.11576950>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁸⁰ Shaw (2014), s. 835.

⁴⁸¹ Georg Nolte, "Intervention by Invitation", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, avsnitt 23, tilgjengelig fra <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL>, sist besøkt 27. april 2015.

Det er åpenbart at Krim ikke er å anse som en koloni i selvbestemmelsesrettens forstand. Folket på Krim har heller ikke vært utsatt for noen fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse fra Ukrainas side. For det første har Krim vært ukrainsk territorium trolig siden overgivelsen fra Russland i 1954 og i alle fall etter oppløsningen av Sovjetunionen i 1991. For det andre har Krim hatt varierende grader av autonomi i Ukraina, og kan således ikke anses å ha vært utsatt for noen undertrykkelse, dominans eller utnyttelse overhodet.

Ingen av disse to situasjonene foreligger dermed for folket på Krim. Folket hadde derfor ingen rett til ytre selvbestemmelse. Som utgangspunkt skal selvbestemmelsesretten derfor utøves internt.

Som behandlingen i kapittel 4 viser, kan det ikke utelukkes at verdenssamfunnet likevel vil akseptere en rett til unilateral løsrivelse som en siste utvei dersom folket nektes intern utøvelse av selvbestemmelse eller utsettes for grove menneskerettighetsbrudd. I sin avgitte erklæring for ICJ i Kosovo-saken, ga også Russland uttrykk for at en slik rett kan eksistere.⁴⁸²

Ingen slike omstendigheter som eventuelt kan rettferdiggjøre en løsrivelse som botemiddel forelå imidlertid på Krim forut for uavhengighetserklæringen. Det kan riktignok tenkes at den etnisk russiske minoritetsbefolkningen følte seg truet etter at den russiskvennlige presidenten Viktor Janukovitsj i Kiev ble styrtet av pro-vestlige demonstranter. En slik opplevelse av frykt er imidlertid langt fra nok til å oppfylle de strenge vilkår som er blitt oppstilt for en rett til løsrivelse som botemiddel.

Påstander om utbredte og systematiske menneskerettighetsbrudd overfor etniske russere i Ukraina ble som tidligere nevnt tilbakevist i april 2014 av for eksempel FNs høykommissær for menneskerettigheter.⁴⁸³

Den eneste konkrete handlingen som kan sies å ha krenket den russiske minoritetens rettigheter, er det ukrainske parlamentets avskaffelse av språkloven fra 2012.⁴⁸⁴ Denne loven favoriserte og utvidet omfanget av bruken av regionale språk som det russiske. Det fremstår imidlertid som åpenbart at dette er noe som kunne vært forsøkt løst internt for eksempel

⁴⁸² Se punkt 4.2.2.

⁴⁸³ OHCHR, *Report on the Human Rights Situation in Ukraine*, 15. april 2014, avsnitt 7.

⁴⁸⁴ RT, *Canceled language law in Ukraine sparks concern among Russian and EU diplomats*, 27. februar 2014, <http://rt.com/news/minority-language-law-ukraine-035/>, sist besøkt 27. april 2015.

mellom sentrale myndigheter og myndighetene på Krim. Dette kan uansett ikke kvalifisere som grove menneskerettighetsbrudd.⁴⁸⁵

Situasjonen på Krim oppfyller altså heller ingen av vilkårene for utøvelse av retten til løsrivelse som botemiddel. Det forelå derfor ingen rett til løsrivelse for folket på Krim våren 2014.

6.4 Kan tredjestaters anerkjennelse reparere mangler ved løsrivelsen av Krim?

Spørsmålet her er om Krim likevel kunne ha blitt en selvstendig stat gjennom nær universell anerkjennelse fra verdenssamfunnet på grunnlag av et slags effektivitetsprinsipp slik dette ble fremstilt i punkt 5.3. Denne fremstillingen viste at dette ikke nødvendigvis er avhengig av at Krim objektivt sett har en rett til løsrivelse, da statenes anerkjennelse av entiteten som stat vil fungere som en erkjennelse av at en rett til løsrivelse forelå.

Krim hevder vel å merke at territoriet bare var en selvstendig stat i ett døgn, før området ble innlemmet i Russland. Det er derfor interessant å se på om internasjonal anerkjennelse av Krim som føderalt subjekt i Russland også vil kunne reparere mangler ved retten til å fratruke Ukraina gjennom en form for analogisk anvendelse av prinsippet om universell anerkjennelse fra punkt 5.3.

Per 27. april 2015 har riktignok bare sju stater anerkjent Republikken Krim og Sevastopol som russiske føderale subjekter.⁴⁸⁶ Det foreligger derfor ingen omfattende anerkjennelse som kan reparere mangler ved statsdannelsen og innlemmingen i Russland. Det er likevel interessant å se på den rettslige muligheten for at dette kan skje.

Statsdannelse gjennom universell anerkjennelse på grunnlag av et effektivitetsprinsipp forutsetter at det ikke foreligger en plikt til ikke-ankjennelse. En slik plikt kan oppstå som koordinert reaksjon gjennom bindende resolusjoner fra FNs sikkerhetsråd, eller i det tilfelle at løsrivelsen står i sammenheng med alvorlige brudd på *jus cogens*.⁴⁸⁷

Den 15. mars 2014 stemte FNs sikkerhetsråd over et resolusjonsforslag som blant annet ba alle stater om ikke å anerkjenne en endring av Krims status på grunnlag av folkeavstemningen

⁴⁸⁵ Se punkt 4.2.2.

⁴⁸⁶ Disse sju statene er Afghanistan, Cuba, Nicaragua, Nord-Korea, Russland, Syria og Venezuela, se http://en.wikipedia.org/wiki/Political_status_of_Crimea#Stances med henvisninger, sist besøkt 30. april 2015.

⁴⁸⁷ Se punkt 5.3.

som skulle holdes dagen etter.⁴⁸⁸ Resolusjonen falt mot Russlands veto, med Kina som avholdende.⁴⁸⁹ En resolusjon med tilsvarende budskap ble likevel vedtatt i FNs generalforsamling den 27. mars 2014.⁴⁹⁰ Denne resolusjonen er imidlertid ikke bindende, og pålegger derfor ikke statene noen plikt til ikke-anerkjennelse.

En plikt til ikke-anerkjennelse vil derfor måtte stamme fra alvorlige brudd på *jus cogens*. Russlands handlinger i forbindelse med løsrivelsen ble vurdert under punkt 6.3.3. Konklusjonen ble der at Russlands involvering på Krimhalvøya brøt med forbudet mot maktbruk – en av de mest fundamentale *jus cogens*-normene.⁴⁹¹

Stater er dermed tilsynelatende forpliktet til ikke å anerkjenne Krim som stat, og heller ikke Krim som en del av Russland. Dette må dog gjelde med begrensningen som følger av Namibia-saken om at manglende anerkjennelse ikke må frata befolkningen på Krim noen fordeler som ellers kan utledes fra internasjonalt samarbeid.⁴⁹²

Hvorvidt denne begrensningen kommer til anvendelse på Krim, er det for tidlig å gå nærmere inn på her. Dette må vurderes fortløpende etter hvert som langtidsvirkningene av å utestenge Krim fra verdenssamfunnet kommer tydeligere til syne.

7 Avslutning

Retten til ytre selvbestemmelse gir en adgang til løsrivelse i to ulike situasjoner. Dette gjelder for det første koloniserte folk, og for det andre situasjoner hvor et folk utsettes for fremmed undertrykkelse, dominans eller utnyttelse. Denne retten må utøves gjennom internasjonalt overvåkede folkeavstemninger, og utøvelsen må ikke stå i sammenheng med alvorlige brudd på *jus cogens*. I andre enn disse to tilfellene får prinsippet om territoriell integritet forrang foran den ytre selvbestemmelsesretten.

Doktrinen om en rett til løsrivelse som botemiddel må enn så lenge betraktes som en teoretisk konstruksjon som ikke har oppnådd status som folkerettslig sedvanerett. Det kan likevel ikke

⁴⁸⁸ "... calls upon all States, international organizations and specialized agencies not to recognize any alteration of the status of Crimea on the basis of this referendum...", se FNs sikkerhetsråds utkast til resolusjon, UN Doc 189/2014, 15. mars 2014.

⁴⁸⁹ UN News Centre, *UN Security Council action on Crimea referendum blocked*, 15. mars 2014, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47362#.VSY9CfmsWSo>, sist besøkt 23. april 2015.

⁴⁹⁰ FNs generalforsamlings resolusjon 68/262, 27. mars 2014. Resolusjonen ble vedtatt med 100 stemmer for og 11 stemmer mot. 58 stater var avholdende.

⁴⁹¹ Shaw (2014), s. 89.

⁴⁹² *Namibia-saken*, avsnitt 123-125.

utelukkes at minoriteter vil kunne lykkes med å påberope seg en slik rett overfor verdenssamfunnet i fremtiden.

Den ulovlige løsrivelsen av Krimhalvøya våren 2014 illustrerer både folkerettens nytteverdi og dens utilstrekkelighet på dette området. Nytteverdien kommer til syne ved at Russland følte behovet for å rettferdiggjøre sin involvering i både ord og i handling. Utilstrekkeligheten viser seg på sin side ved at folkerettens regler likevel ikke kunne hindre Russland i å sende væpnede styrker inn i Ukraina.

Argumenter for demokrati og fri politisk vilje har ligget til grunn for å utvide rammen av selvbestemmelsesretten. Dess flere forsøk på løsrivelse som aksepteres, dess svakere blir imidlertid begrensningene på anvendelsen av den ytre selvbestemmelsesretten. Oppmykning av begrensningene intervensjon og maktbruk, om enn for å sikre viktige demokratiske verdier, er en sti som folkeretten bør være varsom med å bevege seg inn på. Når det i tvilstilfeller blir opp til hver enkelt stat å avgjøre om det er grunnlag for å anerkjenne den løsrevne entiteten, er det en reell fare for utvanning av begrensningene i adgangen til løsrivelse.

Territoriebaserte konflikter er generelt av svært stor betydning for de involverte partene og borgerkriger er ofte de mest brutale. Nytteverdien av rigide rettslige reguleringer på dette området må derfor ikke overdrives. Likevel kan kamper for selvstendighet og rop om selvbestemmelse i alle fall ikke enkelt avfeies ved å benekte eksistensen av en rett til løsrivelse under henvisning til statenes suverenitet og territorielle integritet.

Kilder

Traktater og konvensjoner

Black Sea Fleet Status of Forces Agreement (SOFA), 28. mai 1997, engelsk oversettelse
http://en.wikisource.org/wiki/Partition_Treaty_on_the_Status_and_Conditions_of_the_Black_Sea_Fleet, sist besøkt 23. april 2015

Charter of the United Nations (FN-pakten), 26. juni 1945

Covenant of the League of Nations (Folkeforbundspakten), 28. juni 1919

International Covenant on Civil and Political Rights (SP), 16. desember 1966

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ØSK), 16. desember 1966

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering), 21. desember 1965

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (Montevideokonvensjonen), 26. desember 1933

Protokoll 1 til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), 20. mars 1952

Statute of the International Court of Justice (ICJ-statuttene), 24. oktober 1945

Treaty Concerning the Establishment of the Republic of Cyprus, 16. august 1960

Vienna Convention on the Law of Treaties (Wien-konvensjonen), 22. mai 1969

Dommer og avgjørelser

Avgjørelser fra FNs Menneskerettighetskommisjon

Kitok v. Sweden, UN Doc CCPR/C/33/D/197/1985

Canadas høyesterett

Reference Re Secession of Quebec [1998] 2 SCR 217

Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)

EMDs dom 10. mai 2001 *Kypros mot Tyrkia*

EMDs avvisningsavgjørelse 1. mars 2010 *Demopoulos med flere mot Tyrkia*

Den internasjonale domstolen (ICJ)

Fiskerijurisdiksjonssaken – Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom v. Iceland), ICJ Reports 1974, s. 3

Guinea-Bissau-saken – Arbitral Award of 31 July 1989, ICJ Reports 1991, s. 53

Kosovo-saken – Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, ICJ Reports 2010, s. 403

Mursaken – Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, s. 136

Namibia-saken – Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, ICJ Reports 1971, s. 16

Nicaragua-saken – Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), ICJ Reports 1986, s. 14

Vest-Sahara-saken – Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, s. 12

Folkeforbundet

League of Nations, *Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs*, Council Document B7 21/68/106 (1921)

"Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question", *Official Journal of the League of Nations*, Special Supplement No. 3, oktober 1920

Resolusjoner og erklæringer

Atlantic Charter (Atlantehavserklæringen), 12. august 1941

Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol, 11. mars 2014, (engelsk oversettelse via RT, *Crimea parliament declares independence from*

Ukraine ahead of referendum, 11. mars 2014, <http://rt.com/news/crimea-parliament-independence-ukraine-086/>, sist besøkt 27. april 2015

Declaration of the Rights of the Peoples of Russia, 15. november 1917, (engelsk oversettelse i Robert V. Daniels, *A Documentary History of Communism in Russia*, 3. utgave, Lebanon, New Hampshire 1993, s. 66-67)

FNs generalforsamlings resolusjon 1514 (XV), 14. desember 1960 med tilhørende erklæring "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples" (Erklæringen om uavhengighet for koloniserte land og folk)

FNs generalforsamlings resolusjon 1541 (XV), 15. desember 1960

FNs generalforsamlings resolusjon 2625 (XXV), 24. oktober 1970 med tilhørende erklæring "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations" (*Friendly Relations*)

FNs generalforsamlings resolusjon 2793 (XXVI), , 7. desember 1971

FNs generalforsamlings resolusjon 3212 (XXIX), 1. november 1974

FNs generalforsamlings resolusjon 56/83, 28. januar 2002, med vedlegg: "Responsibility of States for internationally wrongful acts"

FNs generalforsamlings resolusjon 63/3, 8. oktober 2008

FNs generalforsamlings resolusjon 68/262, 27. mars 2014

FNs sikkerhetsråds resolusjon 216, 12. november 1965

FNs sikkerhetsråds resolusjon 276, 30. januar 1970

FNs sikkerhetsråds resolusjon 307, 21. desember 1971

FNs sikkerhetsråds resolusjon 353, 20. juli 1974

FNs sikkerhetsråds resolusjon 354, 23. juli 1974

FNs sikkerhetsråds resolusjon 367, 12. mars 1975

FNs sikkerhetsråds resolusjon 402, 22. desember 1976

FNs sikkerhetsråds resolusjon 541, 18. november 1983

FNs sikkerhetsråds resolusjon 550, 11. mai 1984

FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244, 10. juni 1999

Universal Declaration of Human Rights (Menneskerettighetserklæringen), 10. desember 1948

Vienna Declaration and Programme of Action (Wien-erklæringen), 25. juni 1993

Uttalelser

Uttalelser fra FNs Menneskerettighetskomité

Human Rights Committee, General Comment 12/21, 13. mars 1984, UN Doc CCPR/C/21/Add.3

Human Rights Committee, General Comment 23/50, 26. april 1994, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5

Human Rights Committee, General Comment 31/80, 26. mai 2004, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.13

Uttalelser i forbindelse med ICJs rådgivende uttalelse om Kosovo

James Crawford's muntlige fremlegg på vegne av Storbritannia, *ICJ Verbatim Record, CR 2009/32*, 10. desember 2009 s.46-55, tilgjengelig fra <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15734.pdf>, sist besøkt 3. mai 2015

Kosovo-saken, Judge Koroma, Dissenting Opinion, s. 467-477

Kosovo-saken, Judge Trindade, Separate Opinion, s. 523-617

Kosovo-saken, Judge Yusuf, Separate Opinion, s. 618-626

Written Contribution of the Republic of Kosovo, 17. april 2009

Written Statement of French Republic, 17. april 2009

Written Statement of Ireland, 17. april 2009

Written Statement of the Federal Republic of Germany, 15. april 2009

Written Statement of the Russian Federation, 16. april 2009

Written Statement of Switzerland, 25. mai 2009

Veneziakommisjonen

European Commission for Democracy through Law, *Code of Good Practice on Referendums*, Study No. 371/2006, CDL-AD(2007)008, 20. januar 2009

European Commission for Democracy through Law, *Opinion on "Whether the Decision Taken by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea in Ukraine to Organise a Referendum on Becoming a Constituent Territory of the Russian Federation or Restoring Crimea's 1992 Constitution is Compatible with Constitutional Principles"*, Opinion no. 762/2014, CDL-AD(2014)002, 21. mars 2014

Rapporter

Comprehensive Proposal for Kosovo Status Settlement, *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status*, UN Doc S/2007/168, 26. mars 2007, http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf, sist besøkt 1. mai 2015

Council of Europe, *Referendums: towards good practices in Europe*, Parliamentary Assembly Recommendation 1704, 29. april 2005

Council of Foreign Relations, *Crisis Between Ukraine and Russia*, CPA Contingency Planning Memorandum No. 3, juli 2009, http://www.cfr.org/content/publications/attachments/CPA_contingencymemo_3.pdf, sist besøkt 1. mai 2015

Cristescu, Aureliu, *The Right of Self-Determination – Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments* (New York, 1981)

International Law Commission, *Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2001, Supplement No. 10 (A/56/10), http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, sist besøkt 1. mai 2015

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Report on the Human Rights Situation in Ukraine*, 15. april 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_Report_15April2014.doc, sist besøkt 23. april 2015

OSCE, *Human Rights Assessment Mission in Ukraine: Human Rights and Minority Rights Situation*, Haag/Warszawa 12. mai 2014, <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>, sist besøkt 1. mai 2015

Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999), UN Doc S/1999/672, 12. juni 1999

UN Centre for Human Rights, *Human Rights: Status of International Instruments*, UN Doc. ST/HR/5, 1987

Konstitusjoner

Constitution of the Federal Peoples Republic of Yugoslavia 1946, engelsk oversettelse tilgjengelig fra http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1946.txt, sist besøkt 14. april 2015

Constitution of the Union of Soviet Social Republics 1977, gjengitt i *Review of Socialist Law*, vol. 4 1978, s. 57-84

Republic of Cyprus Constitution, 16. august 1960, engelsk oversettelse tilgjengelig fra [http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf), sist besøkt 1. mai 2015

Bøker

Barros, James, *The Aland Islands Question: Its settlement by the League of Nations* (London 1968)

Bethlehem, Daniel L. og Marc Weller, *The 'Yugoslav' Crisis in International Law* (Cambridge 1997)

Buchanan, Allen, *Justice, Legitimacy and Self-Determination* (Oxford 2004)

Cassese, Antonio, *International Law in a Divided World* (Oxford 1986)

Cassese, Antonio, *Self-determination of peoples* (Cambridge 1995)

Cassese, Antonio, *International Law*, 2. utgave (Oxford 2005)

Coleman, Andrew K. *Resolving Claims to Self-Determination* (London and New York 2013)

Crawford, James, *The Creation of States in International Law*, 2. utgave (Oxford 2006)

- Crawford, James, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8. utgave (Oxford 2012)
- Daniels, Robert V., *A Documentary History of Communism in Russia*, 3. utgave (Lebanon, New Hampshire 1993)
- Fleischer, Carl August, *Folkerett*, 8. utgave (Oslo 2005)
- Franck, Thomas M., *Recourse to force: State action against threats and armed attacks* (Cambridge 2002)
- Hannum, Hurst, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*, revidert utgave (Philadelphia 1996)
- Joseph, Sara og Melissa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights*, 3. utgave (Oxford 2013)
- Nowak, Manfred, *U.N. Covenant on Civil and Political Rights – CCPR Commentary* (Kehl 1993)
- Radan, Peter, *The Break-up of Yugoslavia and International Law* (London og New York 2002)
- Raic, David, *Statehood and the Law of Self-Determination* (Haag 2002)
- Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 4. utgave (Oslo 2011)
- Shaw, Malcolm N., *International Law*, 7. utgave (Cambridge 2014)
- Sterio, Milena, *Right to Self-Determination in International Law* (London og New York 2013)
- Vidmar, Jure, *Democratic Statehood in International Law* (Oxford 2013)
- Østerud, Øyvind, *Nasjonenes selvbestemmelsesrett* (Oslo 1984)

Artikler i tidsskrift og artikkelsamlinger

- Brownlie, Ian "An Essay in the History of the Principle of Self-Determination", i *Grotian Society Papers 1968: Studies in the History of the Law of Nations*, Charles Henry Alexandrowicz (red.) (Haag 1970) s. 90-99

- Brölmann, Catherine, "Specialized Rules of Treaty Interpretation: International Organizations" i *The Oxford Guide to Treaties*, Duncan Ellis (red.) (Oxford 2012) s. 507-524
- Cassese, Antonio, "The Self-Determination of Peoples" i *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, Louis Henkin (red.) (New York 1981) s. 92-113
- Christakis, Theodoris, "The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: Has International Law Something to Say about Secession?", *Leiden Journal of International Law*, vol. 24, 1. utgivelse 2011. 73-86
- Clapham, Andrew, "Secession, terrorism and the right of self-determination" i *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge 2006, s. 46-64
- Corten, Oliver, "Territorial Integrity Narrowly Interpreted: Reasserting the Classical Inter-State Paradigm of International Law", *Leiden Journal of International Law*, vol. 24, 1. utgivelse 2011 s. 87-94
- Doehring, Karl, "Self-determination" i *The Charter of the United Nations*, Bruno Simma (red.), 2. utgave (Oxford 2002) s. 47-63
- Dugard, John og David Raic, "The Role of Recognition in the Law and Practice of Secession" i *Secession: International Law Perspectives*, Marcelo G. Kohen (red.) (Cambridge 2006) s. 94-137
- Eide, Asbjørn, "In Search of Constructive Alternatives to Secession" i *Law of Self-Determination*, Christian Tomuschat (red) (Haag 1993) s. 139-176
- Franck, Thomas M. og Nigel S. Rodley, "The Law, the United Nations and Bangla Desh", *Israel Yearbook on Human Rights*, 1972 s. 142-175
- Franck, Thomas M. og Nigel S. Rodley, "After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force", *American Journal of International Law*, 1973 s. 275-305
- Hannum, Hurst, "Rethinking Self-Determination", *Virginia Journal of International Law*, vol. 34 1993 s. 1-69
- Islam, M. Rafiqul, "Secessionist Self-Determination: Some Lessons from Katanga, Biafra and Bangladesh", *Journal of Peace Research*, 1985 s. 211-221

- Ker-Lindsay, James, "Not such a 'sui generis' case after all: assessing the ICJ opinion on Kosovo", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 39:1, 2011 s. 1-11
- Kohen, Marcelo G., og Katherine Del Mar, "The Kosovo Advisory Opinion and UNSCR 1244 (1999): A Declaration of 'Independence from International Law'?", *Leiden Journal of International Law*, vol. 24 1. utgivelse, 2011 s. 109-126
- Marxsen, Christian "The Crimea Crisis: An International Law Perspective", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2014 s. 367-412
- Nolte, Georg, "Intervention by Invitation", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, sist oppdatert januar 2010,
<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1702?prd=EPIL>, sist besøkt 27. april 2015
- Oeter, Stefan, "Dissolution of Yugoslavia", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, sist oppdatert mai 2011,
<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1370>,
sist besøkt 22. april 2015
- Saul, Matthew, "The Normative Status of Self-Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of the Right?", *Human Rights Law Review*, 4. utgivelse 2011, s. 609-644
- Scharf, Michael P. "Earned Sovereignty: Juridical Underpinnings", *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 31 2003 s. 373-385
- Talmon, Stefan, "The Duty Not to 'Recognize as Lawful' a Situation Created by the Illegal Use of Force or Other Serious Breaches of a *Jus Cogens* Obligation: An Obligation Without Real Substance?" i *The Fundamental Rules of the International Legal Order*, Christian Tomuschat og Jean-Marc Thouvenin (red.) (Leiden 2006) s. 99-125
- Tancredi, Antonelli, "A Normative 'Due Process' in the Creation of States Through Secession" i *Secession: International Law Perspectives*, Marcelo G. Cohen (red.) (Cambridge 2006) s. 171-207
- Thio, Li-Ann, "International Law and Secession in the Asia and Pacific Regions" i *Secession: International Law Perspectives*, Marcelo G. Cohen (red.) (Cambridge 2006) s. 297-354

Thürer, Daniel og Thomas Burri, "Self-Determination", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, sist oppdatert desember 2008,
<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e873>,
sist besøkt 20. april 2015

Tomuschat, Christian, "Secession and Self-Determination" i *Secession: International Law Perspectives*, Marcelo G. Kohen (red.) (Cambridge 2006) s. 23-45

Ulfstein, Geir, "Den rettslige betydningen av avgjørelser fra menneskerettighetskonvensjonsorganer", *Lov og Rett*, 2012 s. 552-570

Van der Vyver, Johan D., "Self-Determination of the Peoples of Quebec Under International Law", *Journal of Transnational Law & Policy*, Vol 10:1, 2000, s. 1-37

Vidmar, Jure, "The Kosovo Opinion Scrutinized", *Leiden Journal of International Law*, 2011 s. 355-383

Vidmar, Jure, "Explaining the Legal Effects of Recognition", *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 61 (2), 2012 s. 361-387

Wolfrum, Rüdiger, "Article 1" i *The Charter of the United Nations*, Bruno Simma (red.) 2. utgave (Oxford 2002) s. 39-47

Nettsider

Nyhetsartikler

Aftenposten, *Regjeringskontorer okkupert på Krim-halvøya*, 28. februar 2014,
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Regjeringskontorer-okkupert-pa-Krim-halvoya-7484461.html>, sist besøkt 23. april 2015

Aftenposten, *Stemmefusk sikret pro-russisk flertall i Krims parlament*, 9. mars 2014,
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Stemmefusk-sikret-prorussisk-flertall-i-Krims-parlament-7496059.html>, sist besøkt 23. april 2015

Aftenposten, *Kan si ja til Russland, men ikke nei*, 16. mars 2014,
http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Kan-si-ja-til-Russland_-men-ikke-nei-7504710.html,
sist besøkt 23. april 2015

Aftenposten, *Skottene tenner håpet for Europas separatister*, 14. september 2014, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Skottene-tenner-hapet-for-Europas-separatister--7702992.html>, sist besøkt 29. april 2015

BBC News, *Russia offers Ukraine major economic assistance*, 17. desember 2013, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25411118>, sist besøkt 23. april 2015

BBC News, *Ukraine's Yanukovych asked for troops, Russia tells UN*, 4. mars 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, sist besøkt 23. april 2015

BBC News, *Ukraine crisis: Crimea parliament asks to join Russia*, 6. mars 2014, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26465962>, sist besøkt 23. april 2015

BBC News, *Ukraine crisis: Timeline*, 13. november 2014, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-26248275>, sist besøkt 23. april 2015

Bergens Tidende, *Anspent mellom Ukraina og Russland*, 27. februar 2014, <http://www.bt.no/nyheter/utenriks/Anspent-mellom-Ukraina-og-Russland-3068680.html>, sist besøkt 23. april 2015

DW, *Russian Foreign Minister Lavrov says Moscow is 'defending compatriots'*, 3. mars 2014, <http://www.dw.de/russian-foreign-minister-lavrov-says-moscow-is-defending-compatriots/a-17469484>, sist besøkt 23. april 2015

Huffington Post, *Crimea Referendum Vote On Joining Russia Scheduled For March 16*, 6. mars 2014 http://www.huffingtonpost.com/2014/03/06/crimea-referendum-russia_n_4910096.html, sist besøkt 23. april 2015

Interfax-Ukraine. *Number of Crimean deputies present at referendum resolution vote unclear*, 27. februar 2014, <http://en.interfax.com.ua/news/general/193292.html>, sist besøkt 23. april 2015

Los Angeles Times, *New Crimea leaders move up referendum date*, 1. mars 2014, <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-crimea-referendum-date-20140301-story.html>, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, *Derfor er Krim så viktig*, 28. februar 2014, <http://www.nrk.no/verden/derfor-er-krim-sa-viktig-1.11572630>, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, *Ukrainsk regional leder ber om russisk hjelp*, 1. mars 2014, <http://www.nrk.no/verden/regional-leder-ber-om-hjelp-1.11576950>, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, *Krim-leder: - Vi skal feire i kveld*, 16. mars 2014, http://www.nrk.no/verden/krim-leder_-_vi-skal-feire-i-kveld-1.11609083, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, *Krim erklærte seg selvstendig*, 17. mars 2014, <http://www.nrk.no/verden/krim-erklærte-seg-selvstendig-1.11610712>, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, – *Dette er en ren annektering*, 18. mars 2014, http://www.nrk.no/verden/_-dette-er-en-ren-annektering-1.11613610, sist besøkt 23. april 2015

NRK Nyheter, *Russland med film om annekteringen av Krim*, 9. mars 2015, <http://www.nrk.no/nyheter/russland-med-film-om-annekteringen-av-krim-1.12250473>, sist besøkt 26. april 2015

RT, *Moscow creates fund to protect Russian compatriots abroad*, 18. april 2011, <http://rt.com/politics/russia-compatriots-fund-protection/>, sist besøkt 23. april 2015

RT, *Canceled language law in Ukraine sparks concern among Russian and EU diplomats*, 27. februar 2014, <http://rt.com/news/minority-language-law-ukraine-035/>, sist besøkt 27. april 2015

Talk Radio News Service, *Russia: Ukraine Intervention About 'Ensuring Human Rights'*, 3. mars 2014, http://www.talkradionews.com/united-nations/2014/03/03/russia-ukraine-intervention-ensuring-human-rights.html#.VSeFR_msWSp, sist besøkt 23. april 2015

TASS, *Putin's letter on use of Russian army in Ukraine goes to upper house*, 1. mars 2014, <http://tass.ru/en/russia/721586>, sist besøkt 23. april 2015

The Moscow Times, *Crimean Parliament Dismisses Cabinet and Sets Date for Autonomy Referendum*, 28. februar 2014, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/crimean-parliament-dismisses-cabinet-and-sets-date-for-autonomy-referendum/495391.html>, sist besøkt 23. april 2015

The New York Times, *Crimea Parliament Votes to Back Independence From Ukraine*, 6. mai 1992, <http://www.nytimes.com/1992/05/06/world/crimea-parliament-votes-to-back-independence-from-ukraine.html>, sist besøkt 23. april 2015

The New York Times, *Amid More Signs of Russian Force in Crimea, Delight Mixes With Dismay*, 1. mars 2014, <http://www.nytimes.com/2014/03/02/world/europe/tensions-rise-in-crimean-capital-as-armed-men-continue-to-take-up-posts.html>, sist besøkt 23. april 2015

The New York Times, *Ukrainian Government Rushes to Dampen Secessionist Sentiment*, 2. mars 2014, http://www.nytimes.com/2014/03/03/world/europe/ukraine.html?hp&_r=0, sist besøkt 23. april 2015

The New York Times, *Russian Forces Take Over One of the Last Ukrainian Bases in Crimea*, 22. mars 2014, http://www.nytimes.com/2014/03/23/world/europe/ukraine.html?_r=0, sist besøkt 23. april 2015

UN News Centre, *UN Security Council action on Crimea referendum blocked*, 15. mars 2014, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47362#.VSY9CfmsWSo>, sist besøkt 23. april 2015

Store norske leksikon

Holm-Hansen, Jørn, Tor Bukkvoll og Ådne Goplen, "Krim" i *Store norske leksikon*, <https://snl.no/Krim>, sist besøkt 23. april 2015

Ukjent forfatter, "nasjonalitetsprinsippet – internasjonal politikk" i *Store norske leksikon*, https://snl.no/nasjonalitetsprinsippet%2Finternasjonal_politikk, sist besøkt 20. april 2015

Wikipedia

Political status of Crimea, http://en.wikipedia.org/wiki/Political_status_of_Crimea#Stances, sist besøkt 1. mai 2015

Reactions to the International Court of Justice advisory opinion on Kosovo's declaration of independence, http://en.wikipedia.org/wiki/Reactions_to_the_International_Court_of_Justice_advisory_opinion_on_Kosovo%27s_declaration_of_independence, sist besøkt 1. mai 2015

Diverse

Chronology for Crimean Tatars in Ukraine, *Minorities at Risk Project*, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/chronology.asp?groupId=36904>, sist besøkt 3. mai 2015

Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia, *Minorities at Risk Project*, 16. juli 2010, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/chronology.asp?groupId=34501>, sist besøkt 1. mai 2015

Resultater fra den ukrainske folketellingen i 2001, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, sist besøkt 23. april 2015

Annet

Act Respecting the Future of Quebec, 1995 <http://www.sfu.ca/~aheard/bill1.html>, sist besøkt 1. mai 2015

Executive Order on recognising Republic of Crimea, 17. mars 2014, <http://eng.kremlin.ru/news/6884>, sist besøkt 23. april 2015

NOU 2007:13 *Den nye sameretten*

On a Constitutional Framework for Provisional Self-Government, UNMIK regulation 2001/9, 15. mai 2001, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm>, sist besøkt 1. mai 2015

On the Authority of the Interim Administration in Kosovo, UNMIK regulation 1999/1, 25. juli 1999, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_01.pdf, sist besøkt 1. mai 2015

Oversikt over stater som har anerkjent Kosovo, <http://kosovothanksyou.com/>, sist besøkt 2. mai 2015

Peters, Anne, "Sense and Nonsense of Territorial Referendums in Ukraine, and Why the 16. March Referendum in Crimea Does Not Justify Crimea's Alteration of Territorial Status under International Law", 16. april 2014, <http://www.ejiltalk.org/sense-and-nonsense-of-territorial-referendums-in-ukraine-and-why-the-16-march-referendum-in-crimea-does-not-justify-crimeas-alteration-of-territorial-status-under-international-law>, sist besøkt 23. april 2015

Referat fra møte i FNs sikkerhetsråd 18. februar 2008, UN Doc S/PV.5839

Sikkerhetsrådets utkast til resolusjon, UN Doc 189/2014, 15. mars 2014

Telephone conversation with US President Barack Obama, 2. mars 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20355>, sist besøkt 23. april 2015

Uttalelse fra The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 11. mars 2014,
http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/4751d80fe6f93d0344257c990062a08a!OpenDocument, sist besøkt 1. mai 2015

Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council, 1. mars 2014,
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>, sist besøkt 23. april 2015

Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine, 4. mars 2014,
<http://eng.kremlin.ru/news/6763>, sist besøkt 23. april 2015

Woodrow Wilson i tale 24. september 1919, "An Address in the Princess Theater in Cheyenne" referert i *The Papers of Woodrow Wilson*, Arthur S. Link (red.), vol. 63, Princeton 1990, s. 467-482